

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ ÖZEL SEKTÖR
YATIRIMLARI ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ M. CEM DANACI

HAZIRLAYAN
BEKİR KARADAŞ

MALATYA-2019

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KAMU SABİT SERMAYE YATIRIM LARININ ÖZEL
SEKTÖR YATIRIMLARI ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE
ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
BEKİR KARADAŞ**

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ CEM DANACI**

MALATYA 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KAMU SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ
ÖZEL SEKTÖR YATIRIMLARI ÜZERİNE
ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ M. CEM DANACI

HAZIRLAYAN
BEKİR KARADAŞ

Jürimiz 15.08.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans tezini (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak İşletme Anabilim, Muhasebe-Finansman Bilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı

1. Prof. Dr. Yusuf Cahit ÇUKACI

2. Dr. Öğr. Üyesi Memet Cem DANACI

3. Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ŞİT

İmzası

(Danışman)

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulununtarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğr. Üyesi Memet Cem DANACI'nın danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Kamu Sabit Sermaye Yatırımlarının Özel Sektör Yatırımları Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.” (Bekir Karadaş)

ÖNSÖZ

Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan Türkiye’de ekonomik kalkınma için yapılması gereken sabit sermaye yatırımlarına kaynak teşkil edecek yeterli miktarda tasarruf bulunmadığından yüksek ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme modeli kesintisiz bir şekilde uygulanamamıştır. Yatırım için gerekli fon kaynakları genellikle dışarıdan yüksek maliyetlerle borçlanılarak sağlanabilmiştir. Tasarrufların yetersizliği sonucu oluşan yüksek maliyetler özel sektör yatırımlarının önündeki en büyük engel olmuş ve özel sektör yatırımları istenilen seviyelere ulaşamamıştır. Özel sektör tarafından gerçekleştirilemeyen büyük ve stratejik öneme sahip yatırımlar devlet eliyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmamızda yatırım kavramı tüm yönleriyle irdelenmiş ve kamu tarafından yapılan sabit sermaye yatırımlarının sektörel bazda özel sektör yatırımlarını ne şekilde etkilediği ekonometrik yöntemlerle izah edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın tamamlanması hususunda beni sürekli teşvik eden, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Memet Cem DANACI’ya saygılarımı sunar teşekkür ederim.

ÖZET

Yapılan bu çalışma, kamu kesimince yapılan yatırımların özel sektör yatırımları üzerindeki etkisi üzerine toptancı bir kabul veya ret bakış açısı yerine sektörler itibariyle değerlendirilerek, yatırımların hangi sektörlerde birbirini desteklediği hangi sektörlerde birbirini engellediği belirlenerek kaynakların etkin kullanımı ve etkin bir yatırım planlaması yapılması açısından bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Çalışmada yatırım kavramı, bazı iktisadi ekollerin yatırıma bakış açıları, kuruluşundan günümüze kadar Türkiye ekonomisindeki önemli gelişmeler ve ülkenin mevcut sabit sermaye stokunda artış meydana getirecek sabit sermaye yatırımları üzerinde durularak, Türkiye’de kamunun ve özel sektörün 1963 ile 2015 yılları arasında sektörler itibariyle yaptıkları sabit sermaye yatırımları analiz edilmeye çalışılacaktır. Yapılacak analizde gereksiz tekrara girmemek için bütün sektörlerle tek tek değinilmeyerek kamu yatırım tutarının veri seti itibariyle ortalaması % 5 ve daha büyük olan tarım, imalat, enerji, ulaştırma ve eğitim sektörleri incelenmiştir. Eviews 10 programı kullanılarak ROBUSTLS (Robust Least Squares) yöntemi ile basit regresyon analizi yapılarak, belirlenen bu beş sektörde kamu sabit sermaye yatırımlarının özel sektör sabit sermaye yatırımları üzerine etkileri, etkinin yönü ve boyutları açıklanmaya çalışılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda kamu yatırımlarının özel sektör yatırımlarını olumsuz yönde etkilediğine dair herhangi bir sonuç tespit edilemediğinden, kamu kesiminin etkin olduğu alanlarda ve özel sektör yatırımlarının önünü açacak şekilde yatırımlarına devam etmesi gerektiği sonucu elde edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: sabit sermaye yatırımı, ekonomik büyüme, tasarruf

ABSTRACT

This study aims to contribute to effective use of resources and effective investment planning by determining the sectors which aid each others growth, by evaluating the sectors case by case rather than gathering them into main sectors and deciding their value. In this study, Investment concept has been analyzed in the period 1963 and 2015 with respect to the public and private fixed capital investments; through regarding some economic schools point of view, important developments in the domestic economy and fixed capital investments in the country.

In order to avoid repetition, sectors are not mentioned individually. The sectors which have more than 5% of public investments, namely agriculture, manufacturing, energy, transportation and education sectors are examined. By using Eviews 10 program, simple regression analysis was performed by using ROBUSTLS (Robust least squares) method. In these five sectors, both the magnitude and the nature of effects of public fixed capital investments on private sector fixed capital investments were found.

According to the findings, public fixed capital investments do not have a negative impact on private sector investments, therefore, we can conclude that the public sector should continue its investments in the areas where the public sector is effective and inspire the private sector investments.

Keywords: fixed capital investment, economic growth, savings

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	ii
ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: YATIRIM KAVRAMI	3
1.1 Yatırımın Tanımı	3
1.2 Yatırımın Önemi	3
1.3 Yatırımların Sınıflandırılması	6
1.3.1 Birey Açısından Yatırım	6
1.3.2 İşletme Bilimi Açısından Yatırım	6
1.3.3 Yürütücüsüne Göre Yatırım	6
1.3.4 Karlılık Amacına Göre Yatırım	6
1.3.5 Gelir – Gider Yapılarına Göre Yatırım	7
1.3.6 Niteliğine ve Yapılma Nedenine Göre Yatırım	7
1.3.7 Aralarındaki İlişkiye Göre Yatırım	8
1.3.8 Milli Gelirle Olan İlişkisine Göre Yatırım	9
1.3.9 Risk Açısından Yatırım	10
1.3.10 Yerli – Yabancı Sermaye Yatırımları	10
1.3.11 Net – Brüt Yatırım	11
1.3.12 Alt Yapı – Üst Yapı Yatırımları	11
1.3.13 Araştırma – Geliştirme Yatırımları	12
1.3.14 Ekonomik Açıdan Yatırım	12
1.4 Yatırımın Kaynakları	16

1.4.1 Tasarruflar	16
1.4.2 Tasarruf Dışı Kaynaklar	17
1.4.2.1 Atıl Paranın Banka Kesimine Çekilmesi	18
1.4.2.2 Sermaye Piyasası ve Yatırım Bankacılığı	18
1.4.2.3 Teşvikler	20
1.4.2.4 Dış Finansman.....	20
1.4.2.5 Enflasyon Ve Senyoraj	21
1.5 Yatırımlarda Devletin Rolü	23
1.5.1 Devlet Müdahalesinin Sebepleri	23
1.5.1.1 İkinci En İyi El Teorisi	24
1.5.1.2 Mukayeseli Etkinlik Yaklaşımı.....	26
1.5.1.3 Siyasi Sebepler.....	27
1.5.2 Devlet Müdahalesinin Boyutları	27
1.5.3 Kamu Kesiminin Ekonomik Büyüklüğüne Genel Bir Bakış	29
2. BÖLÜM: MAKROEKONOMİK AÇIDAN YATIRIM	31
2.1 Klasik Teori	31
2.2 Neoklasik Teori	33
2.3 Keynesyen Teori	35
2.4 Monetarist Teori	38
2.5 Arz Yanlı İktisat	39
3. BÖLÜM TÜRKİYE EKONOMİSİNİN DÖNEMLER İTİBARIYLA GELİŞME SÜRECİ	41
3.1 1923-1946 Dönemi	41
3.1.1 Dışa Açık Ekonomi: 1923 – 1929	41
3.1.2 Devletçilik: 1930 – 1939	43
3.1.3 Savaş Yılları: 1940 – 1945	45
3.2 1946 - 1980 Dönemi	46
3.2.1 Yeni Dünya Düzeni (Serbest Dış Ticaret): 1946 – 1959....	46
3.2.2 Planlama Ve İthal İkamesinde Birinci Aşama: 1960-1969..	49

3.2.3 İthal İkamesinde İkinci Aşama: 1970 – 1979	51
3.3 1980’ den Günümüze	52
3.3.1 1980 – 1989 Dönemi: 24 Ocak Kararları	52
3.3.2 1990 – 2000 Dönemi: 5 Nisan Kararları	54
3.3.3 Son Dönem: 2000 Sonrası Ekonomik Politikalar	56
4. BÖLÜM: KAMU YATIRIMLARININ ÖZEL YATIRILAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE YÖNELİK YAKLAŞIM VE ANALİZLER.....	62
4.1 Kamu Yatırımlarının Özel Sektör Yatırımları Üzerine Etkisi	
4.1.1 Dışlama Etkisi	62
4.1.2 Çekme Etkisi	64
4.2 Ekonometrik Analiz Yöntemi	65
4.3 Sektörler İtibariyle Analiz Ve Değerlendirmeler	67
4.3.1 Tarım Sektörü Analizi	72
4.3.2 İmalat Sektörü Analizi	75
4.3.3 Enerji Sektörü Analizi	77
4.3.4 Ulaştırma Sektörü Analizi	82
4.3.5 Eğitim Sektörü Analizi	84
SONUÇ VE ÖNERİLER	87
KAYNAKÇA	90

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 3.1 1923-1929 Döneminde Yatırım ve Tasarruf Oranları (GSMH'nin Yüzdesi Olarak)	43
Tablo 3.2: 1930-1939 Döneminde Yatırım ve Tasarruf Oranları (GSMH'nin Yüzdesi Olarak)	45
Tablo 3.3: 1940-1945 Döneminde Yatırım ve Tasarruf Oranları (GSMH'nin Yüzdesi Olarak)	46
Tablo 3.4: 1946-1959 Döneminde Yatırım ve Tasarruf Oranları (GSMH'nin Yüzdesi Olarak)	49
Tablo 3.5: 1960-1969 Döneminde Yatırım ve Tasarruf Oranları (GSMH'nin Yüzdesi Olarak)	51
Tablo 3.6: 1970-1979 Döneminde Yatırım ve Tasarruf Oranları (GSMH'nin Yüzdesi Olarak)	52
Tablo 3.7: Yurtiçi Tasarrufların Ve Sabit Sermaye Yatırımlarının Gsyh İçindeki Payı (1980-1989)	54
Tablo 3.8: Yurtiçi Tasarrufların Ve Sabit Sermaye Yatırımlarının Gsyh İçindeki Payı (1990-2000)	56
Tablo 3.9: Yurtiçi Tasarrufların Ve Sabit Sermaye Yatırımlarının Gsyh İçindeki Payı (2001-2015)	61
Tablo 4.1:Sektörler İtibarıyla Sabit Sermaye Yatırımları (Özel) (1963-2015)	67
Tablo 4.2: Sektörler İtibarıyla Sabit Sermaye Yatırımları (Kamu) (1963-2015)	69
Tablo 4.3:Sektörler İtibarıyla Sabit Sermaye Yatırımları (Toplam) (1963-2015).....	71
Tablo 4.4: Dünya Birincil Enerji Tüketimi (Milyon TEP)	79

KISALTMALAR

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

SNA: System of National Accounts (Ulusal Hesaplar Sistemi)

ESA: European System of Accounts (Avrupa Hesaplar Sistemi)

KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsleri

OECD: Organization for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)

KH: Kamu Harcamaları

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

BYKP: Beş Yıllık Kalkınma Planı

GEGP: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

FED: Federal Reserve System (ABD Merkez Bankası)

EKK: En Küçük Kareler

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: 1993 SNA Ulusal Hesaplar Sistemi' ne Göre Ekonomik Varlıkların Sınıflandırılması	14
Şekil 4.1: Kamunun ve Özel sektörün Tarım Sektörüne Yaptıkları Yatırımlar	74
Şekil 4.2 Tarım Sektörü ROBUSTLS Yöntemi İle İlişki Analizi.....	75
Şekil 4.3:Kamunun ve Özel sektörün İmalat Sektörüne Yaptıkları Yatırımlar	76
Şekil 4.4:İmalat Sektörü ROBUSTLS Yöntemi İle İlişki Analizi.....	77
Şekil 4.5:Kamunun ve Özel sektörün Enerji Sektörüne Yaptıkları Yatırımlar	80
Şekil 4.6: Enerji Sektörü ROBUSTLS Yöntemi İle İlişki Analizi	81
Şekil 4.7:Kamunun ve Özel sektörün Ulaştırma Sektörüne Yaptıkları Yatırımlar	83
Şekil 4.8: Ulaştırma Sektörü ROBUSTLS Yöntemi İle İlişki Analizi	84
Şekil 4.9: Kamunun ve Özel sektörün Eğitim Sektörüne Yaptıkları Yatırımlar	85
Şekil 4.10: Eğitim Sektörü ROBUSTLS Yöntemi İle İlişki Analizi	86

GİRİŞ

Yüksek ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme bütün ülke ekonomileri için en temel hedefler arasında yer almaktadır. Gelişmemiş ve az gelişmiş ülkeler kategorisinde yer alan ülkelerin bir üst lige çıkabilmelerinin yolu yüksek ve sürdürülebilir büyüme hedefinden sapmadan ve ülke ekonomilerinin potansiyellerinin en iyi şekilde değerlendirilerek her şart ve ortamda fırsatlar yaratarak atılımlar yapmaktan geçmektedir. Ekonomik büyüme ve kalkınma hedefinin gerçekleşebilmesi için bireylerin ve işletmelerin de en az devleti yönetenler kadar sorumlulukları bulunmaktadır. Kısa vadeli planlar yerine daha uzun vadeli ve toplam kalkınmayı önceleyerek yatırım planlarını hayata geçirmeleri büyük önem arz etmektedir.

Ülke kalkınmasının en önemli unsurlarından olan sabit sermaye yatırımlarının planlı bir şekilde ihtiyaç duyulan alanlara, ihtiyaç duyulan zamanda ve miktarda yapılması çok büyük önem arz etmektedir. Alınan bir yatırım kararının hayata geçirilmesi ile önemli bir aşama kaydedilirken bu yatırımın etkin bir şekilde yönetilmesi, yatırımın geleceğine yönelik planlamalar yapılması, teknolojik gelişmelerle desteklenmesi yani yatırımın olabildiğince uzun vadede ve ihtiyaçları karşılayacak nitelikte sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir.

Ülkenin sermaye stokunda her hangi bir artış meydana getirmeyen yatırımlar yatırımcısına belirli düzeyde fayda sağlasa da toplam kalkınma üzerinde önemli bir etkiye sahip değildir. Yapacağımız bu çalışmada sabit sermaye yatırımları üzerinde durularak sektörler itibariye kamu sabit sermaye yatırımlarının özel sektör yatırımları üzerinde bir etkisi olup olmadığı incelenecektir.

Çalışmamızın birinci bölümünde yatırım kavramı ele alınarak tanımı ve önemi üzerinde durulduktan sonra yatırım kavramına ilişkin sınıflandırmalar geniş bir şekilde irdelenmiştir. Ardından yatırımın kaynakları ve devletin rolü ve kamu kesiminin ekonomilerdeki payı üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, Makroekonomik açıdan yatırım kavramına iktisadi ekollerin teorik yaklaşımları irdelenerek temel düşünceler izah edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, dönemler itibariyle Türkiye ekonomisinin gelişme süreci ülkenin içinde bulunduğu şartlar göz önüne alınarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Dönemler itibariyle başarılı olunan veya olunamayan konular araştırılarak bunların

sebepleri, günümüze olan yansımaları tarihsel süzgeçten geçirilerek tespit edilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde, kamu yatırımlarının özel sektör yatırımları üzerindeki etkileri kavramsal çerçevede anlatılarak hangi durumlarda dışlama hangi durumlarda çekme etkisine sebep olduğu araştırılmış ve 1963 -2015 yılları arasında 5 farklı sektörde kamu yatırımları ve özel sektör yatırım verileri incelenerek her bir sektör için kamu yatırımları ile özel sektör yatırımları arasında bir ilişki olup olmadığı, eğer varsa bu ilişkinin ne yönde olduğu ve birbirini ne şekilde etkilediği tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.BÖLÜM

YATIRIM KAVRAMI

1.1 Yatırımın Tanımı

Yatırım kavramı çok geniş bir çalışma alanını ile ilgili olduğu için birçok tanımlama ve gruplandırma yapılmıştır. Bunlardan bir kısmı bakış açısına göre ve temel çalışma alanına uygun olarak yapılmış tanımlamalardır. Her bir disiplinin kendi alanına göre bir tanımlamada bulunması bu çeşitliliği arttırmıştır. Burada en genel anlamda tanımını verecek olursak; Yatırım; gelecekte bir fayda umarak bugünden katlanılan fedakarlıklar olarak tanımlayabiliriz. Bu fayda maddi kazanç olarak düşünülebileceği gibi eğitim, sağlık, güvenlik, kültürel ve sosyal alanlarda hatta demokrasi ve insan hakları alanında meydana gelecek ilerlemeler olarak da düşünülebilir.

Son zamanlarda sıkça duyduğumuz bir ifade vardır. “ekonomik gelişim ile demokratikleşme at başı gibidir.” İkisinin de aynı anda gelişmesi yani bir birini tamamlaması gerektiği ifade edilir. Burada olayı biraz daha genişletirsek gelişimin her alanda ve birbirini tamamlar nitelikte olması gerektiğini söyleyebiliriz. Nasıl ki üç ayaklı bir sandalye ile güvenli bir şekilde oturamıyorsak aynı şekilde yukarıda belirtilen alanların herhangi birinde bir ayağın kısa kalması ve ya geri kalması dengeli bir gelişim olmayacaktır.

Yukarıda bahsi edilen alanlarda gelişimin her bir noktasında insan vardır. Tüm bu gelişim ve ilerlemeler insan eliyle olduğu gibi tüm bu gelişim ve ilerlemeler yine insanlar için yapılır. Bu noktadan hareketle diyebiliriz ki; en iyi yatırım insana ve insanlığa yapılan yatırımdır. Yetişen insan gücü ne kadar kaliteli olursa bu insan gücüyle yürütülen ve yukarıda bahsi geçen tüm alanlarda elde edilecek sonuçlar da o kadar kaliteli ve hızlı olur.

Bu çalışmada yatırımların bir ayağı olan ekonomik boyutu üzerinde durulacaktır. Ekonomik olarak yatırımların sınıflandırılması bunların tanımı, gelişimi birbirleriyle olan etkileşimleri, yatırımın tarafları, amaçları ve sonuçları üzerinde durulacaktır.

1.2 Yatırımın Önemi

Ekonomi politikalarının hedefinde hızlı ve istikrarlı bir büyüme, kaynakların etkin bir şekilde kullanılması, fiyat istikrarı ve ödemeler dengesinde istikrarın sağlanması

vardır. Ekonomik büyüme için, üretilen mal ve hizmet kapasitesinde artış olması gerekmektedir. Yani ekonomik büyüme için üretim yapmak gerekmektedir. Bu artışı gerçekleştirmenin yolu da üretim faktörlerinde ve verimliliklerinde artış sağlamak veya mevcut kullanım kapasitelerinde artış sağlamaktır.

Ekonomi bilimine göre 4 temel üretim faktörü vardır. Bunlar; emek, sermaye, doğal kaynaklar ve müteşebbislerdir.

İnsanın ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılan mal ve hizmetlerin çok küçük bir kısmı doğada ve çevrede hazır halde bulunmaktadır. Bu nedenle ihtiyaçların karşılanması emek ve sermayenin müteşebbislerce doğal kaynaklar üzerinde kullanılması gerekmektedir. Yapılan bu işlem üretim olarak tanımlanmaktadır.

Yatırım, ekonomik büyümenin itici gücüdür. Yatırımların sektörlere dağılımı, sektörlerin sermaye-hasıla oranları ve yatırımların olgunlaşma süresi, ekonomik büyümenin temel kalıplarını meydana getirir (Akbank Kültür Yayınları, 1980: 52).

Ekonomik büyüme hızı; reel GSMH'nin artış hızıdır. Reel GSMH'nin artışı 2 şekilde olabilir. Bunlardan birincisi yukarıda bahsi geçen üretim faktörlerinde meydana gelebilecek artışlar diğeri ise bu üretim faktörlerinin verimliliğinin arttırılmasıdır. Yani aynı miktardaki girdiyle daha fazla oranda çıktı alabilmektir. Burada eğitim, tecrübe, teknoloji, ar-ge, iş bölümü gibi faktörlerin etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir.

Genellikle bir ekonomideki yaşam standardının bir göstergesi olarak kullanılan GSYİH; bir yıl içerisinde sadece ülke sınırları içerisinde üretilen mal ve hizmetlerin toplamının o ülkenin para birimine göre değerlendirilmesiyle oluşan rakam olarak ifade edilebilir.

GSYİH in bir yaşam standardı göstergesi olarak kullanılmasının en önemli nedeni, yaygın, düzenli ve sıkça ölçülüyor olmasıdır. Dünya ülkelerinin tamamı bu ölçümlemeyi hemen hemen aynı teknikle yapar, dolayısıyla her ülkede aynı şeyin ölçüldüğüne dair bir güven oluşmuştur.

$GSYİH = Tüketim(C) + Yatırım(I) + Devlet Harcamaları(G) + (ihracat - ithalat)(NX)$ şeklinde formüle edilebilir.

GSMH ile tek farkı işçi gelirleri, hizmet gelirleri, girişimci hizmet gelirleri, faiz giderleri ve kar transferleri kalemlerini içermekte olan net dış alem faktör gelirlerini içermemesidir. Yani;

$$GSMH = GSYİH + NDFG$$

GSMH; Bir yıl süresince bir ülkenin sınırları içerisinde ve aynı zamanda ülke vatandaşlarının yurtdışında faaliyet gösteren kuruluşlarda çalışarak ürettiği malların ve verdiği hizmetlerin toplamından ülkede çalışan yabancıların ürettiği mal ve hizmetlerin düşülerek o ülkenin para birimine göre değerlendirilip toplanması olarak ifade edilebilir.

Başka bir deyişle gayri safi milli hasıla (GSMH), bir ülkenin yurt dışında çalışan vatandaşlarının ülkeye gönderdikleri faktör gelirlerinin GSYİH' ya eklenip, ülkede çalışan yabancıların kendi ülkelerine gönderdikleri faktör gelirlerinin GSYİH'den düşülmesi ile elde edilen değerdir.

Yukarıda GSYİH'nin formülünü irdelediğimizde; tüketim, devlet harcamaları ve net ihracat mevcut yıl için bir anlam ifade etmekle birlikte gelecek açısından bir anlam taşımamaktadır. Yani tüketilmiştir. Fakat yatırım bu kalemlerden farklı olarak gelecek açısından çok önemli bir özelliği vardır. Yatırımın faydasını belki aynı yıl değil de takip eden yıllarda ve de uzun bir vadede görebiliriz. Bu açıdan ekonomik büyümenin en belirleyici faktörüdür. Eğer gelecek nesillere daha iyi bir yaşam standardı bırakmak istiyorsak bunun yolu yatırımdan geçmektedir. Zaten iktisadi kalkınmanın temelinde yatan şey tasarrufların yatırıma dönüşmesidir.

Genel olarak, yatırımların, dolayısıyla da sermaye birikiminin, ekonomik büyümedeki öneminin başlıca nedenleri şunlardır:

- a) Ölçek ekonomilerinin ve artan getirinin temelini oluşturur.
- b) Yeni teknolojilerin kullanılmasını sağlayan temel araçtır.
- c) Deneyim kazanma ve yaparak öğrenme imkanı sunmaktadır.
- d) Sosyal sermayenin ve çeşitli dışsallıkların temelini oluşturmaktadır.
- e) Verimliliği yüksek çalışma alanları yaratmaktadır.

Sabit sermaye yatırımları bir ülkenin belirli bir dönem içerisinde üretebileceği mal ve hizmet kapasitesinin en temel göstergelerinden birisidir. Gelirin tüketilmeyen kısmı olarak tanımlanan tasarrufların sermaye olarak değerlendirilebilmesi için yatırıma yönlendirilmesi gerekmektedir. Sermayenin yatırıma yönlendirilmesi ile sabit sermaye yatırımlarında meydana gelen artışlar bir ülkenin üretim kapasitesindeki artışları beraberinde getirir.

1.3 Yatırımların Sınıflandırılması

Daha önceden de belirtildiği gibi yatırım kavramı üzerinde çok fazla sayıda ve çok yönlü çalışmalar yapılmıştır. Yapılan araştırmaların niteliği ve amacı bakımından çok çeşitli anlamlar yüklenmiş ve çok çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır;

1.3.1 Birey Açısından Yatırım

Bireylerin elinde bulunan ve herhangi bir getirisi olmayan nakdin, likiditesi yüksek olan tahvil, bono, hisse senedi ve yatırım fonu gibi finansal yatırım araçlarına veya konut, dükkan ve arsa gibi finansal olmayan yatırım araçlarına yatırılarak gelir elde etmek amacı taşıyan yatırımlardır.

1.3.2 İşletme Bilimi Açısından Yatırım

İşletmelerin faaliyetlerini gerçekleştirebilmek ve sürekliliğini sağlayabilmek için, kısa vadeli(döner varlıklar) ve uzun vadeli(sabit varlıklar) maddi ve maddi olmayan varlıklara yatırım yapmaları gerekmektedir. Döner varlıklar; bir yıldan kısa sürede nakde çevrilebilen nakit, alacaklar ve stoklardan oluşmaktadır. Sabit varlıklar ise bir yıldan daha uzun süre kullanılmak üzere makine, teçhizat, bina, araç, patent, marka, lisans gibi varlıklara yapılan yatırımları ifade etmektedir. İşletme bilimi açısından yatırım; işletmelerin mevcut mal veya hizmet üretim kapasitelerini arttırmak veya bu üretimlerin sürekliliğini sağlamak amacıyla yaptıkları harcamalar olarak tanımlanabilir.

1.3.3 Yürütücüsüne Göre Yatırım

Yatırımlar özel sektör eliyle yapılabileceği gibi kamu kesimi tarafından veya her iki kesimin bir araya gelmesi suretiyle gerçekleştirilebilir. Özel işletmeler ve müteşebbislerce kar elde etmek amacıyla yapılan yatırımlar özel sektör yatırımlarını, devlet ve kamu tüzel kurumları tarafından yapılan yatırımlar ise kamu sektörü yatırımlarını, kamu ve özel sektörün birlikte gerçekleştirdikleri yatırımlar ise karma yatırımları ifade etmektedir.

1.3.4 Karlılık Amacına Göre Yatırım

Karlılık amacına göre yatırımlar; kar amaçlı yatırımlar, kar amacı olmayan yatırımlar ve sağladıkları faydalar parasal olarak ölçülemeyen yatırımlar olarak

kategorilendirilebilir. Özel sektör yatırımlarının en önemli nedeni kar elde etmek amaçlı yatırımlardır. Ancak yatırımların bir kısmının yasa ve sözleşmeler gereği çevre kirliliğini önlemeye ve iş sağlığı ve güvenliğini sağlamaya yönelik yapılması zorunlu nitelikte olan yatırımlardır ve bu yatırımlardan herhangi bir kar beklenmez. Kamu sektörünün eğitim, sağlık, güvenlik, altyapı vb. alanlarda yaptığı pek çok yatırımda da kar beklentisi bulunmamaktadır. Bunun dışında sosyal sorumluluk projelerine yönelik yapılan birçok yatırım ise parasal olarak ölçülemeyen yatırımlardır.

1.3.5 Gelir – Gider Yapılarına Göre Yatırım

Yatırımlarda harcama ve gelirler tek seferde olabileceği gibi kademeli şekilde de olabilir. Eğer harcamalar tek seferde yapıldıysa nokta girdi, kademeli olarak yapıldıysa kademeli girdi olarak ifade edilir. Aynı şekilde gelirler tek seferde elde ediliyorsa nokta çıktı, kademeli olarak elde ediliyorsa kademeli çıktı olarak ifade edilir. Bu şekilde yapılan tanımlamalar ışığında gelir-gider yapılarına göre yatırımları

- Nokta girdi- nokta çıktı
- Nokta girdi- kademeli çıktı
- Kademeli girdi- nokta çıktı
- Kademeli girdi- kademeli çıktı

olarak dört gruba ayırmak mümkündür.

1.3.6 Niteliğine Ve Yapılma Nedenine Göre Yatırım

Niteliğine ve yapılma nedenine göre yatırımlar; yeni yatırımlar, genişletme yatırımları, yenileme yatırımları, modernizasyon yatırımları, tamamlama yatırımları, darboğaz giderme yatırımları, mamul yatırımları ve stratejik yatırımlar olmak üzere sekiz gruba ayrılabilir.

Yeni Yatırımlar: Tamamen yeni bir üretim biriminin kurulmasına yönelik yapılan yatırımlardır.

Genişletme(Tevsi) Yatırımları: Bir işletmenin mevcut mal ve hizmet üretim kapasitesinde artış meydana getirmek amacıyla yapılan yatırımlardır. Artan mal veya hizmet talebinin karşılanması, karın arttırılabilmesi, ekonomik kapasiteye ulaşabilmesi veya rekabet olanaklarının elverişli duruma getirilmesi için genişletme yatırımlarına ihtiyaç duyulabilir (Güvemli, 2001: 17).

Yenileme Yatırımları: Yapılan tüm bakım ve tamir işlemlerine rağmen üretim fonksiyonunu yerine getiremeyen bir işletmenin yerine aynı işi yapacak yeni bir işletmenin satın alınması için yapılan yatırımlardır. Buradaki amaç üretim kapasitesini arttırmak değil mevcut üretim kapasitesini devam ettirmektir.

Modernizasyon Yatırımları: İşletmelerin, daha çok maliyet tasarrufu sağlamak, üretim kalitesini yükseltmek amacıyla yaptıkları yatırımlardır Ceylan, A., ve T. Korkmaz (2006: 320). Buradaki amaç değişen ve gelişen teknolojik imkanlardan istifade etmek suretiyle mal ve hizmet üretim kapasitesinin artırılması, kalite standartlarının yükseltilmesi ve verimliliğin artırılmasıdır.

Tamamlama Yatırımları: Mevcut tesislerin eksik kalmış kısımlarını tamamlamak amacıyla yapılan fakat kapasite artırmaya yönelik olmayan yatırımlardır.

Darboğaz Giderme Yatırımları: Mevcut tesislerde mal ve hizmet üretiminde karşılaşılan darboğazları veya sorunları çözmek amacıyla yapılan yatırımlardır (Çimen, 1994: 5).

Mamul Yatırımları: Mevcut ürünlerin geliştirilmesi veya çeşitlendirilmesi amacıyla yapılan yatırımlardır.

Stratejik Yatırımlar: İşletmeye dolaylı yararları olan, sağlayacağı faydalar uzun sürede elde edilebilen veya bazı durumlarda, yatırımın sağlayacağı faydaların parasal değerini ölçmenin mümkün olmadığı yatırımlardır (Akgüç, 1998: 323). Rekabet ve teknolojik gelişmeler karşısında işletmenin maruz kalacağı riski azaltmak ve gelişmesini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen yatırımlardır Uslu, Z., ve Y.B. Ünal (2007: 7).

1.3.7 Aralarındaki İlişkiye Göre Yatırım

Yatırımlar, diğer yatırımlar üzerindeki etkilerine göre ekonomik olarak bağımsız yatırımlar ve ekonomik olarak bağımlı yatırımlar olmak üzere ikiye ayrılabilir.

Bağımsız Yatırımlar: Bir yatırımın gerçekleşebilmesi için gerekli olan giderler ve yatırım sonucunda elde edilmesi beklenen gelirler, başka bir yatırım projesinin kabul veya reddedilmesinden etkilenmiyorsa, bu tür yatırımlar bağımsız yatırımlar olarak ifade edilir. Diğer bir ifadeyle; bir yatırım projesinin kabul veya reddedilmesi, başka bir yatırım projesinin nakit akışlarından etkilenmiyorsa buna bağımsız yatırım denir.

Bağımlı Yatırımlar: Bir yatırımın gerçekleşebilmesi için gerekli olan giderler ve yatırım sonucunda elde edilmesi beklenen gelirler, başka bir yatırım projesinin kabul

veya reddedilmesinden etkileniyorsa, bu tür yatırımlar bağımlı yatırımlar olarak ifade edilir. Bağımlı yatırımları kendi içerisinde tamamlayıcı yatırımlar, ikame yatırımları ve alması yatırımlar olmak üzere üçe ayırabiliriz.

Tamamlayıcı Yatırımlar: Bir yatırımın projesinin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle başka bir yatırımın yapılması gerekiyorsa ya da bir yatırımın yapılması, diğer bir yatırımdan beklenen faydayı artırıyor veya diğer yatırımdan beklenen faydanın aynı kalması koşuluyla, maliyetleri azaltıyorsa, bu tür yatırımlara tamamlayıcı yatırımlar denir.

İkame Yatırımlar: Bir yatırımın gerçekleşmesi, diğer bir yatırımdan beklenen faydayı azaltıyor ya da sağlayacağı fayda aynı kalırken maliyetleri artırıyor bu tür yatırımlar ikame yatırımlar olarak tanımlanırlar.

Alması(Alternatif) Yatırımlar: Bir yatırımın gerçekleştirilmesi teknik olarak başka bir yatırımın yapılmasını engelliyorsa veya her iki yatırımın aynı fonksiyonu yerine getireceği biliniyorsa bu tür yatırımlara alması veya alternatif yatırımlar olarak ifade edilir. Yani alternatif yatırımlardan birinin kabul edilmesi diğerinin reddedilmesi anlamına gelir. Birbirini dışlayıcı özellikleri nedeniyle bu yatırımlara dışlayan yatırımlar da denilmektedir.

1.3.8 Milli Gelirle Olan İlişisine Göre Yatırımlar

Milli gelir seviyesinden bağımsız olarak gerçekleştirilen yatırımlara otonom yatırımlar denir. Genel ihtiyaçların karşılanabilmesi için yapılan sabit sermaye yatırımları ve altyapı yatırımları otonom yatırımlardır. Otonom yatırımlar, talep oluşturma özelliğine sahiptirler ve üretimin temelini oluştururlar. Kar amacı taşımayan otonom yatırımlar daha çok kamu kesimi tarafından gerçekleştirilmektedir.

Uyarılmış yatırımlar ise milli gelir seviyesindeki artışa bağlı olarak artan tüketim talebini karşılayabilmek amacıyla müteşebbislerin, mal ve hizmet üretim kapasitesini geliştirmek için mevcut makine ve tesisata yaptıkları ilave yatırımlardır. Uyarılmış yatırımlar, talebe bağlı ve kar amacı güden yatırımlardır. Müteşebbisler, talebin arttığı, maliyetlerin azaldığı ve buna bağlı olarak gelirlerin yükseldiği dönemlerde kar oranlarındaki artışlar sebebiyle tasarruflarını yatırımlara yönlendirerek uyarılmış yatırımlara giderler.

Toplam Yatırım = Otonom Yatırım + Uyarılmış Yatırım formülüyle ifade edilebilir.

1.3.9 Risk Açısından Yatırım

Risk, bir faaliyetin içerdği belirsizlik ve zarar olasılığı olarak tanımlanabilir. Ekonomik açıdan bakıldığında fiyatlardaki dalgalanmalar, talepte meydana gelen değişimler, döviz kurlarındaki dalgalanmalar, hammadde ve malzeme temininde yaşanan zorluklar vs. örnek verilebilir. Yatırımlarda vade ne kadar uzun olursa ve değişkenlik ne kadar fazlaysa alınan risk de o kadar yüksek olur. Aynı şekilde getirinin de o kadar yüksek olması beklenir.

1.3.10 Yerli - Yabancı Sermaye Yatırımları

Bir ülkede yerleşik kişilerin kendi ülke sınırları içerisinde yaptıkları yatırımlara yerli sermaye yatırımı, başka ülkelerde yerleşik bulunanların yaptıkları yatırımlara yabancı sermaye yatırımı denir. Yabancı ülkelerde edinilen varlıklar mali veya reel (fiziki) bir nitelik taşırlar. Yabancı hisse senedi ve tahvil gibi menkul kıymetlerin satın alınması mali varlık edinimine örnek gösterilebilir. Bu tür yatırımlar uluslararası portföy yatırımları olarak da adlandırılmaktadır. Yabancı ülkelerde konut, arsa, fabrika, arazi, tesis gibi fiziki varlıklar elde edilmesi ise reel varlık edinimi kapsamına girer ve dolaysız yabancı sermaye yatırımları olarak ifade edilirler. Bir şirketin üretim merkezinin bulunduğu ülkenin sınırları dışında yabancı ülkelere üretim tesisi kurması dolaysız yabancı sermaye yatırımı bir örnektir. Portföy yatırımları ile dolaysız yabancı sermaye yatırımları arasındaki en önemli fark; yabancı ülkede yapılan yatırımın yönetimi konusunda kendini gösterir.

Uluslararası ekonomi literatüründe, “özel yabancı sermaye yatırımı” veya “yabancı sermaye yatırımı” olarak ifade edilen terimler arasında önemli ölçüde bir anlam farkı bulunmamaktadır. Burada geçen “yabancı” kelimesi yatırımın ülke sınırları içerisinde değil başka ülkelere yapıldığı anlamındadır. “Yabancı sermaye” ise, bir ülkedeki mevcut sermaye stokunda, başka ülkelerin sahiplik durumunu ifade etmektedir. “Özel” kelimesi de ülkeye gelen yabancı sermayenin o ülkenin kamu kesimine değil, özel sektöre ait olduğunu göstermektedir. “Doğrudan” kelimesi ise, sermaye ile birlikte değişen ölçüde teknoloji, bilgi birikimi ve işletmecilik bilgi ve deneyiminin de ülkeye geldiğini ifade etmektedir. Bu kapsamda uluslararası ekonomi

açısından doğrudan yatırımlar, bir yabancı ülkede çıkarılan tahvil ve hisse senetlerinin uluslararası sermaye piyasalarından satın alınması yoluyla yapılan“portföy” yatırımlarından ayrılmaktadır.

Türkiye’de yatırımların gerçekleştirilmesinde yabancı sermayeden istifade edilmesi ile birlikte sağlayacağı faydaları şu şekilde sıralamak mümkündür (Başol, 1995:249):

- GSMH’ye etkisi
- Yatırım tasarruf açığını azaltması
- Yüksek teknoloji gerektiren ürünlerin üretimine yol açan teknolojinin aktarılması
- İhracatı arttırması ve çeşitlendirmesi
- Katma değerin artırılması
- Yan sanayiler oluşturulması
- İstihdam imkanlarını önemli ölçüde arttırması
- Döviz olarak gelen yabancı sermayenin dış borç ödemelerine katkısı
- Dış ödemeler dengesi üzerindeki olumlu etkisi,
- Devletin vergi gelirlerinde sağladığı artışla gelir etkisini artırıcı fonksiyonu
- Geri kalmış bölgelerin kalkınmasında sağlayacağı katkılar
- Türkiye’nin yatırımcı ülkeler ve kuruluşlarla işbirliğinin artması sonucunda sağlanacak faydaları, yapılacak ihracat ve yurtdışı tanıtımında yabancı yatırımcı firmaların prestij ve imkanlarından faydalanılması

1.3.11 Net – Brüt Yatırım

Brüt yatırım, bir ekonomide belirli bir dönem içinde gerçekleştirilen yeni yatırımların ve yenileme yatırımlarının toplam değerini ifade ederken net yatırım, sadece yeni yatırımları içerir.

1.3.12 Alt Yapı – Üst Yapı Yatırımları

Alt-yapı yatırım alanlarında doğrudan mamul veya hizmet üretilmez. Bu yatırımlar sonucu ortaya çıkan üretim birimleri başka ekonomik alanlardaki mal ve hizmet üretimi veya sosyal amaçlı üretim için gereklidir. Bu tür yatırımlar “dışsallık” özelliği taşır ve dolayısıyla girişimciye doğrudan kar sağlamaz. Yol, köprü, baraj,

liman, vb. Yatırımları birer alt-yapı yatırımı olup, genellikle kar güdüsünden bağımsız olarak faaliyet gösteren devlet tarafından gerçekleştirilirler.

Üst-yapı alanları doğrudan mamul ve hizmet üreten sektörlerdir. Bu sektörler tüketim malı sektörleri olduğu gibi, ara malı; temel sınai ve tarımsal madde üreten sektörler ve yatırım malları sektörleri de olabilir. Bu esasa göre, örneğin gıda, tütün, dokuma, kağıt, çimento, demir-çelik, karayolu taşıtları, elektrikli makineler hep üst-yapı yatırımları kabul edilir.

1.3.13 Araştırma – Geliştirme Yatırımları

Bilimsel araştırmalar yapmak ve yeni teknolojik gelişmeler sağlamak amacıyla araştırma kurumları ve özellikle de üniversiteler tarafından yapılan yatırımlardır.

1.3.14 Ekonomik Açıdan Yatırım

Bir ülkede sermaye stokuna yapılan eklentiler olarak tanımlanabilir. Yatırım ile ilgili diğer bir tanım; Ülkede bir dönem içinde üretilen ve dışalım yapılan mallardan tüketilmeyerek ve dışsatımı yapılmayarak sonraki döneme aktarılan bölümdür (Güvemli, 2001: 3). Yine ekonomi literatüründe, milli gelirin yeni üretim birimleri(işletmeler) kurmak ve eskiyen birimleri yenilemek için ayrılan kısmına da yatırım denilmektedir (Doğan,1982: 21).

Yapılan bir harcamanın yatırım olarak değerlendirilebilmesi için, bu harcamanın üretim kapasitesini arttırmaya veya yeni bir sermaye malı teminine yönelik olması gerekmektedir. Yani, yeni bir üretim tesisi kurmakla birlikte ekonomik ömrünü dolduran, aşınan ve yıpranan varlıkların yenilenmesi veya modernizasyonu da yatırım olarak kabul edilebilir. Yine stoklarda meydana gelen artışlar, başka bir ifadeyle, belli bir dönemde üretimi tamamlanarak üreticiden tüketiciye geçmeyen bitmiş mal, yarı mamul ve hammadde stoklarındaki artışlar, iktisadi açıdan yatırım sayılmaktadır (Doğan, 1982: 21).

Mevcut bir varlığın(bina, makine, teçhizat) veya menkul kıymetin(tahvil, hisse senedi) alım satımı bireyler veya işletmeler açısından bakıldığında yatırım olarak değerlendirilse de ekonomik açıdan yatırım olarak değil el değiştirme olarak değerlendirilmektedir. Örneğin bir konutun inşa edilmesi yatırım olarak değerlendirilirken mevcut bir konutun alım satımı yatırım olarak değerlendirilmez sadece el değiştirmeden ibarettir.

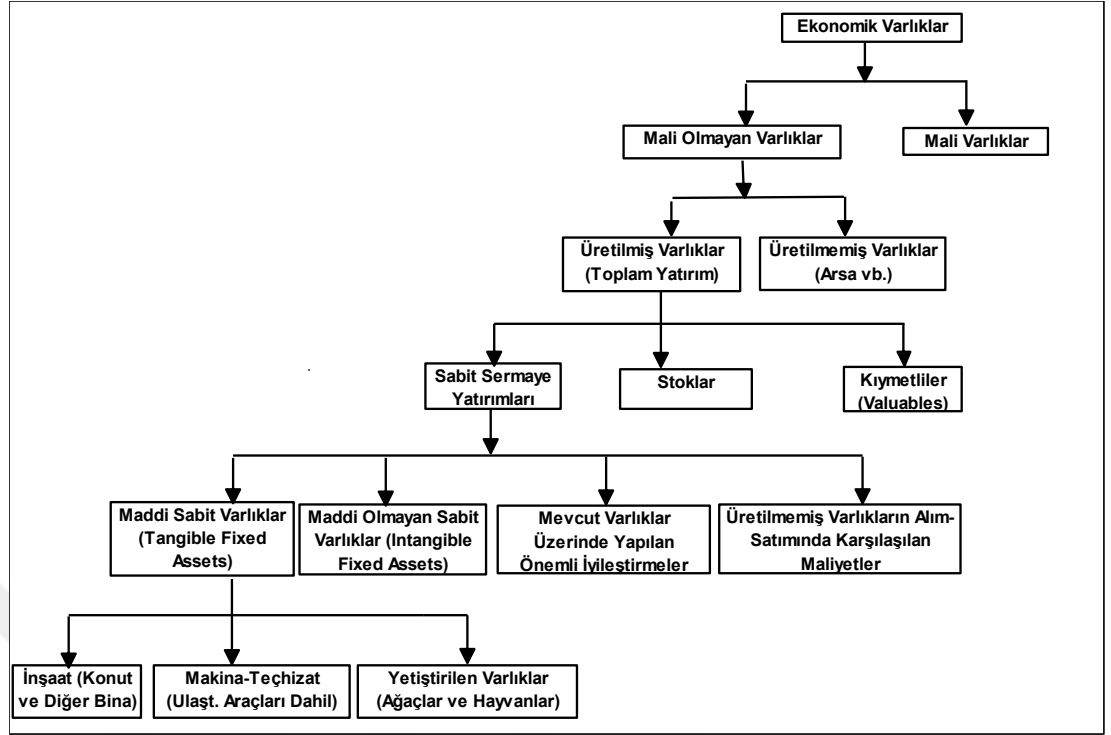
Mevcut üretim kapasitesini arttırmaya veya sürdürmeye yönelik yatırımların yanı sıra ulaşım, haberleşme, enerji, sağlık, eğitim ve kentsel hizmetler gibi altyapı yatırımları da yatırım olarak kabul edilmektedir. Çünkü altyapı olmadan diğer yatırımların yapılması, yapılsa bile istenilen verimin elde edilmesi mümkün değildir.

Ekonomik açıdan yatırım hem stok değişimlerini hem de gayri safi sabit sermaye oluşumlarını içermektedir. Ancak bu çalışmada toplam sabit sermaye üzerinde değil, sabit sermaye yatırımları ve bunların detayları üzerinde durulacaktır.

Sabit sermaye yatırımları; bir ekonomik yapı içerisinde yer alan üretim ile ilgili faktörlerin mal ve hizmet üretimini arttırmak, özellikle de geleceğe yönelik üretim ve ihracat olanaklarını geliştirmek amacıyla, belirli bir dönem içerisinde reel sermayenin, korunması, arttırılması ve düzenlenmesi için kullanılmasıdır.

Sabit sermaye yatırımları, belli bir dönem içerisinde mal ve hizmet üretme kapasitesinin en temel göstergelerinden biridir. Gelirin tüketilmeyen kısmı olarak ifade edilen tasarrufların sermaye olarak değerlendirilebilmesi için yatırıma yönlendirilmesi gerekmektedir. Yatırım miktarına bağlı olarak gelişen sabit sermaye yatırımları bir ülkenin mal ve hizmet üretim kapasitesindeki artışları da beraberinde getirir. Ayrıca sabit sermaye yatırımlarının ekonomi üzerinde sermaye birikimi, üretim, istihdam, teknoloji transferi, ihracat, ekonomik büyüme ve refah gibi katkıları da bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler 1953, 1968 ve 1993 yıllarında yatırımları Milli Hesaplar Sistemi (SNA) içinde tanımlamıştır. Böylece dünya ölçeğinde istatistiklerin resmi ve karşılaştırılabilir olması sağlanmıştır.

Şekil 1.1: 1993 SNA Ulusal Hesaplar Sistemi'ne Göre Ekonomik Varlıkların Sınıflandırılması

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü gibi 1993 SNA ekonomik varlıkları genel olarak “mali ekonomik varlıklar” ve “mali olmayan ekonomik varlıklar” olmak üzere ikiye ayırmıştır. Mali ekonomik varlıklar arasında tahvil, bono, hisse senedi, para işlevi gören altın, kasa-banka, avanslar ve alacaklar gibi yatırım araçları yer almaktadır. Bu araçlar arasında bireyler ve işletmeler açısından yatırım niteliği taşıyan kalemler yer almakla birlikte, ulusal hesaplar açısından mali harcamalar yatırım kavramının dışında tutulmuştur. Çünkü bir yatırımın sabit sermaye yatırımı olabilmesi için ülkenin mevcut sabit sermaye stokunda bir artış meydana getirmesi gerekmektedir. Ancak burada sözü edilen mali harcamalar sadece bu yatırım üzerindeki hakları ve bu hakların el değiştirmesini ifade etmektedir.

Mali olmayan ekonomik varlıklar ise kendi içinde “üretilmiş varlıklar” ve “üretilmemiş varlıklar” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Üretilmemiş varlıklara arazi, maden yatakları ve doğal olarak yetişmiş ormanlar örnek verilebilir. Yine ulusal hesaplar açısından değerlendirildiğinde üretilmemiş varlıklar da yatırım kavramının dışında tutulmuştur.

1993 SNA’da mali olmayan ve üretilmiş ekonomik varlıklar toplam yatırım kavramına karşılık gelmektedir. Yine şekilde görüldüğü gibi toplam yatırımlar; sabit sermaye yatırımları, stoklar ve kıymetliler olmak üzere üç ana başlığa ayrılmıştır. Kıymetliler, 1993 SNA ile birlikte toplam yatırım tanımı kapsamına dahil edilmiş olup paranın enflasyona karşı değerini koruyabilmesi için satın alınan mücevherat, sanat eserleri, kıymetli metaller ve taşlar gibi malları ifade etmektedir. Stoklar, mamul ve yarı mamul olarak ekonomik birimlerin elinde bulunan çeşitli malları kapsayan özelliği ile sabit sermaye yatırımları ile birlikte toplam yatırımların bir ögesi olarak görülmektedir.

Bu çalışmanın ana konusu olan sabit sermaye yatırımları 1993 SNA’da dört ana başlık altında ifade edilmiştir. Bu başlıklar şunlardır:

- Maddi sabit varlıklar
- Maddi olmayan sabit varlıklar
- Mevcut varlıklar üzerinde yapılan önemli iyileştirmeler
- Üretilmemiş varlıkların alışverişinde karşılaşılan maliyetler

Maddi sabit varlıkların sabit sermaye varlıklarının içerisindeki payı önemli bir ağırlığa sahiptir. Maddi sabit varlıklar da kendi içerisinde inşaat (konut ve diğer bina), makina-teçhizat (ulaştırma araçları dahil) ve yetiştirilen varlıklar (ağaçlar ve hayvanlar) olmak üzere üçe ayrılmaktadır. 1993 SNA ile getirilen en önemli yeniliklerden birisi de yetiştirilen varlıklar kategorisidir.

Maddi olmayan sabit sermaye malları, sabit sermaye yatırımı için gerekli koşulları sağlayan veya tamamlayıcısı olma niteliğindeki veritabanları, bilgisayar yazılımları, sanatsal ve edebi orijinaller gibi kalemlerden oluşmaktadır. Arazi dahil olmak üzere maddi sabit varlıklar üzerinde yapılan önemli iyileştirmeler, normal bakım-onarımın ötesinde bu varlıkların özelliklerini değiştiren ve geliştiren harcamaları kapsamaktadır. Üretilmemiş varlıkların alışverişinde karşılaşılan maliyetler ise, bu malların el değiştirmesi sürecinde ödenen vergiler, ulaştırma giderleri, avukatlık masrafları gibi harcamaları ifade etmektedir.

Bir malın sabit varlık veya sabit sermaye yatırımı olabilmesi için, bu malın(Yılmaz, 1997: 11-12):

1) Üretici birimlerin mülkiyetinde olması gerekir. Örneğin, bir otomobil veya buzdolabı hanehalkları tarafından edinildiğinde tüketim malı olarak işlem görürken, firmalar tarafından edinildiğinde yatırım malı olarak kabul edilebilmektedir.

2) Üretim sürecinde kullanılması gerekir. Örneğin stokta olan bir mal sabit sermaye olarak değerlendirilmez. Ayrıca, mal veya hizmet üretimi amacı ile kullanılmayan mallar da yatırım sayılmazlar. Bir hastanenin eğitim amacıyla aldığı televizyonun yatırım olarak kabul edilmesine karşılık, personelini eğlendirmek için televizyon alması durumunda bunun yatırım olarak değerlendirilmemesi gibi.

3) Bir yılı aşkın bir süre kullanılması gerekir.

4) Sürekli veya tekrarlı bir şekilde kullanılması gerekir. Örneğin, tek atımlık füzeler, yakacak olarak kullanılan kömür, meteorolojik rasat balonları vb. mallar yatırım kabul edilmez.

5) Kendisinin de üretilmiş olması gerekir. Örneğin, arazi gibi üretilmemiş varlıkları edinmek için yapılan harcamalar yatırım olarak değerlendirilmez (buna karşılık, arazi düzenleme faaliyetleri veya arazi alışverişi sırasında ortaya çıkan maliyetler yatırım olarak kabul edilir).

6) Yukarıda sıralanan beş koşula ilave olarak ESA(Avrupa Bütünleştirilmiş Ekonomik Hesaplar Sistemi) yatırım malları için minimum bir değer koşulu getirmiştir. Yani, yukarıda sıralanan koşulların tümünü taşısa bile, belli bir bedelin altında harcama gerektiren mallar (örneğin bir adet sandalye) yatırım olarak değerlendirilmemektedir.

1.4 Yatırımın Kaynakları

Hane halkının tasarruf kararları ile iş aleminin yatırım kararları ekonomideki en önemli kararlardır. Tasarruf ve yatırım kararları birbirleriyle çok yakın ilgilidirler ve ikisinde de bugün ile gelecek arasında bir değiş tokuş yapma söz konusudur.

Tasarruf oranı, milli servet birikiminin ve yaşam standardının ne kadar hızlı artacağını belirlemede yardımcı olur. Yatırım oranı ise ülkenin üretim miktarını belirleyen sermaye stoğundaki değişmeyi temsil eder Andrew, B.A., ve B.S. Bernanke(1992: 189).

Yatırım kaynaklarını tasarruflar ve tasarruf dışı kaynaklar olarak iki gruba ayırmak mümkündür.

1.4.1 Tasarruflar

Tasarruf, en genel tanımıyla, gelirin tüketilmeyen kısmıdır. Belli bir tasarruf artışı, yatırıma dönüştürüldüğü takdirde, milli gelir seviyesi üzerinde olumlu etki bırakmaktadır. Gelirin tüketilmeyen bölümü olarak ifade edilen tasarrufların yatırım harcamalarına sermaye olarak kullanılabilmeleri için verimli tasarruf olmaları gerekmektedir. Yani tasarrufların plasmaya bağlanmaması ve iddihar edilmemesi, bir

başka deyişle tasarrufların verimli tasarruf olabilmeleri için reel yatırım harcamalarına kaynak olması gerekmektedir.

Yatırım ve kalkınma ilişkisi, tasarrufların ve tasarrufların yatırıma yönlendirilerek yatırım kaynağı olarak kullanılmasının önemini ortaya çıkarmaktadır. Kalkınmak için yatırımların yapılması, yatırım yapılabilmesi için de ulusal gelirin belirli bir bölümünün tüketilmeyerek tasarruf edilmesi gerekmektedir. Gelişmemiş veya azgelişmiş ülkelerin yatırım yapabilmek için karşılaştıkları en önemli sorun tasarrufların yetersiz oluşudur. Tasarrufların ve dolayısıyla sermayenin yetersiz olması, yatırımların istenilen büyüklükte ve nitelikte olmasına engel teşkil ettiğinden üretimde verimliliğin düşük olmasına neden olmaktadır. Düşük verimlilik ise gelirin daha az olmasına, gelirin ancak tüketim harcamalarına kaymasına ve bu nedenle de tasarrufların düşük bir seviyede kalmasına sebebiyet vermektedir. Yatırım harcamalarına kaynak oluşturulabilecek tasarruflar, özel tasarruflar(kişisel ve şirket tasarrufları) ve kamusal tasarrufların toplamından oluşmaktadır.

Özel tasarruflar genellikle kar amacı güdülerek yapıldığından yatırıma yönlendirilmelerindeki temel amaç da aynı şekilde kar elde etmektir. Bu tasarrufların kar amacı gütmeyen sosyal karlılık yatırımlarına yönlendirilmeleri oldukça zordur. Özel kesimin sosyal karlılık yatırımlarına yönelmeleri tamamen gönüllülük ve sosyal sorumluluk anlayışı ile mümkün olmaktadır.

Kamusal Tasarruflar ise devletin kamusal hizmetleri yerine getirmek üzere ihtiyaç duyduğu kaynağın temininde yönelik olarak çeşitli kaynaklardan sağladığı gelirden, yine kamusal hizmetleri yapılan harcamaların çıkarılmasından kalan fark olarak ifade edilebilir. Hükümetler açısından kamu tasarrufu sağlamak oldukça zor bir iştir. Çünkü bunu yapabilmek için özellikle kamusal gelirlerin etkin ve verimli bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Kamusal hizmetlerde israf ve lüksün önüne geçilmediği takdirde tasarruf yapmak pek mümkün olmaz. Ekonomik büyüme önemli bir etken olan kamu yatırımlarının yapılması için yüksek bir kamu tasarrufu sağlamak çok önemlidir.

1.4.2 Tasarruf Dışı Kaynaklar

Yatırım harcamalarının tek kaynağı tasarruflar değildir. Türkiye gibi sermaye birikimi yetersiz olan ülkeler yatırıma yönlendirmek üzere başka alternatif kaynaklar

bulmak zorundadırlar. Ekonominin normal işleyişi içerisinde ve makroekonomik dengeleri koruyarak bazı basit adımlar sayesinde tasarruf dışı bazı kaynakların ekonomiye kazandırılarak yatırım harcamaları için kaynak teşkil etmesi sağlanabilmektedir. Tasarruf dışı kaynakların en önemlisi atıl paralardır. Atıl paraların banka kesimine çekilmesi sağlandığında yatırım harcamaları için kaynak olarak kullanılabilir. Diğer bir kaynak sermaye piyasalarıdır. Sermaye piyasasında küçük tasarrufların bir araya gelmesiyle büyük yatırımlar için kaynak sağlanmış olacaktır. Sermaye piyasasında işlem hacimleri ve sayıları ne kadar büyük olursa sermaye piyasası o kadar gelişmiş demektir. Ayrıca ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin tespitinde çok önemli bir gösterge olarak sayılabilir. Üçüncü kaynak olarak özel sektörün dikkatini reel yatırımlara çekebilmek için kamunun getirdiği teşvikleri sayabiliriz. Dördüncü kaynak yabancı sermaye yatırımları, dışarıdan sağlanan kredilerdir. Beşinci kaynak enflasyon yolu ile yatırıma kaynak sağlamaktır.

1.4.2.1 Atıl Paranın Banka Kesimine Çekilmesi

İddihar edilmiş olan atıl paranın yatırım harcamalarına kaynak olarak kullanılabilmesi için bankacılık sistemine kazandırılması gerekmektedir. Atıl paranın bankacılık sistemine çekilebilmesi için sistemin çok iyi bir şekilde anlatılması ihtiyaçları karşılayabilecek kadar alternatifler sunulabilmesi çok büyük önem arz etmektedir. Bir diğer önemli husus da faiz oranlarının cazip hale getirilmesidir. Faiz oranları cazip hale getirildiğinde elinde atıl parası olanlar likidite tercihlerinden vazgeçerek bankacılık sistemine dahil olurlar. Potansiyel tasarruf olarak nitelendirebileceğimiz bu atıl paralar bankacılık sistemine kazandırılmasıyla fiili tasarruf haline gelecektir. Bankacılık sistemine kazandırılarak tasarrufa dönüşen atıl paralar kredi olarak yatırımcısıyla buluştuğunda ve yatırıma dönüşecektir. Burada bankacılık sektörünün de bazı önemli hususları dikkate alarak güven sarsıcı iş ve işlevlerden uzak durması, kaynaklarını yatırımcıyı da koruyacak bir şekilde etkin kullanım alanlarına yönlendirmek için gayret göstermelidir.

1.4.2.2 Sermaye Piyasası ve Yatırım Bankacılığı

Fon arz ve talebinin uzun vadeli olarak karşılaştıkları ve menkul kıymetlerin el değiştirdiği piyasalara sermaye piyasası denir. Sermaye piyasasında tahvil, hisse senedi, varlığa dayalı menkul kıymetler, katılma ve intifa senetleri, kar zarar ortaklığı gibi

menkul kıymetlerin alım satımının yapıldığı piyasalardır. Sermaye piyasasında uzun vadeli işlemler yapıldığından buradan elde edilen kaynaklar genellikle sabit yatırımların finansmanında kullanılır.

Sermaye piyasası vasıtası ile küçük ve atıl tasarrufların yatırımlar için kaynak olması sağlanır. Üretimin mülkiyetini tabana yayarak, özellikle küçük tasarruf sahipleri için yüksek kar elde etme imkanı sağlar. Sermaye piyasasında büyük kuruluşlara ait menkul kıymetlerin yanında kaynak yetersizliği sorunu yaşayan şirketlere ait hisse senedi ve tahviller kolayca pazarlanarak buradan elde edilen kaynakların yatırıma dönüşmesi sağlanabilmektedir. Sermaye piyasası bir yandan atıl tasarrufları ekonomiye kazandırırken; diğer yandan bazı kaynakları da yatırıma dönüştürmektedir. Bu kaynakların en önemlisi sosyal güvenlik fonlarıdır. Bu fonlar gönüllü birikimlerden oluşabileceği gibi zorunlu birikimlerden ve ya her ikisinden de oluşabilmektedir. Sosyal güvenlik kurumları topladıkları fonları, öncelikli olarak üyelerinin sosyal ihtiyaçlarının karşılanması için kullanırlar. Kuruma yapılan Prim ve benzeri ödemelerden giderler düşüldükten sonra belirli bir fon tutarı oluşmaktadır. Bu kullanımın sonucunda prim ve benzeri girişlerden giderlerin tümü düşüldükten sonra belirli bir fon oluşmaktadır. Oluşan bu fonla da yatırım harcamalarına kaynak sağlanmaktadır. Sermaye piyasasında oluşan diğer bir kaynak da sigorta şirket fonlarıdır. Sigorta şirketleri, kişi veya kurumların karşılaşılabilecekleri riskler sebebiyle oluşabilecek hasarları belirli bir miktar prim karşılığında güvence altına alan ve topladıkları primlerden teşekkül eden fonları çeşitli piyasalarda yatırıma yönlendiren aracı kuruluşlardır.

Sigorta şirketleri yalnızca kişi veya kurumları risklere karşı güvence altına almakla kalmaz aynı zamanda birikimci kuruluş işlevi de görürler. Sigorta şirketleri bu işleviyle topladıkları fonları, yatırıma yöneltmektedirler. Yukarıda bahsi geçen atıl paranın banka kesimine çekilmesi konusunda aracılık yapan mevduat bankaları dışında, mevduat toplamaksızın yabancı fon temin ederek ve kendi öz sermayelerini kullanarak fon oluşturup, bunları kullandıran bankalar da vardır. Bu bankalar daha çok dış ticaret ve yatırım bankacılığı alanlarda uzmanlaşmış ve bu tür bankalar alanında faaliyette bulunan bankalardır. Yatırım bankacılığı, yatırım projelerinin gerçekleşmesinde kaynak sıkıntısı yaşayan işletmelere uzun vadeli ve düşük faizli kredi sağlayan aracı kuruluşlardır. Destekler sadece işletmelerin kuruluş aşamasında değil sonrasında da devam edebilmektedir. Genellikle kaynak ihtiyacı olan işletmelerin çıkartmış oldukları

tahvilleri satın alarak ve bu tahvilleri menkul kıymet yatırımı yapmak isteyen fon sahiplerine satarak kaynak transferi işlevi görürler.

1.4.2.3 Teşvikler

Teşvik kavramı, kalkınma plan ve programlarında belirlenen hedefler doğrultusunda bazı sektörlerde veya bölgelerdeki ekonomik faaliyetlerin diğerlerine kıyasla daha hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, devlet tarafından çeşitli şekillerde verilen maddi veya gayri maddi destek, yardım ve özendirmeler olarak tanımlanabilir. Verilen teşvikler ile üretim ve istihdamın artırılması, katma değeri yüksek ve stratejik yatırımların artmasını sağlayarak uluslararası rekabette güçlenmek, bölgesel ekonomik gelişmişlik düzeyleri arasında farkları azaltmak ve ülke ekonomisi açısından kaynakların en az maliyetle ve en yüksek kar getirisi olan yatırımlara yönlendirilmesi gibi hedefleri gerçekleştirmek amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda verilen teşviklerin maliyetleri düşürmesi sayesinde yatırım harcamaları için kaynak oluşturma özelliği bulunmaktadır. Devlet, vergide ve sosyal güvenlik primlerinde muafiyet veya indirim, resim ve harç istisnaları, bedelsiz olarak veya çok az maliyetle arsa tahsisi, Uzun vadeli düşük faizli ve ödemesiz dönemli kredi temini gibi teşvikler ile özel sektör yatırımlarının önünü açmayı hedeflemektedir. Devlet, verilen teşviklerin etkinliğini arttırmak ve suistimal edilmesini önlemek amacıyla etkin bir denetim sistemi ile verilen teşviklerin amacına uygun olarak kullanılıp kullanılmadığını, belirlenen hedeflere yeterince katkı verip vermediği gibi hususlar araştırılmalı ve etkin bir raporlama ile karar alıcı mercilere ulaştırılmalıdır. Bu raporlar incelendiğinde bir sonraki teşviklerin neleri kapsayacağı ve kamuya maliyetlerinin ne olacağının tespitinde çok önemli ipuçları verecektir. Aksi durumda teşvikler suistimale uğrayacak ve istenilen ekonomik hedefler gerçekleşemeyecektir.

1.4.2.4 Dış Finansman

Yatırım harcamaları için kaynak temini yurt içinden olabileceği gibi yurt dışından da olabilir. Yurt dışından kaynak teminini, yabancı sermaye yatırımları, dış borçlanmalar ve dış yardımlar yoluyla gerçekleştirilebilir. Yabancı sermaye; bir ülkenin karşılığını değişik biçimlerde ileride ödenmek üzere başka ülkelerden temin ederek, kısa sürede ekonomik gücüne ekleyebileceği mali veya teknolojik kaynaklar olarak tanımlanabilir. Yabancı sermaye yatırımcıları yatırım açısından güvenli buldukları

ülkelere uygun şart ve zamanda kendi ülkelerinden elde edecekleri kar oranından daha yüksek bir kar elde etmeleri durumunda yatırıma giderler. Yabancı sermaye yatırımları ülke ekonomisine kazandırıldıklarında yurtiçi toplam tasarruflara ek bir kaynak kazanılmış olur. Çünkü yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye gelmesiyle yatırımlara yönlendirilecek tasarruf hacmi genişler ve finansman ihtiyacı olan birçok yatırım bu sayede gerçekleştirilebilir. Yabancı sermaye yatırımlarının bir başka önemli avantajı da geldikleri ülkelere teknoloji transferi sağlamalarıdır. Dış yardımlar da yatırım harcamaları için bir kaynak niteliğindedir. Aynı sermaye, mal ve hizmetler şeklindeki dış yardımlar uzun vadede geri ödenmek üzere gelişmemiş veya az gelişmiş ülke ekonomilerine yatırım finansmanı sağlamaktadır. Yatırım harcamalarının finansmanında dış borçlar da önemli bir yer tutmaktadır. Fon açığı bulunan kamu veya özel sektörün milli para biriminden farklı bir para ile ülke dışından kaynak temin etmesidir. Dış borçlanma, devletlerarası borçlanma, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlardan borçlanma, yabancı bankalardan borçlanma ve tahvil ihracı yaparak borçlanma şeklinde olabilir.

1.4.2.5 Enflasyon ve Senyoraj

Yatırım harcamalarına kaynak sağlama yöntemlerinden birisi de enflasyon ve senyorajdır. Enflasyon ve senyoraj kamu kesiminin aldığı kararlar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Ekonomi yönetimi karar alıcıları, bu yöntemle yatırım harcamalarını artırarak ekonomik büyüme hızını yükseltmeyi ve sosyal hizmetleri yaygınlaştırmayı hedeflemektedirler. Bu kararlar ekonomik olduğu kadar sosyal ve politik amaçlar için alınmaktadır. Enflasyonun tasarruf hacmini arttırarak yatırım harcamaları için kaynak oluşturma etkisi vardır. Fiyatlar genel seviyesinin sürekli olarak yükselmesi sebebiyle tüketiciler aynı para miktarıyla da az mal veya hizmet satın alabileceklerdir. Bu da reel olarak tüketicilerin gelirlerinin azalması yani alım gücünün düşmesi anlamına gelmektedir. Tüketiciler bu enflasyonist şartlar altında aynı ürünü alabilmek için daha çok tasarruf yapmak ve reel harcamalarını arttırmak zorunda kalacaklardır. Bu sayede genel ekonomi içerisindeki tüketim harcamaları artmış olacaktır. Enflasyonist ortamın bir diğer önemli sonucu da sürekli fiyat artışlarından etkilenmek istemeyen tüketiciler ihtiyaçların teminini öne çekerler. Bu durum ise mal veya hizmete olan talebin artmasına sebep olacaktır. Fiyatlar genel seviyesinin artması ve bunun sonucu olarak

tüketim harcamalarının artması sebebiyle işletmeler, artan tüketimi karşılayabilmek ve daha yüksek kar elde edebilmek ve için üretim kapasitelerini artırma yoluna giderek yatırımlara yöneleceklerdir. Yükselen mal ve hizmet fiyatları sebebiyle ihtiyaç temininin öne çekilmesi tüketicileri banka kredilerine yönlendirecektir. Tüketicilerin banka kredilerine yönelmesi ve artan talebe bağlı olarak işletmelere hızlı para girişleri neticesinde girişimciler hızlı bir şekilde zenginleşecek tüketiciler ise yükselen kredi faizleri sebebiyle fakirleşecektir. Ekonomik büyüme açısından olumlu, fakat sosyal açıdan maliyetli bu durum gelir dağılımındaki dengeyi bozarak girişimciler lehine değiştirecektir. Böylece gelir düzeyi yüksek olan grubunun tasarruf imkanı daha da artmış olacaktır. Tasarrufların artmasıyla da yatırım harcamaları için kaynak sağlanmış olacaktır. Yani enflasyon tasarruf hacminin artmasına sebep olarak yatırım harcamaları için kaynak sağlamış olacaktır.

Ekonomi yönetimi karar alıcıları, enflasyonla ilgili bahsedilen etkileri gerçekleştirebilmek için senyorajdan faydalanırlar. Senyoraj, devletin para basma hakkını kullanarak gelir sağlaması olarak tanımlanabilir. Hükümetler bütçe açıklarını finanse edebilmek için para basma yoluna giderler. Devletin para basma hakkını kullanması sonucunda piyasada para bolluğu oluşur. Bu da fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine yani enflasyona sebep olur. Enflasyon, tıpkı vergiler gibi paranın satın alma gücünü düşürdüğünden bu yolla devlete giden gelire “enflasyon vergisi” denilmektedir.

Enflasyon vergisine müracaat edilirken bazı hususların dikkate alınması gerekmektedir. Enflasyon düzeyi bir noktaya kadar arttığında kamu gelirleri artıyorken bu nokta aşıldığında ise işletmeler kayıt dışına yönelmekte ve buda vergi gelirinin azalmasına neden olmaktadır. Bir diğer konu, enflasyonun gelir dağılımındaki adaletsizliği arttırıcı yönü bulunduğundan alt gelir sahibi grubun tepkisiyle karşılaşma riski vardır. Ancak şu durum da bilinmelidir ki enflasyonun olmadığı veya çok düşük düzeylerde olduğu ekonomilerde tüketiciler fiyatlarda düşüş beklentisi ile harcamalarını erteleyebilmekte ve ekonominin yavaşlamasına neden olabilmektedir. Günümüzde gelişmiş ülkelerin birçoğunda enflasyon oluşturmama problemi yaşandığını görmekteyiz. Ülke ekonomileri açısından yönetilebilir düzeyde bir enflasyon olması tercih edilen bir durumdur. Ancak çok yüksek ve uzun süreli bir enflasyon işsizliğe, bütçe açıklarına ve sermaye birikiminde sorunlara yol açabilecektir.

1.5 Yatırımlarda Devletin Rolü

Kamu yatırım harcamaları ile özel sektör yatırım harcamaları arasında birkaç noktada farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıklar arasında en önemlisi kar amacı güdülüp güdülmemesidir. Özel sektör yatırımları çoğunlukla kar amacı taşımaktayken kamu yatırım harcamalarının büyük bir kısmı kar amacı değil, kamu yararı gözetilerek yapılmaktadır.

Önemli farklılıklardan bir tanesi de yapıldıkları alanlar itibariyledir. Kamu yatırımları genellikle eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal ve ekonomik altyapının geliştirilmesine yöneliktir. Hatta bu alanların çoğunda mal ve hizmet üretim kapasitesinde özel sektör yatırımlarının önünde yer almaktadır. Özel sektör yatırımları ise genellikle mal ve hizmet üretimine yöneliktir. Kamu yatırım politikalarının temelinde ekonomik ve sosyal altyapıyı oluşturarak özel sektör yatırımlarının önünü açmak, gerekli büyüklüğe ulaşınca kadar teşviklerde bulunmak ve nihayetinde de sektörden tamamen çıkarak özel sektöre devretmek yatmaktadır.

Bir diğer önemli fark da yatırım harcamalarının değerlendirilmeleri yönünden ortaya çıkmaktadır. Özel sektör yatırım harcamalarında ticari analiz ve ticari kârlılık belirleyici unsur iken, kamu yatırımlarında ticari analiz ve karlılıktan çok ekonomik ve sosyal analizler ön plana çıkmaktadır. Projelerin yapılabilirliğini ölçmek amacıyla yapılan fayda-maliyet analizlerinde ticari kârlılık piyasa fiyatları kullanılırken ekonomik ve sosyal analizlerde gölge fiyatlar kullanılarak ulusal ekonomi ve sosyal refah açısından değerlendirmektedir. Yani kamu yatırım projeleri ticari açıdan kârlı olmasa bile, ekonomik ve sosyal açıdan kârlı bulunduğu yapılabılır niteliktedir.

1.5.1 Devlet Müdahalesinin Sebepleri

Devletin ekonomiye müdahale edip etmemesi, edecekse hangi alanlarda, hangi araçlarla ve hangi boyutlarda etmesi gerektiği ekonomistler arasında uzun yıllardan beri süregelen bir tartışma konusudur.

Serbest rekabet sisteminin veya kapitalist sistemin uygulandığı ülkelerde, özel sektörün varlığı ve etkinliği temel ilke olarak kabul edilmesine rağmen, kamu kesiminin bu ekonomilerdeki ağırlığının giderek artması ile "karma ekonomi" modeli denilen farklı bir ekonomik model ortaya çıkmıştır. Karma ekonomi modeli uygulanan ekonomilerde en temel problemlerden biri kamu kesimi ile özel kesimin hangi

sektörlerde ve ne kadar yatırım yapması gerektiği, yapılacak yatırımların toplam ekonomi açısından en optimal yatırım tutarını temsil edebilmesi gerekliliğidir. Bu kapsamda yapılacak yatırımların birbiriyle etkin bir koordinasyonla yapılması kaynakların etkinliği ve israfın önlenmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Gelişmişlik düzeylerinden bağımsız olarak tüm ülke ekonomilerinde yatırımın koordinasyonunda temel amaç siyasi yönelimlerden bağımsız bir şekilde kalkınmada en avantajlı yatırım seçeneğini tercih edebilme amacı taşınmalıdır. Siyasi nedenlerle alınacak bir yatırım kararı genellikle doğru sonuca ulaşamayacak ve kaynak israfına yol açabilecektir. Verimlilik açısından yapılacak planlamaların bu ilişkinin uzun dönemli ve kesintisiz bir şekilde sürdürülmesi gerekmektedir.

Kamu kesiminin ekonomiye müdahalesini gerekli kılan sebeplerin ortaya çıkmasıyla, ekonomik müdahalelerin yapılmaması ve ya yapılsa bile zamanlamasının doğru olmaması piyasa dengelerinin bozulmasına ve haksız kazanç yollarının açılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle ekonomistler tarafından belirlenen ekonomiye müdahale sebepleri gözlemlendiğinde en etkili yöntemle en uygun zamanda ve boyutta bu müdahalelerin yapılması ekonomik dengenin korunması açısından elzemdir.

1.5.1.1 İkinci En İyi El Teorisi

Devletin ekonomik işleyişe müdahale etmesini savunan bazı ekonomistler görüşlerini, "piyasa hataları" olarak ifade edilen rekabetçi fiyat sisteminin yetersizliklerine dayandırırılar. Bu görüşü savunan ekonomistlere göre devletin ekonomik yapı içerisindeki görevi serbest piyasa ekonomi modelinin aksayan yönlerini gidermektir. Ekonomide etkinliğin sağlanmasını engelleyen bir durum ortaya çıktığında devlet ekonomiye müdahale etmeli ve bu engeli yok ederek piyasa mekanizmasının işlemlerini sağlamalıdır. Mesela bir monopolün ortaya çıktığı veya emeğin mobilitesini engelleyen bir durumun ortaya çıktığı zaman, devlet müdahale edip bu aksaklıkları gidermeli, piyasanın işlerliğini yeniden sağlamalıdır (Savaş, 1978: 102).

Ekonomilerde teorik olarak hedeflenen tam etkinlik ve tam optimalite durumuna piyasa koşulları gerçekliğinde ulaşmak hiçbir zaman mümkün değildir. Bu mümkünsüzlüğün temelinde; gerçek duruma aykırı olarak duygusal(din, etik değerler, siyasi görüş, etnik köken vb.) ve yetersiz bilgiler(teknolojik, sektörel, sistemsel vb.) ile karar alabilen insan faktörü, siyasi hedeflerini ekonomik hedeflerinin önüne koyan

siyaset faktörü ve yangın, deprem, sel gibi doğal olayların sebep olduğu zararları ifade eden tabiat faktörü yer almaktadır. Konu ile ilgili faktörleri bakış açısına göre çoğaltmak mümkündür. Tam etkinlik ve tam optimaliteye ulaşmayı engelleyen çok sayıda faktör bulunduğu için her zaman "ikinci en iyi el" problemi ile karşı karşıya kalınacağı bir gerçekliktir. Bu nedenle gerçekleşmesi imkansız olan bu kavramın, ekonomik gidişatın değerlendirilmesinde bir kriter olarak kullanılmasının ne kadar anlamlı olacağı hususunun irdelenmesi gerekmektedir. Bu gerçekliğin her zaman ekonomiye bir müdahale sebebi olarak ileri sürülmesi ekonomiye devlet müdahalesinin etkinliğinin azalmasına ve amacından sapmasına neden olabilecektir. Bu bakış açısıyla ikinci en iyi el teorisi, piyasa hatası olarak adlandırılan yetersizlikler yaklaşımı ile devletin ekonomiye müdahale etmesini gerekli gören görüşe ciddi bir eleştiri getirerek devlet müdahalesinin ekonomi üzerinde meydana getireceği dolaylı ve dolaysız etkilerin de dikkate alınarak gerekli bilgi istatistiklerin eksiksiz toplanması ve analizlerinin yapılması gerekmektedir.

Devletin ekonomiye müdahalesinin gerekliliğine yöneltelen ikinci bir eleştiri de, devlet müdahalesinin fayda-maliyet analizlerinin önceden yapılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Devletin piyasaya müdahalesi bazen alınan ani kararlarla ortaya çıkar ve kısa vadeli çözümler getirmeye yönelik adımlar içerir. Direkt olarak ilgili probleme odaklanıldığı için problemin ortaya çıkış sebepleri detaylı olarak incelenmez. Müdahalenin sağlayacağı kısa vadeli fayda ile bu müdahale sonucunda ortaya çıkabilecek daha uzun vadeli yapısal sorunların maliyetleri pek hesaba katılmadan yapılır.

Piyasa hataları yaklaşımını "devlete karşı" bir yaklaşım olarak nitelendiren iktisatçılar ise, bu yaklaşımda piyasanın "esas" olduğunu ve devletin sadece bu esas mekanizmanın işlemlerini sağlamaya yardımcı bir araç haline getirildiğini öne sürerler (Savaş, 1978: 106).

Belirtilen her iki görüşte de devletin ister asıl ister yardımcı unsur olarak olsun, piyasa mekanizması üzerinde yapması gereken bazı görev ve sorumluluklarının bulunduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Burada karar verilmesi gereken husus; devletin piyasa mekanizması içerisinde sadece aksayan yönleri tespit ederek gerekli müdahaleleri yapması mı, yoksa önceden kapsamlı bir çalışma yapılarak kamu kesimi ile özel kesimin hangi sektörlerde ne oranda yer alacağı ve aralarında nasıl bir işbirliği

sergileneneceği hususlarının belirlenerek en az maliyetle en yüksek verimliliğin sağlanması için etkin bir koordinasyon içerisinde olunması mı sorularının cevabını vermektedir.

1.5.1.2 Mukayeseli Etkinlik Yaklaşımı

Bu yaklaşıma göre, özel kesim ve devlet kesiminin hangi sektörlerde daha başarılı olacaksa o sektörlerde ağırlıklı olarak yer alması esastır. Böylece etkinlik alanları artırılarak daha başarılı bir ekonomik performans ortaya çıkacak ve kaynakların en optimal bir şekilde yatırıma yönlendirilmesi sağlanmış olacaktır. Mukayeseli Üstünlük Yaklaşımı ile hangi kesimin daha başarılı olduğu alanları bulmak için "Statik Etkinlik ve Optimalite" ve "Gelir Dağılımında Etkinlik ve Optimalite" şeklinde iki yöntem ile ele almak mümkündür.

Statik Etkinlik ve Optimalite: Statik etkinliğin ve optimalitenin sağlanması, yani toplum tarafından talep edilen mal ve hizmetlerin, mümkün olan en düşük maliyetle üretilmesi, Üretimle alakalı mal, hizmet ve üretim faktörlerine ait bilgilerin toplanıp değerlendirilerek konu ile ilgisi olan tüm taraflara bu bilgilerin ulaştırılması gerekir. Tam ve doğru bilgiler ışığında yapılacak analizler ile en uygun ürünün en uygun yatırımcı tarafından ve en uygun maliyetlerle üretilmesi amaçlanmaktadır. Kamusal mallar, dışsallıklar, monopol ve oligopol eğilimlerin ortaya çıkması nedeniyle bu bilgilerin tam ve doğru olarak sağlanamadığı durumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle piyasa mekanizmasının fayda-maliyet analizine göre yapılan karlılık hesapları elvermediği için özel sektörün üretemeyeceği malları, devletin üretmesi gerekmektedir.

Gelir Dağılımı Etkinlik ve Optimalite: Piyasa ekonomisinde kaynakların dağılımı ile gelir dağılımı arasında karşılıklı olarak ve birbirinden etkilenen ve birbirini destekleyerek devam ettiren bir ilişki vardır. Yani toplumun tüketim tercihleri gelir dağılımından, gelir dağılımı da mevcut tüketim yapısından etkilenmektedir. Gelir düzeyi yüksek gruplarının tüketim alışkanlıkları üretim faktörlerinin lüks malların üretimine çekilmesine neden olmakta, bu da gelirin az sayıda üretim faktöründe toplanmasına sebep olmaktadır. Bunun sonucunda da gelir dağılımında adaletsizlikler meydana gelmektedir. Bu nedenle devletin gelir dağılımındaki adaletsizliği giderici önlemler alması, yani "gelirin yeniden dağılımını" düzenlemesi gerekmektedir.

1.5.1.3 Siyasi Sebepler

Gelişmişlik düzeylerinden bağımsız olarak son dönemlerde tüm ülke ekonomilerinde devlet müdahalesinin boyutu hızla artmıştır. Özellikle 20. Yüzyılın ortalarından itibaren başlayan ve her geçen yıl kapsamını ve etkinliğini artıran ekonomiye devlet müdahaleciliğinin sebeplerini sadece iktisat ilmi ile açıklamak mümkün değildir. Durum sadece iktisat ilmi açısından değerlendirildiğinde "tam rekabet koşullarının gerçekleşmemesi" devlet müdahalesinin sebebi olarak görülmektedir. Günümüzde devlet müdahalelerinin en önemli nedenlerinden biri siyasi nedenlerdir. Bu durum özellikle demokratik rejimlerin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Demokrasi ile yönetilen ülkelerde, neredeyse bütün sosyal, siyasi, ekonomik, sınai, ticari ve ideolojik çıkar grupları hükümetlerden bazı şeylerde düzenlemeler yapılmasını bazı şeylerin desteklenmesini veya engellenmesini talep etmektedirler. Siyasi liberalizm, iktisadi problemlerin çözümünde serbest piyasa uygulamalarını yeterli görmemiş bunun yanında devlete de önemli ölçüde yer vermiştir. Bu uygulamanın en çarpıcı örneği olarak hem ekonomik hem de siyasi liberalizmin ana vatanı olarak kabul edilen ABD'yi verebiliriz.

Gelişmekte olan ülkelerde toplum, hızlı sanayileşme, verimliliği yüksek modern bir tarım sektörü yanında herkese iş bulunmasını ve konut verilmesini istemektedir. Gelişmiş ülkelerde ise toplum, bu temel ihtiyaçlarını karşılamış olduğu için, istekleri gelişmiş ihtiyaçlara (ırk ayrımını kaldırmak, kadınların toplum içindeki statülerini artırmak, tüketici haklarını korumak vb.) yöneliktir. Bunun içindir ki gelişmekte olan ülkelerde devlet müdahalesinin yönelmesi gereken alanların sayısı gelişmiş ülkelere oranla çok daha fazladır (Savaş, 1978:111).

1.5.2 Devlet Müdahalesinin Boyutları

Genel olarak kamu kesiminin ekonomi içindeki büyüklüğünün ölçülmesinde harcamalar perspektifi esas alınmaktadır (Karakaş, 1994: 164). Kamu kesiminin toplam ekonomi içerisinde aldığı payın bilinmesi kamu harcamaları ölçütü ile sağlanmaktadır. Devletin sorumluluğunda veya devlet tarafından gerçekleştirilen işlemlere ait bedelin ne kadar olduğu bu ölçütü açıklanmaktadır. Gelişmişlik düzeylerinden bağımsız olarak tüm ülke ekonomilerinde kamu yatırım tutarı bazı yıllardaki duraksamalar veya azalmalar dışında genellikle artış göstermiştir. Aynı şekilde kamu kesiminin toplam

ekonomi içerisindeki büyüklüğü ve etkisinin ölçülmesinde bir enstrüman olarak kullanılan kamu harcamalarının da bir artış eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Zamanla hemen hemen tüm ülke ekonomilerinde kamu kesimi gelişmiş ve devletin ekonomideki yeri büyümüştür. Özellikle savaş, ekonomik buhran ve sosyal çöküntü dönemlerinde kamu sektörü çok hızlı bir şekilde ve özel sektöre sekte vuracak yönde büyüme göstermiştir (Şener, 2008: 29). İşleyen süreç içerisinde kamunun iktisadi alandaki faaliyetlerinde hem niceliksel hem de niteliksel değişimler görülmüştür. Kamu kesiminin toplam ekonomi içerisindeki payının bu kadar gelişmesi tüm ülkeler açısından kamu kesiminin büyüklüğünün belirlenmesini önemli hale getirmiştir.

Kamu ekonomisinin büyüklüğü genel olarak, kamu kesimini temsil eden kurum ve kuruluşların yapmış oldukları harcamaların gayrisafi milli hasılaya oranlanmasıyla hesaplanmaktadır. Yani, toplam kamu harcamaları gayrisafi milli hasılaya oranlandığında bir ekonomideki kamu kesiminin büyüklüğü ortaya çıkabilmektedir. Bu tip hesaplamada, konsolide devlet bütçesi, mahalli idareler, fonlar, döner sermayeli kuruluşlar, KİT'ler, sosyal güvenlik kuruluşları ve diğer kamu tüzel kişilerinin yaptıkları harcamalar toplamının gayrisafi milli hasılaya oranı kamu kesiminin büyüklüğünü vermektedir (Pehlivan, 2004: 39; Karakaş, 1994).

Bunların yanı sıra, uluslararası mukayeselerde kamu ekonomisinin boyutu, ekseriyetle konsolide bütçe harcamalarının gayri safi milli hasılaya oranlanmasıyla ölçülebilmektedir. Kamu harcamaları aynı zamanda kamu kesiminin iktisadi faaliyetler içindeki görece konumunu göstermekte, kamu sektörü büyüklüğü ekonomiyi etkileyen önemli bir makroekonomik değişken olmaktadır (Şener, 2008). Herhangi bir ekonomide devletin ekonomiye müdahalesinin veya kamu ekonomisinin hacminin büyüklüğünün ölçüsü olarak sosyal mallar ile KİT'lerin yapmış olduğu üretim toplamı alınabileceği gibi genelde uluslararası karşılaştırmalarda kabul gören kamu harcamalarının gayri safi milli hasılaya oranı da yaygın bir ölçü aracı olarak kullanılmaktadır (Heitger, 2001: 6; Davies, 2009; Şener, 2008: 43). Kamu ekonomisinin büyüklüğü ülke ekonomisinde önemli rol oynadığından, kamu ekonomisinin büyüklüğünü doğru bir şekilde ölçme, hem genel ekonomik politikaları belirlemede, hem de genel ekonomik sorunların çözümünde mühim işlev sağlamaktadır (Pehlivan, 2004: 19; Ulusoy, 2012: 6).

1.5.3 Kamu Kesiminin Ekonomik Büyüklüğüne Genel Bir Bakış

Adam Smith'den bu yana klasik ekol mensupları küçük ve ekonominin normal seyrine müdahale etmeyen bir devleti tercih etmişlerdir. Devlete yüklenen belirli görevlerin bir yansıması olarak kamu kesiminin ekonomideki payı (Kamu Harcamaları/GSYİH) 1870'li yıllardan birinci dünya savaşına kadarki dönemde birçok sanayileşmiş ülkede aşırı salınım göstermemiş olmakla birlikte ortalama % 10'lar civarında gerçekleşmiştir (Tanzi, V., ve L.Schuknecht 2000: 5-9; Sakal, M., 1999: 164). Yirminci yüzyılın başından itibaren yaşanan I. Dünya Savaşı ve Büyük Buhran gibi olaylar liberal politikaları zayıflatmış (Balcerowicz, 2004: 189), özellikle 1929 büyük dünya buhranından sonra meydana gelen sosyo-ekonomik yapı doğrultusunda kamu kesiminin toplam ekonomi içerisindeki payı hızlı bir artış göstererek günümüzdeki % 40-50'li seviyelere ulaşmıştır.

Devletin ekonomik yapı içerisinde üstlendiği görev ve sorumluluklara bağlı olarak toplam ekonomi içerisindeki payının sürekli artırması kaynakların etkin ve verimli kullanımı açısından yeni ekonomik sorunların nedeni olarak görülmeye başlanmış ve bunun sonucu olarak muhtelif zeminlerde tartışılmak suretiyle eleştiri konusu haline gelmiştir. Bu durum kamu eksenli ekonomi politikalarının zayıflamasına ve liberal politikaların yeniden güç kazanmasına yol açmıştır. Toplam ekonomi içerisinde kamu kesimi payının büyümesinin önemli ölçüde etkinlik ve verimlilik kaybına yol açtığı fikrinin yaygınlaşması 1980'li yıllardan itibaren Türkiye ekonomisinde kamu büyüklüğünü daraltmayı amaçlayan, özelleştirmelerin de yolunu açmıştır. Günümüzde kapitalist olarak nitelendirilen ülkelerde bile kamu kesiminin toplam ekonomi içerisindeki payının ulaşmış olduğu boyut onları adeta karma ekonomi sistemine dönüştürmüştür.

Kamunun ekonomiye müdahale boyutunun en önemli simgesi olarak bilinen kamu harcamaları/GSMH oranı açısından bakıldığında günümüzde bu oranın % 25'lerin altında olduğu ülke neredeyse yok gibidir. Bununla beraber söz konusu oranın % 50'leri geçtiği gelişmiş ülkeler de mevcuttur. Yani süreç içinde kamu kesiminin iktisadi faaliyetlerinin hem niteliği, hem de niceliğinde bir artış görülmüştür (Ulusoy, 2012). 1930'lu yıllardan önce kamunun temel makroekonomik hedeflere ulaşmak için mali araçlarla (kamu harcamaları ve kamu gelirleri) iktisadi hayata müdahale etme anlayışı hoş karşılanmamaktaydı (Ulusoy, 2012).

Günümüzdeki devlet anlayışı, 1930'lu yıllardan önce olduğu gibi ekonomi üzerinde tarafsız değildir. Klasik yaklaşımın öne sürmüş olduğu kamunun ekonomiye müdahil olmaması gerektiği anlayışı artık kabul edilmemektedir. Yaşanan deneyimler sonucunda liberal düşüncenin hakim olduğu ülke ekonomilerinde bile, devlet, sadece temel fonksiyonlara ilişkin faaliyetlerle kalmayıp üretim düzeyini yükseltmek, fiyat istikrarını sağlamak, adil bir gelir dağılımını sağlamak gibi nedenlerle sosyal ve ekonomik yaşama müdahil olmaktadır.

Bugün artık devletin ekonomiye müdahil olup olamayacağından çok hangi alanlarda ve hangi boyutta müdahil olunacağı tartışılmaktadır. Kamu kesiminin ideal büyüklüğünün ne kadar olması gerektiği hususunda yapılan tartışmalar devam etmekle birlikte her ülkenin kendine özgü ekonomik, sosyal ve politik şartları bulunduğundan kamu kesiminin büyüklüğü ülkeden ülkeye değişmekte ve bu soruya kesin bir yanıt verilememektedir. Dünyada iktisadi, sosyal ve politik koşullarda meydana gelen gelişmeler kamu harcamalarının daha fazla artmasına neden olmuş ve bu durum kamu kesiminin boyutunun ekonomi içerisindeki payının önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Kamu harcamaları büyük buhran döneminde hızlı bir artış göstermiş ve 1930'lu yıllara gelindiğinde devletin ekonomik yapı içerisinde payının küçük olması anlayışı büyük ölçüde geçerliliğini yitirmiştir.

20. yüzyılın başında GSYİH'nin % 10'ları düzeyinde gerçekleşen kamu harcamaları bugün başta gelişmiş ülkeler olmak üzere birçok ülkede oldukça yüksek düzeyde seyretmektedir. Özelleştirme ve serbestleştirme uygulamalarının giderek ivme kazandığı son çeyrek asırda, kamu ekonomisinin alanının küçültülmesine yönelik bütün çabalara karşın (Şener, 2008), OECD ülkeleri nezdinde değerlendirildiğinde bile kamu kesiminin ekonomideki payı beklenen seviyede küçültülememiş ve bazı ülkelerde bu oran % 50'lerin üzerinde seyretmiştir.

2. BÖLÜM

MAKROEKONOMİK AÇIDAN YATIRIM

2.1 Klasik Teori

Klasik Teori, A. Smith'in "Milletlerin Refahı" adlı kitabın basıldığı 1776 yılından, J.S. Mill'in öldüğü 1873 yılları arasında yaklaşık bir yüzyıl boyunca egemenliğini sürdürmüştür. Etkinliği 20. y.y. başlarına kadar hissedilmiştir. Klasik teorinin önemli iktisatçıları A. Smith, D. Ricardo, T.R. Malthus, J.B. Say, N.W. Senipr ve J.S. Mill'dir. Klasikler teorilerini kurarken, iktisadi liberalizmin akılcı, soyutlayıcı, tümdengelimci yöntemini izlemişlerdir (Kazgan, 1993: 63). Klasik teori liberal anlayış üzerine inşa edilmiş ve piyasa ekonomisi kurallarını benimseyen bir teoridir. Savaşlar ve doğal afetler gibi olağan dışı gelişmeler klasik teorinin savunduğu ekonomik sistemi kesintiye uğratmaktadır. Ancak bu gibi aksaklıklar Klasik teorinin piyasa mekanizmasının kendi kendini ayarlaması ile giderilebilmektedir. Bu kendi kendini ayarlama; serbest piyasada oluşan fiyat mekanizması ile olmaktadır. Yani piyasa ekonomisinde bireyler istedikleri ekonomik kararları (bütçeler çerçevesinde) özgürce belirlemekte; piyasalar ise bu kararları toplumsal refahı maksimize edecek şekilde koordine etmektedir. Toplumsal refahın maksimize edilmesi; üretim faktörlerinin tümüyle istihdam edileceği, ayrıca bu üretim faktörlerinin en etkin şekilde kullanılacağı tezlerini içermektedir (Paya, 1998: 177). Klasik teorinin üç temel varsayımı bulunmaktadır:

- Piyasada tam rekabet koşulları geçerlidir.
- Ücret, faiz haddi ve mal fiyatları esnektir.
- Her arz kendi talebini yaratır.

Bu üç varsayımın geçerli olduğu bir ekonomi, daima tam istihdamda bulunacak ve dolayısıyla fiyatlar genel seviyesinde ne yükselme ne de alçalma yönünde önemli dalgalanmalar olacaktır. Çünkü yukarıdaki varsayımlar, ekonomide aynen gerçekleşiyorsa, ekonomi "otomatik" şekilde yani kendiliğinden hem tam istihdamı hem de fiyat dalgalanmalarını olanaksız kılan "milli gelir denge" seviyesine ulaşacaktır (Savaş, 1982: 74).

Mal piyasasında toplam arzı üretim fonksiyonu, toplam talebi ise Say Kanunu belirlemektedir. Yani "her arz kendi talebini yaratacak" ve ekonomide daima tam

istihdam milli gelir seviyesine eşit toplam talep bulunacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken önemli nokta tüketicilerin yapmayı arzu ettikleri tasarruf miktarının Say Kanununun işleyişini nasıl etkileyeceğidir. Klasik teoride bu nokta, üreticiler; tüketiciler tarafından yapılacak tasarruf miktarı kadar yatırım harcaması yapmayı planlayıp bankalar aracılığı ile tasarruf edilen bu miktarı bankalardan borçlanırlarsa, tüketiciler tarafından tasarruf edilen miktarın üreticilere geri döneceği ifade edilmektedir.

Klasik teoride, ekonomide tam istihdam seviyesinde yatırım-tasarruf eşitliği faiz haddinin esnekliğinde bağlıdır. Bireyler gelirlerinin tasarruf edecekleri (S) kısmını faiz haddine (r) göre belirler. Yani tasarruflar faiz haddinin artan bir fonksiyonudur. Faiz haddi ne kadar yüksek olursa, bireylerin tasarrufu da o ölçüde artacaktır. Bireyler, atıl paralarını ellerinde tutmayarak, tahvillere yatırırlar ve faiz geliri elde ederler. Üreticilerin yatırım (I) miktarı da faiz haddine bağlıdır. Faiz haddi ne kadar düşük olursa, üreticilerin yatırım miktarı o derecede fazla olur. Yani yatırımlar, faiz haddinin azalan bir fonksiyonudur. Yatırımlar ile faiz haddi arasında ters yönlü bir ilişki vardır.

Klasik teoride toprak sahiplerinin geliri rant, işçilerin geliri ücret, kapitalistlerin geliri de kardır. Yatırımlar da kar haddinin bir fonksiyonudur. Karı elde eden de kapitalistler olduğuna göre yatırımı da yalnız kapitalistler yaparlar. A.Smith, “ kapital sahibinin kapitalini kullanmaya teşvik edecek tek güdünün kendi karı” olduğunu söyler; tasarrufla yatırımı özdeş saydığı için, her ikisi de karın fonksiyonudur. Fakat tasarruf ve yatırım gücünün gelirle sınırlanmış olduğunu da belirtir. Diğer bir deyişle, gelir veri iken tasarruf ve yatırım, kar haddinin fonksiyonudur. Fiili kar haddi, aynı zamanda riziko primini kapsar; “asgari kar haddi” ancak bu primi karşılamaya yeter. Kar haddi bunun üzerinde oluşukça, kapitalistler tasarruf ve yatırım yapmaya devam eder (Kazgan, 1993: 63). Bu sistemde, kapitalistle girişimci ayrımı olmadığı gibi, faiz-kar ayrımı da yoktur. ”Kar” kavramıyla kastedilen, safi faiz haddidir.

Klasik okulda, tasarlanan tasarrufun tasarlanan yatırıma eşit olduğu görüşü (Malthus hariç) hakimdir. Bu sistemde gömüleme ve gömüleme çözümü yoktur; paranın sadece mübadele işlevi göz önünde tutulmuştur. Malthus ise tasarruf ile atıl parayı birbirinden ayırarak, tasarrufun öneminden bahsetmiş ancak aşırı tasarrufun da genel ekonomi üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğini söylemiştir. Ona göre yatırım yapmak için tasarruf gereklidir (Savaş, 1999: 354). Ama aşırı tasarruf da üretim hacmini

düşürür. Aşırı tasarruf aşırı yatırım demektir. Aşırı yatırım sonucu da üretilecek çıktılara aşırı tasarruf nedeniyle talep olmayacaktır. Bu nedenle gelirin tüketim ile tasarruf arasında dengeli olarak paylaşılması gerekmektedir.

Klasik sistemde bütün tasarruf yatırıma gider; kar haddi düşerse yatırım azalır, tüketim artar; kar haddi yüksekse tersi geçerlidir. J.B. Say'ın Mahreçler Kanununu benimseyen Klasikler için, “genel aşırı üretim” söz konusu olamaz. Bir ülkenin verimli üretimde kullanabileceği kapital miktarından daha fazlasını biriktirmiş olması mümkün değildir. Gerçekte, tasarruf-yatırım özdeşliğini, verimli kullanılabilecek miktardan daha fazla kapital birikiminin olanaksızlığını iddia etmekle, Klasik öğreti, kapitalistin tasarrufunu öven ve birikimini gelişmenin kaynağı sayan görüşleri arasında, tam bir uyuma sağlamıştır (Kazgan, 1993: 83).

2.2 Neoklasik Teori

Neoklasik Teori, 1870'lerden 1929'lardaki ekonomik krize kadar yaklaşık yarım yüzyıl geçerliliğini sürdüren bir teoridir. Neoklasik teori, bireyler üzerine kurulmuştur. Bireyler, aldıkları ekonomik kararlara göre, yani tüketim ile ilgili karar aldıklarında tüketici, üretim ile ilgili karar aldıklarında da üretici durumundadırlar. Birey tüketici olduğu zaman fayda maksimizasyonu, üretici olduğu zaman da kar maksimizasyonu yapmaktadır. Tüketici faydasını maksimize ederken tüketim malları arasında bu faydayı paylaştırarak seçimini yapmakta, üretici de tüketicinin bu seçimine göre üretimi gerçekleştirmektedir. Yani tüketici kararları üreticinin, üretim kararlarını doğrudan etkilemektedir. Bir başka deyişle talebi belirleyen faktör, fayda olmaktadır. Bu durumda neoklasik teorelin temelini rasyonalite ve maksimum fayda oluşturmaktadır Felderer, B. ve S. Homburg(1999: 12).

Tüketimin birincil, üretimin ikincil bir faktör olduğu neoklasik teoride üretim maliyeti kavramı yerini, alternatif maliyet ve fırsat maliyetine bırakmaktadır (Akyüz, 1977:94).Bir başka deyişle üretilen mamullerin fiyatları tespit edilirken, alternatif maliyet ve fırsat maliyetleri göz önünde bulundurularak tüketicilere yansıtılmaktadır.

Neoklasik Teoride yatırım, reel olarak ele alınmaktadır. Bireyler, cari faiz haddini göz önüne alarak gelirlerinin bir kısmını tüketirken bir kısmını da tasarruf olarak ayırırlar. Bireyler tasarruf ettikleri miktar kadar tüketim harcamalarını da geleceğe ertelemiş olurlar. Bireylerin tasarruf yapmaktaki temel amaçları reel faiz geliri elde

ederek gelecek dönemde daha çok tüketim imkanı bulmaktır. Buradaki cari faiz haddi, cari tüketim ile gelecek dönem tüketimini eşitlemektedir.

Neoklasik teoride tasarruflar ile cari faiz haddi arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur. Cari faiz oranı yükseldikçe tasarruf miktarı da yükselmektedir. Tasarrufların artması ile yatırımlar da artacaktır. Yatırımlar cari faiz oranı ile ters yönlü bir ilişkiye sahiptir. Yani faiz oranı yükseldikçe yatırımlar azalmakta, faiz haddi düştükçe yatırımlar artmaktadır. Yatırımlar ve tasarruflar cari faiz oranı seviyesinde dengelenmektedir. Böylece neoklasik teoriye göre toplam tasarruflar toplam yatırımlara eşitlenmektedir.

Müteşebbisler, yatırımlardan sağladıkları gelir ile tasarruf sahiplerine olan faiz borçlarını ödemektedirler. Azalan marjinal verimler kanunu gereği yatırımlar arttıkça verimlilik düşeceği için gelirlerde de azalma olacaktır. Bu nedenle Müteşebbisler yeni yatırım yapabilmek için daha düşük cari faiz oranlarından borçlanmak isteyeceklerdir. Bu durum faiz oranı düştükçe yatırım miktarının artmasına yol açacaktır.

Ekonomi, neoklasik teoride tam istihdam dengesinde devamlı bir gelişme gösterebilmektedir. Bu gelişme için sermaye birikiminin sağlanması şarttır. Sermaye birikimi sağlanırken herhangi bir yatırım tasarruf eşitliği söz konusu değildir. Yalnız sermaye birikimi için yatırımların artması gerekmekte ve bu durumda neoklasik teoriye göre cari faiz haddinin düşmesi gerekmektedir. Cari faiz haddindeki bu düşüş neoklasik Teoriye göre çok az olacaktır. Çünkü yatırım seviyesi ne olursa olsun ekonomide mevcut bulunan toplam sermaye stokuna kıyasla çok küçüktür ve yatırım fonksiyonunun faiz esnekliği de yüksek kabul edilmektedir;

Neoklasik Teorinin Cambridge ekolünün temsilcilerinde olan A.C. Pigou ise tasarrufların, faiz haddi ile halkın elinde bulundurduğu nakit rezervlerin bir fonksiyonu olduğunu belirtmektedir. Tasarrufları yalnız faiz haddine bağlamamaktadır. Bunu açıklarken de, fiyatlar genel seviyesini düşmesi ile halkın elinde bulundurduğu nakit rezervler seviyelerini reel değerlerinin artacağını ifade etmektedir. Bu durumdan bireylerin satın alma güçleri, ellerinde daha az nakit rezerv tutarak aynı satın alma gücüne sahip olabildiklerinden tüketim harcamaları artacak ve nakit tasarruf miktarı azalmış olacaktır. Tasarruf miktarının azalması ile yatırım tasarruf eşitliği başka bir noktada sağlanabilecektir (Akyüz, 1977:58).

İsveç ekolü temsilcilerinden olan Wicksell ise tasarruf ve yatırım arasındaki denge faiz haddinin oluşamayacağını anlamıştır. Çünkü bankalar, değişik piyasa şartlarına şiddetli bir biçimde tepki göstermekte, yatırım-tasarruf denge düzeyinin nerede gerçekleşeceğini bilememektedir. Ayrıca, bankalar faiz haddini belirleyen rekabetten çok örf ve adetlere güven duymaktadırlar. Bu nedenlerle Wicksell daha önceki iki tip faiz kavramından söz etmektedir. Wicksell'e göre yatırım, doğal faiz haddinin bir fonksiyonudur ve yatırım-tasarruf eşitliği doğal faiz haddinde gerçekleşmektedir. Piyasa faiz haddi, doğal faiz haddinin altına düştüğü zaman yatırımlar artacak, fiyatlar genel seviyesi yükselecek ve karlar artacaktır. Ama uzun dönemde yeni girişimcilerin ortaya çıkması karları azaltıp yatırım hacmini düşürerek durgunluğa sebep olacaktır. Wicksell, yatırım yapacak girişimcinin, yatırıma harcayacağı sermayenin getirisi olan karın, doğal faiz haddinden büyük olması durumunda yatırıma gideceğini belirtmektedir (Akyüz, 1977: 59).

2.3 Keynesyen Teori

Keynesyen Teori, John Maynard Keynes'in (1883-1946) kurduğu ve 20.y.y.'a damgasını vuran bir teoridir. J. Maynard Keynes'in kendi adıyla anılan Keynesyen teorinin dönüm noktası hiç şüphesiz 1929 Dünya Ekonomik Krizidir. 1936 yılında Keynes, ekonomik teori ve politika sorunlarının çözümü için “Genel Teori” eserini yayınlamıştı. 1929 Dünya Ekonomik Krizinin sona ermesinden sonra bu eserin yayınlanmasına rağmen Genel Teori, konjonktür dalgalanmalarının reçetesi olarak görülmüştür. Keynes tarafından 1936 yılında sunulan analizlerin çoğu istihdamın genel teorisi, faiz ve para ile ilgilidir. Keynes'in “Genel Teori” eseri dört ana maddede özetlendiğinde;

- Para miktarının faiz haddini,
- Faiz haddinin yatırımları,
- Yatırımların gelirleri,
- Gelirlerin de istihdamı,

Belirlediği görülmektedir (Özgüven, 1984: 217). Genel Teori eserinde Keynes, ekonominin talep yönüne önem vermekte ve arzın talep tarafından kontrol edildiğini belirtmektedir. Keynes'in iktisadi analizi; işsizlik, durgunluk ve enflasyona neden olan toplam yurtiçi üretimin satın alma miktarındaki dalgalanmalar üzerinde

yoğunlaşmaktadır. Keynes'in temel amacı yaşadığı dönemin güncel sorunlarına çözüm önerileri getirmektir. Keynes bu amaçla, iktisat politikalarının halka dönük olmasını sağlamıştır. Bireyleri değil, toplumu incelemiş ve değerlendirmiştir. Teorileri ile devletlerin iktisat politikalarına yön vermiştir.

Keynesyen Teoride piyasalar arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Piyasalar arasındaki bu etkileşim ile makro değişkenlerin Keynesyen Teoride işlevleri artmaktadır. Keynesyen teoride, Klasik ve neoklasik teoride olduğu gibi ekonomi tam istihdam denge seviyesinde olmayıp, eksik istihdam söz konusudur. Bunun nedeni nominal GSMH'deki her değişmeye tam olarak cevap verecek kadar fiyatların esnek olmamasıdır. Bu nedenle mal ve hizmetler için harcamaların yetersizliği yani toplam talepteki yetersizlik ekonomide eksik istihdam dengesini meydana getirmektedir.

Keynesyen Teoride eksik istihdamı ortadan kaldırabilmek için toplam talep artırılmalıdır. Toplam talep; özel tüketim, özel yatırım, devlet harcamaları ve net ihracattan, toplam arz ise; üretim fonksiyonu ve emek piyasasından oluşmaktadır. Toplam talebi, toplam arza eşitleyebilmek için ise para ve maliye politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Keynesyen Teoride tüketim, milli gelirin artan bir fonksiyonudur.

Ancak tüketimdeki artış oranı, milli gelir düzeyindeki artış oranından az olmaktadır. Milli gelir düzeyindeki artış ile tüketimdeki artış oranı arasında belli bir süre bulunmakta bir başka deyişle bireyler, gelirleri arttığında, tüketimlerini hemen arttırmamakta, belli bir süre bekledikten sonra tüketimlerini arttırmaktadırlar.

Keynes, faiz haddi ile yatırım talebi arasında ters orantı olduğunu belirtmekte ve faiz haddinin mal piyasasında tasarruflar ve yatırımlar tarafından belirlenmediğini söylemektedir. Bir başka deyişle faiz haddi, yatırım kararı alınmadan önce belirlenmektedir. Keynesyen teoride yatırım kararında iki faktör rol oynamaktadır. Bunlar faiz haddi ve sermayenin marjinal etkinliğidir. Ayrıca yatırım kararında beklentiler de önemli bir faktördür. Milli gelir seviyesinin artması ile Keynesyen Teoride, sermaye birikimi özel kesim tarafından yönlendirilmekte harcamalar “yatırım” adı altında yapılmakta ve bu yatırım harcamalarının kaynağını da tasarruflar oluşturmaktadır (Akyüz, 1977: 68).

Keynes, Klasik Teorinin Say yasasının bir sonucu olarak, tasarruf yapma eğilimindeki bir artışın yatırım yapma eğilimindeki bir artışa eşdeğer olacağını belirtmektedir. Bunun gerçekleşmesi ile tüketim talebindeki azalma, yatırım talebindeki

bir artışa eşit olacak ve bu da tam istihdam arzında bir artışa neden olacaktır (Akyüz,1977: 69). Burada dikkat edilmesi gereken nokta, Keynesyen Teoride faiz haddinin mal piyasasında değil para piyasasında belirlendiğidir.

Keynesyen Teoride yatırım önemli bir ekonomik büyüklüktür. Keynesyen makroekonomik dengede yatırım kilit değişkendir. Yatırımların azalma veya artması ile milli gelir ve ona da bağlı olarak tüketim harcamalarının seviyesi belirlenmektedir. Bir başka deyişle, toplam talepteki her değişime karşılık (yatırım harcamalarının etkisi ile) milli gelir ve tasarruf seviyesinde de bir değişim meydana gelmektedir (Akyüz, 1977: 75). Ekonomik değişkenler üzerinde çok etkin olan yatırımlara Keynesyen Teoride karar verilirken üç etken dikkate alınır;

- Sermaye mallarının maliyeti
- Yatırımdan beklenen parasal getiri
- Piyasa faiz haddi

Keynesyen Teoride bu üç etken, yatırımı belirleyen unsurlardır. Bu etkenler, sermayenin marjinal etkinliğini arttırarak veya azaltarak yatırım üzerinde etkili olmaktadır. Keynes'e göre ekonomide yapılacak yatırım miktarını sermayenin marjinal etkinliği (r) ile faiz haddi (i) arasındaki fark belirleyecektir. Eğer $r > i$ olursa yatırım yapılacak ve zaman içinde yatırım miktarı arttıkça r azalacağı için, sonunda $r = i$ durumuna ulaşılabilecek ve yatırım yapma isteği kalmayacaktır. Yani yatırım kararları, sermayenin gelecekteki beklenen getirisine bağlı olmaktadır.¹⁴⁸ Girişimciler için, Keynesyen Teoride yatırım malının bugünkü getirisi değil, gelecekte sağlayacağı beklenen getirisi önemlidir. Keynes'e göre, girişimcilerin geleceği tahmin etme becerileri oldukça sınırlıdır. Çünkü onların geleceğe ait beklentileri konusunda kendi tahminleri kadar sermaye piyasası ile ilgilenen kişilerin tahminleri de etkilidir. Keynes sermaye piyasası ile yatırım kararları arasındaki bu ilişkiyi kapitalist sistemin en istenmeyen tarafı olarak nitelendirmektedir.

Bekleyişler, yıllık hasılat tahminlerinin dolayısıyla, kapitalin marjinal etkinliği eğrisinin aşağı ve yukarı kaymasını belirlemek yoluyla, yatırım hacminin değişmesinde rol oynar. Bekleyişlerin, sermaye piyasalarındaki spekülasyonlarından etkilenmesi kapitalizminin en zayıf yönlerinden biridir. Bekleyişlerin belirsizliği yanında, riziko da göz önünde tutulmalıdır. Bir yandan kapital eşyasının, girişimcinin beklediği hasılatı getirmeme rizikosuna vardır; bu, kapitalin marjinal etkinliğini düşürür. Bir yandan da,

borç verenlerin katlandığı, girişimcilerin borcu ödeyememe rizikosuna vardır; bu da faiz haddini yükseltir. Belirsizlikle yüklü bekleyişler ve riziko, yeni yatırımları etkiler; şartlar “emin olmak” a yaklaştığında yapılabilecek yeni yatırımlar, uzaklaştığında bunların etkisiyle yapılmayabilir.

2.4 Monetarist Teori

Monetarist teori, yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan önemli bir iktisadi düşünce akımıdır. İlk olarak 1968 yılında Karl Brunner tarafından bu düşünce akımına “Monetarizm” veya “Paracılık” adı verilmiştir. Monetarist teorinin kurucusu sayılan M. Friedman ve bu monetarist düşünceye sahip diğer iktisatçılar Chicago ekolünün temsilcileridir.

Monetarist teori, 1960'lı yıllardan itibaren ABD'de, 1970'li yıllardan sonra Avrupa'da etkili olmuş ve özellikle 1960-1970'li yıllarda ABD'de Chicago ekolünü temsil eden iktisatçılar Keynesyen Teoriyi şiddetle eleştirmişler ve yerine Monetarist teoriyi önermişlerdir. M. Friedman önderliğindeki bu iktisatçılar, iktisat politikası uygulamalarında para politikasının etkinliğini savunmaktadırlar.

Monetarist Teoride; ekonomideki tek önemli politika değişkeninin para miktarı olduğunu, toplam talep politikalarının asıl etkisinin ekonominin reel kesimleri üzerinde değil, fiyatlar ve ücretler üzerinde olduğunu belirtmektedirler. 1970'li yılların önemli iktisadi sorunları olan işsizlik ve enflasyonu, geliştirdikleri yeni miktar teorisi ile açıklamışlardır. Monetarist teoride yatırımlar faiz haddinin azalan fonksiyonu olup iki kısımdan oluşmaktadır;

- Otonom yatırımlar,
- Faiz haddine bağlı yatırımlar

Otonom yatırımları, devlet gerçekleştirmekte ve kamu harcamaları ile finanse etmektedir. Monetarist teoride, kamu harcamalarının nasıl finanse edildiği önemlidir. Eğer kamu harcamaları bütçe açığı ile finanse ediliyorsa, ekonomide toplam gelir değişmeyecektir. Bir başka deyişle kamu harcamalarındaki artışın, kişi ve firmalardan borçlanma yolu ile sağlanması halinde, piyasada ödünç verilebilir fonlara talep artmış olacağından, faiz haddi artacaktır. Artan faiz haddi, özel yatırım harcamalarının azalmasına neden olacaktır ki, bu olguya “dışlama etkisi” denilmektedir (Dinler, 2003: 338). Görüldüğü üzere bu şekilde finanse edilen kamu harcamalarındaki artış, özel

yatırım harcamalarına azalma yönünde etki yapmakta aynı zamanda toplam yatırım miktarını değiştirmeyip, yalnızca yatırımların kendi içindeki dağılımının, faiz haddine bağlı özel yatırımlardan otonom yatırımlar lehine aktarımını sağlamaktadır.

Monetarist Teoriye göre; kamu harcamaları, para arzının açık piyasa işlemleri ile arttırılarak finanse edilmesini gerektirmektedir. Para arzındaki artış, faiz haddinin düşmesine yatırımların artmasına neden olmaktadır. Bu şekilde toplam talep ve dolayısıyla milli gelir seviyesi artacaktır. Friedman'a göre; yatırımcıların ekonominin deflasyon halini arzuladıklarını ve bunun da kısa dönemde nominal faiz haddini sıfıra doğru çektiğini belirtmektedir. Faiz haddindeki bu düşme eğilimi de, yatırım talebinin artmasına neden olmaktadır. Monetarist teoride, tasarruf kaynaklarından olan Sosyal Güvenlik gibi fonlara önem verilmektedir. Çünkü bu gibi fonlar toplam tasarrufları ve yatırımları arttırmaktadır. Bunların sonucu üretim seviyesi ve verimlilik artışları gözlemlenebilmektedir.

2.5 Arz Yanlı İktisat

1970'li yıllarda Keynesyen Teoriye tepki olarak doğan teorilerin birisi de Arz Yanlı İktisattır. Arz Yanlı İktisat, Keynesyen Teorinin toplam talebe ağırlık veren politikalarına karşı çıkmaktadır. Arz yanlı iktisat, ekonominin arz yönüne ağırlık veren politikalar izlemekte ve bu politikaları vergi politikaları ile gerçekleştirmektedir. Arz yanlı iktisadın önde gelen iktisatçıları M. Feldstein, M. Boskin, A. Laffer, G. Gilder, J. Wannishi, P.C. Roberts ve N. Ture'dir. Arz yanlı iktisadın ekonomik görüşleri; 1980 yılında ABD başkanı R.Reagan'ın seçim propagandasının ve başkanlığa başlamasından sonra da ekonomik politikalarının temelini oluşturması ve daha sonra da İngiltere başkanı M. Thatcher'ın uyguladığı ekonomik politika olması, 1980'li yıllarda Arz Yanlı İktisadın çok gerçekçi politikalar ürettiğinin örneğini oluşturmaktadır.

Arz Yanlı İktisadın en önemli başarısı vergilendirme yükündeki değişikliktir. Bir başka deyişle Arz Yanlı İktisat vergi oranlarının önemli ölçüde aşağıya çekilmesini savunmakta ve bu sayede iktisadi büyüme ve verimlilik artışını hedeflemektedir. Arz Yanlı İktisatta; vergi oranlarının düşürülmesi ile yatırımlar artmaktadır. Girişimciler vergi indirimi ile yeni yatırımlara yönelecekler ve bu şekilde üretimin artmasını sağlayarak istihdam seviyesini artırıp fiyatlar genel seviyesinin düşmesini sağlayacaklardır. Aynı zamanda üretim artışı nedeniyle vergi gelirlerinde de artışlar

sağlanabilecektir. (Dinler, 2003: 283). Vergi oranlarının düşürülmesi bireylerin tasarruf arzusunu arttıracak ve tasarruftaki bu artış faiz haddinin düşmesine ve yatırımların artmasına neden olacaktır (Savaş, 1999: 354).

Birçok arz yanlı iktisatçı yatırım elastikiyetine önem vermekte ve genel ekonomi içinde yatırım seviyelerinin düşük olmasının yeni iş fırsatlarını yaratamayacağını, yatırım seviyelerinin yüksek olmasının ise toplamda ekonomik başarıya öncülük ederek yeni büyük iş fırsatları yaratacağını belirtmektedirler (Akyüz, 1977: 109). Verimlilik için yapılacak yenileme yatırımlarında, yatırımın dağılımının nasıl olacağının çok önemli olduğunu da söylemektedirler.

Arz yanlı İktisatçılar, istikrarlı bir iktisadi büyümenin vergi oranları indirimi ile özel sektör yatırımlarının artışı sonucu sağlanabileceğini savunmaktadırlar. Keynesyen modelde tasarrufla yatırım arasında bağ kurulmadığı için tasarruf artışının toplam talebe dolaylı da olsa yansımaları söz konusu değildir. Arz iktisadında ise bunun tam tersi bir görüş öne sürülür. Buna göre gelir vergisindeki bir indirim ekonomi üzerinde devlet harcamasındaki artıştan daha büyük bir etkiye sahiptir. Bu sonucu yaratan etkileşim zinciri şöyledir (Savaş, 1984: 179-180):

- Gelir vergisi oranı azaltıldığı zaman fertlerin tasarruf arzusu artar. Tasarruftaki artış faiz oranının düşmesine ve yatırımların artmasına neden olur.
- Kurumlar vergisinde yapılacak bir azaltma ise yatırımın karlılığını arttıracak, dolayısıyla kurumun tasarruf gücü artacaktır.
- Gerek fertlerin ve gerekse kurumların tasarrufundaki artış likiditelerinin artmasına ve borç taleplerini azaltmalarına neden olur. Bu ise faiz oranlarını düşürür. Faiz oranlarının düşmesi yatırım malları talebi ile inşaat yatırımlarını artırır.

3. BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİNİN DÖNEMLER İTİBARIYLA GELİŞME SÜRECİ

Ekonomik yaklaşımlara göre bir değerlendirme yapıldığında Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren günümüze kadar olan gelişme sürecini 1923-1945, 1946-1980, 1980-2000 ve 2001'den günümüze olmak üzere ana bölümlere bu ana bölümleri ise özü itibarıyla birbirinden ayıramayan ancak bazı kırılma noktalarının bulunduğu alt bölümlere ayırarak analiz etmek mümkündür. Böyle bir kategorilendirmenin yapılmasının temelinde devlet kesiminin ekonomik faaliyetlere olan yaklaşım biçimi ve dünya konjonktüründeki önemli gelişmeler rol oynamaktadır.

3.1 1923-1945 Dönemi

Cumhuriyetin ilanından itibaren 1946 yılına kadar geçen süreç tek parti iktidarı dönemi olarak geçmiş ve bu dönem, ekonomik yapıyı önemli ölçüde etkileyen olaylar sebebiyle üç alt başlık halinde incelenmiştir.

3.1.1 Dışa Açık Ekonomi: 1923-1929

Cumhuriyet'in kuruluşundan başlayarak 1929 yılına kadar olan süreci "liberal ekonomi" dönemi olarak adlandırmak mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde, dünya ekonomisi içinde hammadde ihraç eden, sanayi ürünlerini ithal eden ve dış borçlanmalar nedeni ile Duyun-u Umumiye İdaresi ile sürekli imtiyazların verilmiş olduğu bir ekonomik yapıyı devralmıştır.

Bu dönem devlet kesiminin ekonomik faaliyetler içerisine pek fazla müdahil olmadığı ekonomide özel kesimin ağırlıkta olduğu ve desteklenmeye çalışıldığı liberal ekonomi modelinin uygulanmaya çalışıldığı yıllardır. Sanayileşmenin özel sektör eliyle gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu dönemin temel sorunları sermaye birikiminin yetersiz olması, işletme kapasitelerinin çok küçük ve tarımsal sanayiye dayalı olmasıdır. Sermaye birikiminin yetersiz olması özel sektörün ve yabancı yatırımların teşvik edilmesini zaruri kılmıştır. Bu kapsamda özel sektörün teşvik edilmesi amacıyla 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarıldı. Sanayi işletmelerini desteklemek üzere vergi indirimleri, kamu arazilerinin ve binalarının yeni kurulacak fabrikalar için verilmesi,

ulaştırma hizmetlerinin düşük fiyatlardan sağlanması, yeni ürünlere prim verilmesi ve yurtiçinde üretilen malların tercih edilmesi gibi bazı önlem ve öneriler getirildi.

Dönem içerisinde ekonomi politikalarının etkilendiği iki önemli gelişme olmuştur. Bunlar, Lozan Barış Antlaşması ve İzmir İktisat Kongresidir. Lozan Antlaşması ile gümrüklere getirilen düzenlemeler sebebiyle korumacı ve sanayileşmeci milli ekonomi anlayışı arka planda kalmıştır. Cumhuriyetin ilanından önce ekonomik bağımsızlığı öngören İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat 1923 tarihinde 1135 delegenin katılımıyla İzmir’de toplanarak yeni Türkiye’nin izlemesi gereken ekonomi politikalarının belirlenmesi ve iktisadi kalkınma için yapılacak hamleleri tespit etmek için görüşmeler yapılmıştır. Çağdaş uygarlık hedefine ulaşabilmek için Batının bilim ve teknolojisinden faydalanılarak mümkün olan en kısa süreç içerisinde iktisadi kalkınma hamleleri yapmak hedeflenmekteydi. Bu sayede ekonomik ve sosyal gelişim süreci de hızlandırılmış olacaktı.

Bu dönemin ekonomi politikalarını etkileyen diğer bir önemli gelişme Lozan Barış Antlaşması’dır. Bu antlaşma dışa açık bir ekonomik politikası izlenmesine neden olmuştur. Antlaşmanın 28. Maddesi ile Türkiye’de kapitülasyonların her bakımdan kaldırıldığı hüküm altına alınmış ve bu sayede ekonomik bağımsızlığın önü açılmıştır. Antlaşma ile gümrük tarifelerinin beş yıl süre ile 1916 yılındaki seviyede tutulması, hüküm altına alınmıştır. Böylelikle gümrük tarifesini korumasından mahrum kalan sınai üretimin gelişim süreci yavaşlama eğilimi göstermiştir. Ayrıca Osmanlı döneminden kalan dış borçlarından önemli kısmı yeni Türkiye tarafından devralındığından daha ilk yıllarda çok büyük borç yükü altına girilmiştir.

Bu dönemde ekonomi politikalarıyla ilgili kararları hayata geçirmek için bir takım düzenlemeler de yapılmıştır. Ancak yapılan tüm düzenlemelere rağmen ülke ekonomisi sanayileşmede istenilen düzeyde hızlı bir atılım gerçekleştirememiştir. Bunun nedeni sadece yukarıda bahsedilen olumsuz faktörler değil aynı zamanda altyapının, sermaye miktarının, teknik eleman ve müteşebbislerin sayısının yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır. Yabancıların ekonomide millileştirme ve yerli yatırımcıyı destekleme politikaları sebebiyle yeni yatırımlara gitmemesinin ve müslüman olmayan azınlıkların ülkeyi terk etmesinin de sınai üretim üzerinde olumsuz etkileri olmuştur.

Devletin sanayi üretim kapasitesinin artırılmasına yönelik yatırım yapma isteği olmasına rağmen kamu tasarruflarındaki yetersizlikler sebebiyle istenilen düzeyde

gerçekleştirilememiştir. Zaten yetersiz düzeyde olan kamu sermayesinin önemli bir kısmı demiryolu yapımında ve yabancıların elinde bulunan demiryollarının kamulaştırılmasında kullanılmıştır. Milli iktisat politikaları çerçevesinde sermayenin yerli müteşebbislerde toplanması istenmektedir. Yine benimsenen bu politikalar çerçevesinde uygulanan para politikalarında istikrarlı ve kalıcı para ön plana çıkarken maliye politikalarında denk bütçe ve dengeli ödeme anlayışı hakim olmuştur. Genişlemeci maliye politikalarından uzak durulurken, bütçe açıklarına ve borçlanmaya pek sıcak bakılmamıştır. Önce gelirin sağlanması sonra harcanması uygulaması söz konusu olmuştur. Bu dönemde Merkez Bankası da bulunmadığından kağıt para arzının artırılması da söz konusu olmamıştır. İzmir İktisat Kongresinde ortaya çıkan anlayışa paralel olarak para ve kredi faaliyetlerinin düzenlenmesi amacıyla milli bir banka kurulması ihtiyacı ortaya çıkmış ve 11 Haziran 1930 tarihinde 1715 Sayılı yasayla T.C. Merkez Bankası'nın kurulmasına karar verilmiştir.

Tablo 3.1: 1923-1929 Döneminde Yatırım ve Tasarruf Oranları (GSMH'nin Yüzdesi Olarak)

Yıllar	Yatırımlar/GSMH	Yurtiçi Tasarruf/GSMH	Yurtdışı Tasarruf/GSMH
1923	6,97	5,25	1,72
1924	8,19	4,35	3,84
1925	8,52	4,53	3,99
1926	7,97	4,35	3,62
1927	10,86	6,55	4,31
1928	10,69	7,15	3,54
1929	10,18	4,88	5,30

Kaynak: (Tuncer, 1985: 1134)

3.1.2 Devletçilik: 1930-1939

1930 ve 1931 yılları devletçi ve korumacı ekonomik politikalarının uygulandığı döneme geçiş yıllardır. Devletçilik döneminin temel hedefi öncelikle sanayi üretim kapasitesinde artış sağlayarak hızlı bir kalkınma sürecine girmek, ödemeler dengesini iyileştirmek, hızlı ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme trendi yakalamak, tarımsal alanda ve sosyal alanlarda reformlar yaparak hayat standartlarını yükseltmek ve ekonomik bağımlılıktan kurtulmaktır. 1929 bunalımının etkileri, azınlık sermayesinin ülkeyi terk etmesi, özel sektörden beklenen sermaye birikiminin sağlanamaması ve bazı sanayi kollarına duyulan acil ihtiyaç yanında, Almanya ve İtalya'da başarılı devletçilik

deneyimleri ve Türk-Sovyet yakınlaşması, devletin ekonomiye aktif olarak katılmasını beraberinde getirmiştir. Önemli ölçüde arttırılan gümrük vergilerinin de katkısıyla yerli sanayinin korunması hedeflenmiştir. 1934 yılında birinci beş yıllık sanayi planının yürürlüğe girmesi ile, kamu kesimi öncülüğünde sanayi yatırımlarının finanse edilmesi gündeme gelmiştir. Bu yatırımların finansmanı ise büyük ölçüde vergi ve kamu fiyatları yoluyla bir anlamda zorunlu tasarruflarla finanse edilmiştir.

Devletçi ekonomi politikaları iki şekilde yürütülmüştür. Birincisi devlet işletmeciliği, ikincisi de dış ticaret ve fiyat mekanizması gibi konularda ekonomik sistemin kontrol yoluyla düzenlenmesidir. Bu amaçla bir takım kanun ve düzenleme çıkarılmıştır.

Bu yıllarda Türkiye’de planlama deneyimi de yaşanmıştır. Türkiye yaşanan bu deneyimin Sovyetler Birliği’nden sonra dünyadaki ilk planlama deneyimlerinden biri olduğu ifade edilebilir.

Bu dönemi genel olarak değerlendirmek gerekirse, dünya ekonomisi krizin etkileri ile mücadele ediyorken ve az gelişmiş ülke ekonomileri krizin etkilerini en ağır bir şekilde yaşıyorken Türkiye’nin bu krizden daha az etkilendiğini ve sanayileşme adına önemli ilerlemeler kaydettiğini söylemek mümkündür. Bu ilerlemeyi mümkün olduğunca dışa kapalı bir ekonomi politikası çerçevesinde ve kamu kesimi öncülüğünde sanayi üretim kapasitesinde önemli artışlar sağlayacak yatırımları planlama ve hayata geçirme çabaları ile gerçekleştirmiştir. Özel sektörün sermaye yetersizliği sebebiyle yatırım yapamadığı alanlarda kamu kesimi devreye girerek yatırımlar yapmıştır. Bu yatırımları gerçekleştirirken de özel kesimi dışlayacak olumsuz bir politika da izlememiştir.

Tablo 3.2: 1930-1939 Döneminde Yatırım ve Tasarruf Oranları (GSMH'nin Yüzdesi Olarak)

Yıllar	Yatırımlar/GSMH	Yurtiçi Tasarruf/GSMH	Yurtdışı Tasarruf/GSMH
1930	11,84	11,42	0,42
1931	8,40	8,23	0,17
1932	8,95	9,97	-1,02
1933	9,57	11,41	-1,84
1934	11,78	11,97	-0,19
1935	10,05	10,31	-0,26
1936	9,07	10,33	-1,26
1937	9,47	10,61	-1,14
1938	11,35	11,70	-0,35
1939	10,46	10,77	-0,31

Kaynak: (Tuncer, 1985: 1134)

3.1.3 Savaş Yılları: 1940-1945

1940-1945 yılları 2. Dünya savaşının hüküm sürdüğü ve savaşa müdahil olsun veya olmasın bütün ülkeleri etkisi altına alan savaş yıllarıdır. Bu yıllarda devam eden savaş sebebiyle savaşa müdahil olmasa da Türkiye’de oluşacak her duruma hazırlıklı olmak bakımından seferberlik ilan ederek çok sayıda insanı silah altına almıştır. Silah altına alınanların genç nüfustan oluşması sebebiyle ve artan savunma ihtiyaçları dolayısıyla devlet bütçenin önemli bir kısmının savunma harcamalarına yönlendirilmesiyle savaşa katılmamış olsa da Türkiye’de tam bir savaş ekonomisi yaşanmıştır.

Türkiye İkinci Dünya Savaşına katılmamış olsa da savaşın dolaylı zararlarından en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Ekonomik kaynakların önemli bir bölümü ordu ihtiyaçları için tahsis edilmiştir. Savaş sebebiyle dünya ticareti dip yapması ve dış ticaret imkanlarının ortadan kalkması sebebiyle piyasalar büyük oranda daralmış, yokluk ve kıtlık ortaya çıkmış ve enflasyon artmıştır. Savaş öncesi dönemde başlayan kalkınma hamleleri ve sanayini gelişmesine yönelik yatırım programları gerçekleştirilememiştir. Bu dönem dolaylı veya dolaysız neredeyse tüm ülke ekonomilerini olumsuz yönde etkileyerek ekonomik anlamda bir gerileme ve kesinti dönemi yaşanmasına sebep olmuştur.

Dönemin tümü açısından bir değerlendirme yapmak gerekirse; temel ve ara malların ekonomik sistemde dağıtımının devlet eliyle yapıldığı, resmi olarak özel

sektörün kullanımına bırakılan ticari alanlarda ise Milli Korunma Kanunu çerçevesinde uygulanan polisiye tedbirlerinin uygulandığı, piyasa fiyatlarına devlet müdahalelerinin yapıldığı ve kamunun içinde bulunduğu ekonomik çıkmazlar sebebiyle varlık vergisinin uygulandığı bir dönem olduğu söylenebilir.

Tablo 3.3: 1940-1945 Yılları Döneminde Yatırım ve Tasarruf Oranları (GSMH'nin Yüzdesi Olarak)

Yıllar	Yatırımlar/GSMH	Yurtiçi Tasarruf/GSMH	Yurtdışı Tasarruf/GSMH
1940	9,76	11,25	-1,49
1941	8,5	10,03	-1,53
1942	6,25	6,40	-0,15
1943	6,62	7,12	-0,50
1944	8,5	9,40	-0,90
1945	9,92	11,48	-1,56

Kaynak: (Tuncer, 1985: 1134)

3. 2 1946-1980 Dönemi

Türkiye'nin çok partili döneme geçmesi ile ekonomik yapıda da önemli değişiklikler olmuştur. Devletçilik politikaları yerine liberalist ve ithal ikameci politikalar uygulanmaya çalışılmıştır.

3.2.1 Yeni Dünya Düzeni (Serbest Dış Ticaret): 1946-1959

II. Beş Yıllık Sanayi Planı 2. Dünya Savaşı koşullarında hayata geçirilememiş ve ekonomik şartlar gereği savaş ekonomisi uygulanmıştır. 1947 yılında liberal özellikler taşıyan yeni bir kalkınma planı hazırlanarak 1948– 1952 yılları arasında uygulamaya konulmuştur.

Bu yeni kalkınma planı ile cumhuriyet döneminde ikinci kez liberalist karakter taşıyan bir ekonomik model uygulamaya alınmış oldu. Bu dönemde özel kesimin ticaret ve sanayi alanındaki girişimlerinde önemli artışlar dikkat çekmektedir. Özel sektör yatırımlarında görülen bu ivmelenmenin yanında yapılmasında büyük sermaye gerektiren enerji ve liman gibi yatırımların devlet eliyle yapılması planlanarak bir kalkınma hamlesi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu dönemde ihracat rakamları artış göstermişse de yatırımların finansmanında kullanılan dış borç stokunda ve ithalatta daha fazla bir artış meydana gelmiştir. Bunun sonucu olarak dışarıdan temin edilen

kredilerde ödeme güçlükleri yaşanmış ve dış ticaret açıkları artmaya başlamıştır. Yaşanan bu güçlükler sebebiyle yeni kredi talepleri batılı devletlerce karşılanmamıştır.

1946 yılında Türkiye tek partili sistemden çok partili parlamenter sisteme geçmiştir. Siyasi yapıda meydana gelen bu dönüşüm ile ekonomik yapıdaki dönüşümlerin de tetikleyicisi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında İsmet İnönü Türkiye'nin savaşa girmesine engel olmuş ve İngiltere ve Fransa gibi önemli batılı ülkelerle iyi ilişkiler sürdürmeye gayret etmiştir. Batılı devletlerle sürdürülmek istenen bu iyi ilişkiler sadece bu dönem ile sınırlı olmayıp gelecek açısından da önem atfedilen ilişkilerdir. Batı ile ilişkilerin sürdürülmesi ve geliştirilebilmesi için de bu yeni siyasi yapıya geçmek ve ekonomik olarak ta dünyayla entegre olabilen yeni bir ekonomik sistemin uygulanması bir zaruret olarak görülmektedir. Yani çok partili sisteme geçişte ve ekonomide devletçilik anlayışından liberal anlayışa geçilmesinde batılı devletlerle ilişkilerin geliştirilmesine önem verilmesinin azımsanamaz bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

İkinci Dünya Savaşı süresince, ticaret sermayesi kapasitesinin hızlı bir artış göstermesi ve bu sermaye sahiplerinin iç ve dış konjonktürün de etkisiyle sosyal ve ekonomik olarak ön plana çıkması ekonomik dönüşümün belirleyici özelliği olmuştur. Bu özellik, tarım sektöründe hızlı makineleşme, yeni tarım alanlarının kullanıma açılması, tarımsal ürünlere fiyat desteklemeleri ile kırsal kesimin pazara yönelmesi ile destek kazanmıştır.

Kırsal kesimin pazara yönelmesi ve İkinci Dünya Savaşından sonra dünyada hızla artan tüketim harcamaları Türkiye'yi de etkisi altına almış ve tüketim alışkanlıklarının değişime uğraması iç pazarın çeşitlenmesine ve genişlemesine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur.

Cumhuriyetin kuruluşundan 1929 yılına kadar ekonomide benimsenen serbest ve dışa açık politikaların 1946 yılından itibaren, tekrar uygulanmaya başlandığı söylenebilir. Türkiye 1930 öncesinde olduğu gibi, temel tarım ürünleri ve hammadde ihracatçısı ve mamul ve ara mamul ithalatçısı konumunu sürdürmeye devam etmiştir. ABD de bu yapının devamında yana tavır almıştır.

Savaş sonrasında yeterli miktarda döviz rezervi bulunan ve dış ticarete fazla veren Türkiye, dünyadaki serbest ekonomi modelinin etkisiyle dış yardımlardan

faaydalanabilmek için arayış içerisine girmiştir. nce Truman Doktrini, daha sonra da Marshall Planı çerçevesinde dış yardım almıştır.

Dönem içerisinde, özellikle de 1950’de Demokrat Parti’nin iktidara gelmesinden 1954 yılına kadar, korumacı ve ie dönük ekonomi politikalarında hızlı değişimler meydana gelmiş ve serbest dış ticaret politikası uygulamaya geçirilerek, dış pazarlara açılmak suretiyle yeni bir kalkınma stratejisi izlenmiştir. Ancak, ithalat rakamlarındaki hızlı artış dış ticaret açıklarının da hızlı bir şekilde artmasına neden olmuştur. Böyle bir ekonomik yapı ise sürekli olarak dış yardımlara, dış kredilere ve yabancı sermaye yatırımlarına daha fazla muhtaç bir hale gelmiştir. Dış ticarete kronikleşen açıkların finanse edilme yöntemleri ise dövize olan bağımlılığın hızlanmasında büyük rol oynamıştır. Bu yıllarda verilen dış açıkların yıldan yıla artış eğiliminde olmasına rağmen dışarıdan alınan yardımlar ve krediler ile döviz kıtlığı şartlarının oluşmasını bir süre engellemiştir. Ancak bu durum sorunun sadece ötelenmesine ve daha da derinleşmesine yol açmıştır.

1954 yılından itibaren tarım sektöründe ve dış ticarete sıkıntılar baş göstermeye başlamış her ikisinde de istenilen başarı elde edilememiştir. Bu nedenle dış ticaret ve tarıma odaklı sanayileşme anlayışı terk edilerek sanayileşmeyi ön plana çıkaran ithal ikamesine yönelik ve korumacı ekonomik politikalar benimsenmiştir. Uygulamaya konulan bu yeni ekonomik politikalar doğrultusunda tüketim odaklı ve iç pazara yönelik üretim anlayışı ağırlık kazanmaya başlamış ve ithal ikameci sanayileşme modeli uygulanmaya başlamıştır. İthal ikameci sanayileşme modeliyle hedeflenen dış ticaret açıklarının kapatılması ve enflasyonda düşüş trendinin yakalanması gerçekleştirilememiştir.

1958 yılına gelindiğinde Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı ekonomide yeni bir istikrar programının uygulamaya alınmasını aksi takdirde dış yardımların istenilen düzeyde sürdürülemeyeceğini beyan etmiştir. Dış yardımların kesilmesini göze alamayan Türkiye uygulanması talep edilen istikrar programını 4 Ağustos 1958 tarihinde uygulamaya koymuştur. Program dahilinde devalüasyon yapılarak paranın değeri düşürülmüş, dış ticarete dair politikalar yeniden düzenlenmiş, para arzı kontrol altına alınmış ve kamu kesimine ait ürünlerinin fiyatları yükseltilmiştir. Ancak yapılan devalüasyon ve kamusal ürün fiyatlarının yükseltilmesi ile enflasyon hızlı bir yükseliş trendine girmiş ve 1959 yılında da bu trend devam etmiştir. Sonuç olarak 1958 yılında

uygulamaya konulan istikrar programından ekonomik anlamda başarılı sonuçlar elde edilememiş aksine bütçe açıkları devam etmiş ve enflasyon ise hızlı bir şekilde artmıştır. 1959 yılına gelindiğinde de ekonomide durgunluk sürecine girilmiştir.

Tablo 3.4: 1946-1959 Döneminde Yatırım ve Tasarruf Oranları (GSMH'nin Yüzdesi Olarak)

Yıllar	Yatırımlar/GSMH	Yurtiçi Tasarruf/GSMH	Yurtdışı Tasarruf/GSMH
1946	9,06	11,48	2,13
1947	9,67	8,62	1,05
1948	9,3	6,82	,51
1950	9,6	8,25	1,35
1951	10,27	8,13	2,14
1952	12,82	8,95	3,87
1953	12,41	9,68	2,73
1954	14,71	11,29	2,92
1955	14,28	11,89	2,39
1956	13,40	12,51	0,89
1957	13,15	12,42	0,73
1958	13,96	12,99	0,97
1959	15,63	12,60	3,03

Kaynak: (Tuncer, 1985: 1134)

3.2.2 Planlama ve İthal İkamesinde Birinci Aşama: 1960-1969

1963 yılından itibaren planlı döneme geçilmesiyle Türkiye ekonomisinin gelişmesi için uzun vadede köklü ve yapısal dönüşümlerin gerçekleşmesi gerektiğine işaret edilmiştir (Takım, 2011:156). Bu dönüşümlerin temelinde refah düzeyinin artırılması, bölgelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkın kapatılması gibi amaçlar yatmaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan kalkınma planları ile kamu kesimi yatırımları için zorunlu, özel sektör yatırımları içinse yol gösterici hedefler belirlenmekteydi. Yani kamu kesimi kendisine düşen görevleri eksiksiz bir şekilde yerine getirecek, özel sektör ise mali teşvikler ve düzenlenen koruma politikalarıyla kendine düşen görevleri gerçekleştirme konusunda özendirilecektir. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), hazırladığı kalkınma planları doğrultusunda özel yatırımların hangi teşviklerden yararlanacağına karar vericidir.

1960'lı yıllar kalkınma planları doğrultusunda ithal ikameci sanayileşme modelinin temel hedefleri ile uyumlu ve başarılı sayılacak uygulamaların hayata

geçirildiği yıllar olmuştur. İthal ikameci sanayileşme modeli her ne kadar yoğun devlet müdahalesini zorunlu olarak içinde barındırsa da bu noktada müdahaleler daha çok özel kesimin sermaye birikim koşullarının sağlanmasına yönelik olmuştur.

Küresel ekonomik sisteme daha fazla entegre olabilmek, yeni ticari partnerler bulabilmek ve bu yolla ticari pazar kapasitesini artırmak gibi hedefler doğrultusunda Türkiye 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğuna (AET) tam üyelik için başvuruda bulunmuştur. AET Bakanlar Konseyi ise Türkiye'ye tam üyelik şartlarını yerine getirinceye kadar bir AET ve Türkiye arasında ticari, ekonomik anlamda bir ortaklık anlaşması yapılmasını önermiş ve 12 Eylül 1963 yılında bu ortaklık anlaşması imzalanmıştır (Ankara Anlaşması). Anlaşma 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmayla Türkiye ile AET ülkeleri arasındaki ticari ilişkileri ve ekonomik entegrasyonları artırmak amaçlanmıştır.

Türkiye kamu maliyesindeki bozulmalar sebebiyle ilk defa 1961 yılında IMF'den borç almak zorunda kalmıştır. 1963-1967 dönemini kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BBYKP), siyasi ve ekonomik bir bunalım sonrasında hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Bu nedenle, BBYKP dengeli ve kararlı bir gelişme sürecini hedefleyerek sosyal ve ekonomik gelişim sürecini on beş yıllık bir zaman dilimi içerisinde gerçekleştirmeyi hedeflemiştir.

Bu dönem dünyadaki büyüme trendinin etkisiyle Türkiye için de kısmi bir refah dönemi olmuş ancak ekonominin temel sorunu olan sermaye yetersizliği gündemde kalmaya devam etmiştir. Yurt içi tasarrufları arttırabilmek için yapılan bütün plan ve programlara rağmen istenilen hedeflere ulaşılamamış ve dış kaynağa olan ihtiyaç devam etmiştir. Açık finansman yöntemiyle sermaye birikimi arttırılmaya çalışılmıştır. Özel kesim sermaye birikiminin sağlanabilmesi içinse oto finansman yöntemi uygulanmış ve bu yöntemi destekleyecek vergi uygulamaları ile düşük faizli kredi politikası sürdürülmüştür.

Tablo 3.5: 1960-1969 Döneminde Yatırım ve Tasarruf Oranları (GSMH'nin Yüzdesi Olarak)

Yıllar	Yatırımlar/GSMH	Yurtiçi Tasarruf/GSMH	Yurtdışı Tasarruf/GSMH
1960	15,89	13,39	2,50
1961	15,01	11,80	3,21
1962	14,65	10,71	3,94
1963	17,07	12,66	4,41
1964	16,58	15,20	1,38
1965	16,57	15,68	0,89
1966	18,83	17,82	1,56
1967	18,84	17,06	1,01
1968	19,96	18,18	1,78
1969	20,14	18,60	1,54

Kaynak: (Tuncer, 1985: 1134)

3.2.3 İthal İkamesinde ikinci Aşama: 1970-1979

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, Türkiye uzun bir süre sanayileşmede ithal ikame politikası izlemiştir. 1954 yılı ve sonrasında yaşanan döviz bunalımında ekonomide tercih edilen ithal ikamesi politikası sermaye birikiminin sağlanması konusunda en önemli araç olmuştur. 1960 sonrasında dönemde ise ithal ikamesi politikası, kalkınma planları ve diğer yasal ve kurumsal düzenlemelerle resmileşmiştir. Türkiye ekonomisi, 1963-1967 yıllarını kapsayan ve ithal ikamesinin birinci aşaması sayılan BBYKP döneminden sonra 1970'li yıllardan itibaren ara mal ve sermaye malları ikamesi olarak adlandırılan ithal ikamesinde ikinci dönemine geçmiştir. Bu dönemde petrol krizinin neden olduğu olumsuz gelişmelere rağmen izlenen politikada herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. Ancak, dönemin sonuna gelindiğinde uygulanan ithal ikamesi politikasından ekonomik anlamda beklenen sonuçların gerçekleşmediği görülmüştür. Bu dönemde hem ithalata olan bağımlılık artmış hem de ekonomik büyümenin negatif olduğu ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de, ithal ikamesi politikası kapsamında uygulanan korumacı ve popülist yaklaşımlar, ülkeyi üretmeden tüketir hale getirmiş ve bu tüketim anlayışı tüm yanlışlıklara rağmen sürdürülmeye çalışılmıştır. Böyle bir ekonomik yapı içerisinde özel kesim ihracata odaklanmak yerine daha karlı bulunduğu iç pazara yönelmiştir. Yine bu dönemde ithalat rakamları giderek artmış ve ithal ikamesi politikasıyla hedeflenen dış ticarette rekabetçi ve ihracatı artırıcı bir sanayi altyapısı kurulamamıştır.

Planlı dönemin ilk yarısında iç pazara yönelik üretim teşvik edilirken, 1970 yılında yeni bir devalüasyon yapılarak, ihracat teşvik edilmeye çalışılmışsa da, dünya ticaret hacminin de artması nedeniyle, Türkiye'nin ihracatının dünya ihracatı içindeki payı değişmemiştir (Özcan, 1998:44). 1970 devalüasyonu, AET ile ticari ve ekonomik ilişkiler dış ticaret hacmini önemli bir boyutta artırmıştır. Ancak ‘‘1973-1974 döneminde yaşanan petrol şokları ve batıda beliren yüksek enflasyon, dış ticaret hadlerinin bozulmasına ve cari işlemler dengesi açıklarının artmasına yol açmıştır’’ (Öztürk ve Özyakışır, 2005:3).

Tablo 3.6: 1970-1979 Yılları Döneminde Yatırım ve Tasarruf Oranları (GSMH'nin Yüzdesi Olarak)

Yıllar	Yatırımlar/GSMH	Yurtiçi Tasarruf/GSMH	Yurtdışı Tasarruf/GSMH
1970	19,91	18,58	1,33
1971	18,74	17,89	0,85
1972	16,95	16,90	0,05
1973	18,05	21,87	1,13
1974	19,80	17,44	2,36
1975	22,93	17,75	5,18
1976	23,28	17,62	5,66
1977	25,24	18,21	7,02
1978	22,73	20,04	2,70
1979	21,95	19,95	2,01

Kaynak: (Tuncer, 1985: 1134)

3. 3 1980'den Günümüze

1980 sonrası dönemde Türkiye İhracata dayalı büyüme stratejisi ve daha çok dışa açık bir ekonomi modeli uygulamış ve serbest ekonomi modeline geçmiştir. 1980 sonrası dönem önemli ekonomik kararların alındığı ve ekonomik krizlerin meydana geldiği dönemler göz önüne alınarak üç alt başlık olarak değerlendirilecektir.

3.3.1 1980-1989 Dönemi: 24 Ocak Kararları

1970'li yıllarda petrol fiyatlarında yaşanan şoklar dünya ekonomik sistemi üzerinde çok önemli değişikliklere yol açmış ve ulusal kalkınma politikaları yerini içsel dinamiklere dayalı yerel kalkınma politikalarına bırakmaya başlamıştır. Değişen müşteri talepleri ile esnek üretim önem kazanmış ve ulus ekonomilerin yeni bir kurguyla düzenlenmesini gerekli kılmıştır. Oluşan bu yeni şartlar altında Türkiye daha fazla dışa

açılım ve küresel ekonomiyle bütünleşme yolunda stratejiler izlemiş ve bu hedefleri doğrultusunda 24 Ocak 1980 tarihinde “24 Ocak Kararları” olarak bilinen ihracat odaklı büyüme ve sanayi stratejisi izleyerek gerekli düzenlemeleri uygulamaya koymuştur.

Bu kararlara göre Türk Ekonomisi, dışa kapalı bir ekonomik model yerine dışa açık, küresel ekonomiye entegre olabilen serbest ekonomi modeline geçmekteydi. Çünkü Cumhuriyet’in ilanından 1980 ihracata yönelik sanayileşme politikasına kadar geçen sürede Türkiye’de ithal ikameci sanayileşme politikası uygulanmıştır (Kundak, 2015:76). Ekonomiye döviz girişlerinin serbest bırakılması yoluyla 1980 öncesi dönemde uygulanan ithalata dayalı ekonomik büyüme modeli yerine ihracata dayalı ekonomik büyüme modeline geçiş planlanmaktaydı. Ayrıca kamu kesiminin toplam ekonomi içerisindeki payı azaltılarak özel kesimin payının artırılması hedeflenmiştir.

24 Ocak kararlarının diğer bir önemli getirisi de serbest bölgelerin kurulması süreci olmuştur. Serbest bölgelerin kurulmasıyla işletmelerin ihracata yönlendirilmesi ve bu amaca yönelik yapılacak yatırım ve üretimin desteklenmesi, yabancı yatırımların Türkiye’ye çekilmesi ve teknoloji transferi sağlanması amaçlanmıştır. Serbest bölgelerin kurulması için daha önceki yıllar da çalışmalar yapılmış ancak hayata geçirilememiştir. 24 Ocak kararlarının tamamlayıcı bir unsur olarak 15 Haziran 1985 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye ticari anlamda büyük önem taşıyan serbest bölgeleri kendi imkanlarıyla geliştirmektedir ve serbest bölgelere katılımı yabancı sermayeden ziyade daha çok yerli sermaye göstermektedir (Tekeli, 2010:127).

1989 yılında ise Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kararla birlikte yabancı sermayeye yeni teşvikler sağlanmış, dış ticaret serbestleştirilmiştir (Özcan, 1998:45). Bu dönemde dış ticaret hacminde olumlu gelişmeler yaşanmış ve dış ticaret hacmi üç kattan fazla artış göstermiştir. Ancak bu artışa karşın dış ticaret açıkları da artarak devam etmiştir. Özellikle 1988 ve 1989’daki dış ticaret açıklarında yaşanan olumlu düşüşlerden sonra 1990’daki küresel ekonomik krizin de etkisiyle bu dönem dış ticaret açığının artışıyla sonuçlanmıştır.

Tablo 3.7: Yurtiçi Tasarrufların Ve Sabit Sermaye Yatırımlarının Gsyh İçindeki Payı (1980-1989)

	Kamu Tasarrufu	Özel Tasarruf	Yurtiçi Tasarruflar	Kamu S.S Yatırımları	Özel S.S Yatırımları	Sabit Sermaye Yatırımları
1980	3,4	9,4	12,8	6,6	13,7	20,3
1981	5,6	11,8	17,4	6,8	12,3	19,2
1982	5,2	8,9	14,1	6,2	12,1	18,2
1983	4,8	9,2	14,0	6,5	12,5	19,0
1984	4,5	9,3	13,8	6,0	12,2	18,2
1985	5,8	14,7	20,5	6,9	12,4	19,3
1986	6,1	19,0	25,1	7,6	14,1	21,7
1987	4,9	21,2	26,2	7,4	15,5	22,9
1988	5,1	24,0	29,1	6,6	17,6	24,2
1989	3,6	20,8	24,4	5,7	15,5	21,1

KAYNAK: <http://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler>

3.3.2 1990-2000 Dönemi: 5 Nisan Kararları

1984-1989 yılları Türkiye ekonomisi açısından bir genişleme dönemi olmuştur. Bu genişlemede gelişmiş ülke ekonomilerinde meydana gelen canlanma ve Türkiye'nin izlemiş olduğu ihracata dayalı büyüme stratejisi etkin rol oynamış ve ihracatın artmasına neden olmuştur. Fakat 1990'a gelindiğinde dış dünyada iki önemli gelişme Türkiye ekonomisini olumsuz yönde olarak etkilemiştir. Bunlar, İran-Irak savaşının sona ermesi ve 1990 Körfez Krizidir. Bu devletlere uygulanan yaptırımlar neticesinde Türkiye ekonomisi açısından çok önemli iki pazarın kaybolmasına sebep olmuştur. Türkiye ekonomisini çok yakından ilgilendiren ve derin etkileri olan bu iki gelişmeye ilave olarak diğer ülke ekonomilerinde yaşanan daralma sürecinin Türkiye'nin ihracatı üzerinde olumsuz etkileri olmuştur.

Bütçe açıklarının enflasyon üzerinde baskı kurması, izlenen yanlış kur politikası ve ekonomi yönetimindeki başarısızlıklar 1994 yılında ülkenin ekonomik krize girmesine neden olmuş ve Nisan ayında ülkeyi ekonomik krizin etkilerinden kurtarabilmek için ekonomik tedbirlerin alınması kaçınılmaz olmuştur. Dönemin koalisyon hükümeti bu tedbirler kapsamında 5 Nisan kararlarını almıştır. Bu kararların alınmasında ekonomik krizin temel sebeplerinden biri olarak kamu harcamalarının

finansmanında yaşanan eksiklikleri görmüş ve bu kapsamda tedbirler alınmaya çalışılmıştı. Alınan kararlar doğrultusunda kısa dönem içerisinde yatırım harcamaları ve cari harcamalarda kesintiye gidilecek ve geçici vergi uygulamalarıyla bütçe dengesi sağlanmış olacaktı. Bu amaca yönelik atılan adımlar neticesinde bir süreliğine kısmi başarılar elde edilmiş ancak alınan erken seçim kararı ile her şey yeniden tersine dönmüştür. Erken seçim sebebi işe uygulanan popülist uygulamalar harcamaları daha da artırmış buna karşın bütçe gelirlerinde artış sağlanamamış ve bütçe disiplini bozularak sorun daha da derinleşmiştir.

Seçim sonrasında da iç açıcı bir sonuç çıkmamış yine koalisyon hükümeti kurulması kaçınılmaz olmuştur. Uzun süren çalışmalar ve pazarlıklar sonucu Anayol hükümeti kurulmuş ancak koalisyonu oluşturan partiler arasındaki doku uyumsuzluğu sebebiyle uyumlu bir hükümet kurulamamış ve bu hükümetin verimli çalışma imkanı olmamıştır. Oluşan yeni durumda siyasi belirsizlikler sebebiyle ekonomide acilen alınması gereken kararlar zamanında alınamamıştır. Türkiye ile yeni bir stand-by anlaşması planlayan IMF yetkilileri, ekonomik gidişatın olumsuzluğu ve siyasi belirsizlikler sebebiyle yeni bir anlaşma yapmaktan kaçınmışlar ve Türkiye ekonomisinin kötüye gittiğini belirten bir rapor hazırlayarak Türkiye'den ayrılmışlardır.

Türkiye 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütüne, 1996 yılında da Gümrük Birliğine üye olmuştur. Ancak Gümrük Birliği Anlaşmasının AB sanayi ürünlerinin gümrüksüz olarak ülkeye girişi gibi adil olmayan şartları sebebiyle Türkiye açısından hedeflenen olumlu sonuçlar vermediği ortaya çıkmıştır. Bu anlaşma ile dış ticaret açıklarında artışlar yaşanmıştır. Bunun yanında 1999 yılındaki Asya Krizi ve Türkiye'de yaşanan sıcak para çıkışları sebebiyle ekonomik dengeler bozulmuş ve IMF ile yeni bir stand-by anlaşması yapılması kaçınılmaz olmuştur.

Tablo 3.8: Yurtiçi Tasarrufların Ve Sabit Sermaye Yatırımlarının Gsyh İçindeki Payı (1990-2000)

	Kamu Tasarrufu	Özel Tasarruf	Yurtiçi Tasarruflar	Kamu S.S Yatırımları	Özel S.S Yatırımları	Sabit Sermaye Yatırımları
1990	2,6	22,1	24,7	5,2	16,0	21,2
1991	0,7	23,9	24,6	5,6	16,5	22,1
1992	-0,6	24,6	24,0	5,5	16,4	21,9
1993	-0,7	25,8	25,1	5,4	19,2	24,6
1994	-0,1	25,0	24,9	3,7	19,1	22,8
1995	-0,1	24,6	24,6	3,1	19,6	22,8
1996	-1,1	23,4	22,3	3,8	20,0	23,8
1997	0,8	22,6	23,4	4,6	20,5	25,1
1998	-1,4	25,7	24,3	5,2	17,2	22,4
1999	-5,0	25,1	20,1	5,0	14,5	19,5
2000	-3,4	21,8	18,4	5,2	16,0	21,2

KAYNAK: <http://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler>

3.3.3 Son dönem: 2000 Sonrası Ekonomik Politikalar

1994 yılında yaşanan ekonomik kriz ve 1999’ da yaşanan Gölçük ve Düzce depremleri sebebiyle zaten kötü durumda olan Türkiye ekonomisindeki kırılganlıkları daha da derinleştirmiştir. Birde 21 Şubat 2001 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu toplantısında dönemin cumhurbaşkanı ile başbakanı arasında yaşanan ve “Kara Çarşamba” olarak literatüre giren gerginlik sebebiyle yeni bir ekonomik kriz patlak vermiştir. Bu kriz sebebiyle uygulanmakta olan “Enflasyonu Düşürme Programı” terk edilerek, Kemal Derviş önderliğindeki “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” uygulanmaya başlanmıştır. Bu program ile ekonomik istikrarı sağlayacak bir takım yeni uygulamalar hayata geçirilmiştir. Amaç, ekonominin istikrara ve rekabet gücüne kavuşması ve yüksek ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme modelinin hayata geçirilebilmesi için gerekli olan yapısal ve kurumsal düzenlemelerin yapılmasıydı. Bu kapsamda mali sektörle ilgili düzenlemeler, devlette şeffaflığı ve kamu finansmanını güçlendirmeye yönelik düzenlemeler, ekonomide rekabet ve etkinliği artırmaya yönelik ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesine ilişkin önlemler ayrıca reel ekonomiye ilişkin düzenlemeler, kamu harcamalarında kesintiye gidilmesi, kamu gelirlerini artırıcı ve

kamu kesimi borç stokunun azaltılmasına yönelik politikalar gibi düzenlemeler yapılmışsa da 2001 yılında uygulanan GEGP’de başarılı olunamamıştır. Sonuç olarak 2001 yılı ekonomide % -9,4’lük negatif büyüme, % 68,5’lik enflasyon oranı, % 8,4’lük işsizlik oranı, 84,9 milyar dolar iç borç stoku, 38,7 milyar dolar dış borç stoku, 31,3 milyar dolarlık ihracat ve 41,4 milyar dolarlık ithalat ile sıkıntılı bir yıl olmuştur.

Kasım 2002’de yapılan erken genel seçimler sonucunda, Adalet ve Kalkınma Partisi mecliste önemli bir çoğunluğu elde ederek tek başına iktidar olmuştur. Uzun yıllar boyunca kısa ömürlü koalisyon hükümetleriyle yönetilen Türkiye için tek parti iktidarı ekonomik ve siyasi istikrar açısından bir dönüm noktası niteliğindedir. Seçimi kazanarak hükümeti kuran AK Parti, IMF ve Dünya Bankası ile koordineli bir şekilde GEGP’i aynen uygulamıştır. 2002-2004 yılları arasında uygulanan GEGP kapsamında ve IMF’nin gözetimi altında kamu harcamalarında kısıntılara gidilerek bütçe disiplini edilmiştir.

Ak Parti hükümeti Avrupa Birliği ile çok iyi ilişkiler geliştirilerek hem yurt içinden hem de yurt dışından büyük destek almıştır. Bu ilişkinin ekonomik ve siyasi açıdan da önemli sonuçları olmuştur. Avrupa Birliğine tam üye olabilmek üzere entegrasyon kapsamında çıkarılan sosyal, siyasi ve ekonomik uyum yasaları her bakımdan tam destek görmüş ve oluşan bu olumlu hava uluslararası finans çevrelerinin de dikkatini çekmiştir. Oluşan bu olumlu hava ile birlikte hem ülke içerisindeki hem de uluslararası yatırımcıların Türkiye’ye olan güven ve ilgisi artmıştır.

Diğer tarafta sosyal ve ekonomik dengenin sağlanmasını teminen AK Parti hükümeti, özellikle 2004 yılı sonrasında Sosyal, iktisadi ve mali transfer harcamalarında artışa gitmiştir. Ayrıca tarım kesimine doğrudan gelir desteği kapsamında yapılan yardımlar ve diğer sosyal güvenlik harcamaları büyük ölçüde artış göstermiştir. Bütçe performansı ve borç göstergeleri Maastricht kriterlerine uyumlu hale gelmiş, uzun yıllar boyunca Türkiye ekonomisi açısından önemli bir sorun olan yüksek enflasyon, uygulanan sıkı para politikası ve üretim yatırımlarındaki artışlar sayesinde kontrol altına alınarak düşüş trendine girmiş ve tek haneye düşmüştür. Türk parasının değersiz olduğu psikolojisini tersine çevirmek için 2005 yılında paradan altı sıfır atılmıştır. Ayrıca, ekonomik hedef ve politikaların belirlenmesi amacıyla yol haritası niteliği taşıyan, Orta Vadeli Program’lar hazırlanmıştır. Her yıl hazırlanan bu programlar kapsamında üçer yıllık makroekonomik politikaların yanı sıra temel gelişme alanları belirlenerek ana

sektörlerin iyileştirilmesi ile ekonomide yüksek ve sürdürülebilir büyüme hedeflenmiştir.

2008 yılında ABD’de başlayan ekonomik kriz (mortgage krizi) tüm dünyada etkisini hissettirdi. “Bu krizin en ağır etkileri Euro bölgesinde hissedilmiş ve bölge ekonomisinde ciddi şekilde daralma yaşanmıştır. Yaşanan kriz ortamında Türkiye’nin de bölge ülkeleri ile olan ihracatında azalmalar olmuş ve ülkeye sermaye girişinde düşüşler yaşanmış ve dolayısıyla dış talep daralmasıyla karşı karşıya kalınmıştır” (Karagöl, 2013:75). 2008 yılının son çeyreğinden itibaren küresel ekonomide meydana gelen daralmadan Türkiye ekonomisi de olumsuz yönde etkilenecek yavaşlama eğilimine girmiştir. Bunun neticesinde özellikle cari dönem iktisadi gelişmelere karşı daha duyarlı olan dolaylı vergilerde bir düşüşe yol açmıştır. 2009 yılında küresel finans krizi sebebiyle ekonomideki daralmaya bağlı olarak ve krize karşı alınan önlemler neticesinde bütçe yapısında olumsuz etkiler meydana gelmiştir. 2008 yılı ortalarından itibaren hissedilmeye başlayan küresel krizin etkileri 2009 yılının ortalarına gelindiğinde daha da derinleşerek devam etmiştir. 2009 yılının sonlarına doğru krizin etkileri azalmaya başlamış ve dünya ekonomilerinde hissedilmeye başlayan toparlanma süreci 2010 yılında hızlanarak devam etmiştir. Ekonomilerdeki bu toparlanmanın hızı ve gücü ülkeler arasında farklılıklar göstermiştir.

2001 yılı itibariyle gerçekleştirilen ekonomik reformlar ve köklü yapısal düzenlemeler sayesinde Türkiye ekonomisi, 2002 yılından başlayarak 2008 yılına kadar pozitif büyüme göstermiştir. 2009 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz sebebiyle Türkiye ekonomisi % -4,7 oranında daralmıştır. 2010 yılında ise ülke ekonomisi % 8,9 oranında büyüme göstererek Avrupa’nın en hızlı büyüyen ekonomisi olmuştur. 2011 yılında ise büyüme trendi devam ederek % 8,5 oranında gerçekleşmiştir.

2012 yılında % 2,1 büyüyen ekonomi yüksek cari açık sorununa yönelik alınan önlemlerin bir sonucu olarak, enerji dışı cari açığın sifıra yaklaşması kısa vadede azalan makro-finansal riskler, sürdürülebilir ekonomik büyümeye geri dönüş, kamu borç yükünün azalması, enflasyondaki azalış ve krizlere karşı direncin artması neticesinde, Türkiye ekonomisinin kredi notu üç büyük uluslararası kredi derecelendirme kuruluşundan biri olan Fitch derecelendirme kuruluşu tarafından 18 yıl sonra ilk kez yatırım yapılabilir seviyeye (BBB-) çıkarılmıştır.

2012 yılında yavaşlayan büyüme hızı 2013 yılında iç talep artışından kaynaklanan bir ivme ile % 4,1 olarak gerçekleşmiştir. Diğer yandan, Mayıs ayı itibarıyla Türkiye'nin IMF'ye olan 23,5 milyar dolarlık borcunun son taksiti ödenerek borç sıfırlanmıştır. 2013 yılında Türkiye ekonomisindeki gelişmeleri olumsuz yönden etkileyen en önemli husus, FED'in likiditeyi azaltacağı yönündeki açıklamaları ve Gezi Parkı eylemleri olmuştur. Bunun sonucu olarak döviz kurlarında oynaklık artarak ani yükselişler sergilemiştir. Sermaye birikimi yetersiz olan Türkiye'nin dış finansmana olan bağımlılığı ve kronikleşen yüksek cari açıklar sebebiyle Türk Lirası'nda yüksek değer kayıpları yaşanmıştır. 2014 yılında da etkileri devam eden bu olumsuzluklar nedeniyle ekonomik büyüme % 2,9 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında % 4 ekonomik büyüme gerçekleştiren Türkiye ekonomisi için, ABD Merkez Bankası'nın (FED) faiz artırımı kararları, küresel ekonomik büyümenin yavaşlamasına yönelik beklentiler ve ABD ile küresel siyasette yaşanan görüş ayrılıkları birer risk unsuru olarak ortaya çıkmış ve döviz kurlarında yüksek hareketliliklerin yaşandığı bir yıl olmuştur.

15 Temmuz 2016 tarihinde küresel güçlerin de desteğiyle darbe girişimi ile karşı karşıya kalan Türkiye, ekonomik ve siyasi açıdan çok büyük bir kayıp yaşamıştır. Darbe girişiminde ve sonrasında iyi bir sınav veremeyen ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri sadece itidal çağrısı yapmakla yetinmişlerdir ve darbeye direkt veya dolaylı destek veren suçlular için herhangi bir işlem başlatmamışlardır. Zaten ekonomik verilerden çok siyasi sebeplerle karar aldıkları bilinen kredi derecelendirme kuruluşları da yaşanan darbe girişiminin hemen ardından Türkiye'nin not görünümüne dair olumsuz açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu kuruluşlardan birisi olan Moody's Türkiye'nin kredi notunu yatırım yapılabilir seviyenin altına indirmiştir. 2017 yılına gelindiğinde, uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarından birisi olan Fitch, Türkiye'nin uzun vadeli döviz cinsi kredi notunu BBB- seviyesinden BB+ seviyesine indirmiş ve not görünümünü durağan olarak belirtmiştir. 15 Temmuz darbe girişiminin ardından kredi derecelendirme kuruluşları zaten Türkiye'nin not görünümü ve kredi notunu indirmişlerdi. Fitch'in Ocak ayında aldığı bu not indirimi kararı ile Türkiye yatırım yapılabilir ülke statüsünü kaybetmiştir. Terör olayları ve 15 Temmuz darbe girişimi neticesinde 2016'da % 2,9 ile potansiyelinin altında büyüyen Türkiye ekonomisi risklerin azalması ile birlikte 2017 yılında % 7,4 büyüyerek yükselişe geçmiştir. 2018

yılı ekonomik büyümesi % 2,6 olarak gerçekleşen Türkiye ekonomisindeki gelişmeler ekonomik sebeplerden çok siyasi ve jeopolitik risklerden kaynaklanmıştır.

ABD Merkez Bankasının (FED) faizleri yükseltmesi, Trump'ın gümrük tarifelerine getirdiği ek vergiler ile uygulamaya koyduğu ticaret savaşlarına başta Çin olmak üzere diğer ülkelerden de aynı şekilde karşılık verilmesi ve artan jeopolitik riskler sebebiyle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde dış yatırımlar yavaşlamıştır. Artan enflasyon ve dövizde yaşanan sert dalgalanmalarında etkisiyle Türkiye'nin risk primi önemli ölçüde artmış ve böylelikle borçlanma maliyetleri de artmıştır. Küresel gelişmelerin yanı sıra ABD ile yaşanan siyasi gerilimler, küresel politikadaki görüş ayrılıkları ve Batı medyasında Türkiye ekonomisi aleyhine çıkan yanıltıcı haber ve yayınlar yabancı yatırımcıların Türkiye ekonomisine bakışlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Belirsizlik ve tedirginliğin arttığı böylesi bir ortamda spekülasyonlar her fırsatta döviz kurları üzerinden ataklar gerçekleştirerek kazançlarını arttırmaya çalışmıştır. Bu şekilde döviz kurunda yaşanan ani ve sert dalgalanmalar ekonomik işleyişe zarar vermiştir. Kur şokları sonrası Hazine, SPK, TCMB ve BDDK gibi kurumların aldığı tedbirlerle alınan birlikte ekonomik dengelenme sağlanmaya çalışılmış olsa da kamu ve özel kesime ait yüksek döviz borçları, uluslararası ticarete oluşan yüksek cari açıklar ve iç piyasada dövize olan yüksek talep gibi riskler sebebiyle ekonomideki sorunların devam ettiği söylenebilir.

Dış ticaretin yapısal bir gerçekliği olarak Türkiye ekonomisinin yüksek ekonomik büyüme ve ihracat artışı kaydettiği dönemlerde ithalata dayalı ekonomik büyüme sebebiyle ithalat rakamları da yüksek oranda arttığından cari açıkta da artış devam etmiştir. Bunun temel sebebi ise ihracata yönelik olarak ithal edilen ara mallarına olan önemli düzeydeki bağımlılıktır. Türk Lirasının önemli bir şekilde değer kaybetmesi ve ithalat maliyetlerindeki artışlar sebebiyle uzun zamandır tek haneli rakamlarda seyreden enflasyon rakamları ciddi şekilde yükselerek yüzde 20'lerin üzerine çıkmıştır. Türkiye'de yüksek enflasyonu tetikleyen bir başka önemli etmen de tarım ve gıda tedarik zincirindeki yapısal sorunlardır.

Tablo 3.9: Yurtiçi Tasarrufların Ve Sabit Sermaye Yatırımlarının Gsyh İçindeki Payı (2001-2015)

	Kamu Tasarrufu	Özel Tasarruf	Yurtiçi Tasarruflar	Kamu S.S Yatırımları	Özel S.S Yatırımları	Sabit Sermaye Yatırımları
2001	-7,1	25,5	18,4	4,1	11,4	15,5
2002	-4,8	23,4	18,6	4,9	13,1	18,0
2003	-4,1	19,6	15,5	3,7	14,3	18,0
2004	-1,0	16,9	16,0	3,2	16,6	19,8
2005	2,8	13,2	16,0	4,0	16,4	20,4
2006	4,2	12,5	16,7	3,7	18,7	22,4
2007	2,4	13,2	15,6	3,9	17,5	21,4
2008	1,7	15,2	16,9	4,3	17,8	22,1
2009	-0,8	14,2	13,3	4,4	10,9	15,3
2010	1,5	12,1	13,6	4,1	15,8	19,8
2011	3,7	10,8	14,4	4,1	19,7	23,8
2012	2,9	11,7	14,6	4,4	16,0	20,4
2013	3,4	10,1	13,5	4,9	16,0	20,9
2014	3,1	12,1	15,2	4,4	15,9	20,3
2015	4,4	10,0	14,3	5,0	13,4	18,4

KAYNAK: <http://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler>

4. BÖLÜM

KAMU YATIRIMLARININ ÖZEL YATIRILARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE YÖNELİK YAKLAŞIM VE ANALİZLER

4.1 Kamu Yatırımlarının Özel Sektör Yatırımları Üzerine Etkisi

Kamu yatırımları özel sektör yatırımlarını iki farklı şekilde etkilemektedir. Bunlardan birincisi, kamu yatırımları ile özel sektör yatırımları arasında rekabete dayalı bir ilişki meydana gelirse bu durum özel sektör yatırımlarının sektörden çekilmesine yol açarak dışlama etkisi ortaya çıkacaktır. İkincisi ise kamu yatırımlarının özel sektör yatırımlarının önünü açacak, teşvik edecek ve özel sektörün yetersiz kaldığı alanlarda tamamlayıcı nitelikte olacak şekilde yatırımlar yapması özel sektör yatırımlarının armasına yol açacak ve oluşan pozitif dışsallıklar sebebiyle çekme etkisi ortaya çıkacaktır.

4.1.1 Dışlama Etkisi

Neoklasik iktisatçılara göre kamu yatırımlarının artması özel sektörün ihtiyaç duyduğu fon kaynaklarını azaltıcı yönde bir etki yaratacaktır. Aynı zamanda Kamunun özel sektörle rekabet etmesi durumunda özel sektör gerekli yatırımları yapmaktan kaçınacaktır. Yani kamu yatırımları özel sektör yatırımları üzerinde bir dışlama etkisi oluşturacaktır. Kamu yatırımlarının özel sektör yatırımlarını dışlaması ise doğrudan ve dolaylı olarak ortaya çıkmaktadır. Artan kamu yatırımlarının özel sektör yatırımları için ihtiyaç duyulan fiziki ve mali kaynakları azaltması ve yeni kamu yatırımları faaliyete geçtiklerinde özel sektörün ürünleriyle rekabet etmesi halinde doğrudan dışlama gerçekleşir (Ulusoy, 2004: 322).

Kamu yatırımlarının tarım, imalat sanayi, enerji, bankacılık ve finansal hizmetler gibi alanlarda yapılması durumunda genellikle özel sektör yatırımları üzerinde dışlama etkisinde bulunur. Zira bu tür kamu yatırımları büyük ölçüde sübvansede edilmekte ve etkinsiz olarak faaliyette bulunmaktadır (Ramirez, 1994: 5). Fiziki ve mali kaynakların kıtlığı altında kamu, kaynakları kullanırsa, en azından kısa dönemde özel sektör yatırımları üzerinde dışlama etkisine sahip olacaktır. Kamu, özel sektör üretimiyle rakip mallar ürettiği ölçüde özel sektörün dışlanma etkisi artacaktır (Buiter, 1997: 310; Odedokun, 1997: 1325).

Kamu yatırımlarının özel sektör yatırımlarını dışlama etkilerden birisi de, kamu yatırımlarının finanse edilebilmesi için vergi oranlarında artışa gidilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Yükselen vergiler sebebiyle özel sektörün karları azalmakta ve bu da girişimcilerin yatırım isteklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Devlet özel sektörün gelirinin daha fazlasını vergilendirmesi, özel sektörün yatırım yapma isteğini, riske katlanmayı ve verimliliği artıracak faaliyetleri üstlenme isteğini azaltacaktır. Burada özel sektör, hükümetin tasarruf ve harcama davranışını kendi yapacağı yatırım kararlarında önemli bir faktör olarak değerlendirmektedir. Bu durum “aşırı rasyonellik” (ultrarationality) olarak adlandırılmaktadır. Aşırı rasyonellik hipotezinde (the ultrarationality hypothesis) özel sektör, kamu sermaye yatırımlarını özel sektör yatırımları için bir ikame olarak düşünürse ve kamu yatırımları nedeniyle oluşturulan kamu açığının vergi ile finanse edileceğini düşünürse, hükümetin kamu yatırımlarındaki bir artış özel sektör yatırımlarını dışlayabilir (Apergis, 2000: 226; Badawi, 2003: 784).

Neo-klasik iktisadi görüşe göre kamu yatırımlarının finanse edilebilmesi için piyasadan borçlanma yoluna gidilmesi özel sektörün kullanımına açılacak fon kaynaklarının azalmasına neden olacak bu da fon arz-talep dengesini bozarak faiz oranlarının yükselmesine neden olacaktır. Dolayısıyla özel sektörün yatırımlarını fonlama maliyetlerinde artış meydana gelecektir. Kamu yatırımları özel sektör yatırımlarını dışlamış olacaktır. Bu süreçte para talebi istikrarlı ve para politikası değiştirilmezse, kamu yatırımındaki artış ve böylece faiz oranındaki yükselme, özel sektör yatırımlarında % 100 bir dışlamaya neden olur (Badawi, 2003: 785). Kamu yatırımlarının özel sektöre rakip ya da tamamlayıcı olması yanında, yatırımlarının nasıl finanse edildiği özel sektör yatırımları üzerindeki etkileri açısından oldukça önemli bir hale gelmektedir.

Kamu yatırımlarının özel sektör yatırımları üzerinde dışlama etkisine sebep olduğu sonucuna ulaşan (Voss, 2002: 641-664; De Gregorio, 1992: 59-84; Majeed ve Khan, 2008: 41-48; Yavuz, 2001: 1-18; Başar ve Temurlenk, 2007: 95-104; Bairam, 1995: 23-25; Castro, 2003: 651-655; Nabende ve Slater, 2003: 1-16; Lopçu ve Oğuz, 2001: 1-16; Şimşek, 2003: 1-20) bir çok çalışma bulunmaktadır.

4.1.2 Çekme Etkisi

Kamu kesimi tarafından, özel sektör eliyle gerçekleştirilemeyen veya özel sektörün çok yetersiz kaldığı eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, altyapı, savunma ve güvenlik hizmetleri gibi alanlarda yatırım yaparak hizmetleri doğrudan kendisi yürütebileceği gibi, bu sektörlerin altyapısına yatırım yaparak özel sektörü de bu gibi hizmetlerde rol almaya teşvik de edebilir. Keynesyen iktisatçılara göre bu durum “pozitif dışsallıklar” oluşturarak kamu yatırımlarının özel sektör yatırımlarının önünü açacağını veya özel sektör yatırımlarının tamamlayıcısı niteliğinde olacağını savunurlar. Böylece kamu yatırımları özel sektör yatırımları üzerinde bir çekme etkisi oluşturacaktır.

Diğer yandan, sermaye birikiminin yetersiz olduğu az gelişmiş veya gelişmekte olan ülke ekonomilerinde, yüksek tutarda sermaye gerektiren büyük ve uzun vadeli yatırımların yapılması özel sektör tarafından gerçekleştirilemediğinden kamu eliyle yapılmaktadır. Kamu tarafından yapılan büyük yatırımlar özel sektör yatırımları için bir yol gösterici nitelik taşımakta ve girişimciler için bir örneklik teşkil etmektedir. Devlet eliyle gerçekleşen yatırımlar neticesinde altyapı sorunu da büyük ölçüde ortadan kalktığından ilgili sektörlerde özel sektör yatırımlarının da artması beklenen bir durumdur.

Ayrıca hükümet kamu yatırımları yoluyla ekonomideki toplam talep ve belirsizlikleri azaltmak için anti konjonktürel bir şekilde hareket edebilir. Hükümet, özel sektör tarafından üretilen mallar için pazar yaratarak, toplam talebi artırabilir. Nitekim kamu yatırımlarındaki artıştan dolayı ekonomik ve sosyal altyapıdaki iyileşme, özel sektöre olan talep düzeyini artırır. Toplam talebi artıran kamu yatırımlarının toplumun beklentileri üzerinde de olumlu bir etkisi olabilir. Böylece özel sektör yatırım olanakları artmış olur Cruz, B.O., ve J.R. Teixeira (1999: 76).

Kamu yatırımları kısa dönemde özel sermaye yatırımlarını düşürür. Çünkü özel sektör, kapasitesini genişletmek yerine, amaçları doğrultusunda kamu sermayesinden yararlanmayı seçer. Kamu yatırımlarının uzun dönemde yeni ve mevcut özel sermaye üretimini, mal ve hizmet dağıtımını tamamlayıcı özelliği ortaya çıkar. Kamu yatırımları dolayısıyla özel sermaye getiri oranı yükselir. Getiri oranındaki yükselme uzun dönemde baskın duruma gelir ve böylece kamu yatırımlarındaki artışın net etkisinin özel sektör yatırımlarını artırması beklenir.

Kamu yatırımlarının özel sektör yatırımları üzerinde çekme etkisine sebep olduğu sonucuna ulaşan (Pereira, 2001: 3-25; Khan ve Kumar, 1997: 69-88; Nazmi ve Ramirez, 1997: 65-75; Looney ve Frederiken, 1997: 91-100; Günaydın, 2006: 177-195; Narayan, 2004: 747-753; Ramirez, 1994: 1-17; Özker, 2003: 95-114; Erenburg,1993: 831-837) bir çok çalışma bulunmaktadır.

4.2 Ekonometrik Analiz Yöntemi

Yapılan çalışmada kullanılan ham veriler Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının internet adresi olan <http://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/> başlığı altında bulunan ve 1963-2015 yıllarını kapsayan veri seti ile sektörler itibariyle bir çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmada bütün sektörlerle ayrı ayrı değinilmeyerek kamu yatırım tutarının veri seti itibariyle ortalaması % 5 ve daha büyük olan tarım, imalat, enerji, ulaştırma ve eğitim sektörlerinde analizler yapılarak yorumlanmaya çalışılmıştır.

Analizde EVIEWS 10 programı kullanılarak aşağıda belirtilen yöntem izlenmiştir.

1. Excel tablolarında yer alan 1963-2015 yıllarına ait veriler sektörler itibariyle özel sektör ve kamu olmak üzere 2 seri oluşturulmak üzere EVIEWS programına aktarılmıştır.

2. Serilerin adlandırılması

- Ktrm: Kamunun tarım sektörüne yaptığı yatırımlar
- Ostrm: Özel sektörün tarım sektörüne yaptığı yatırımlar
- Kimlt: Kamunun imalat sektörüne yaptığı yatırımlar
- Osimlt: Özel sektörün imalat sektörüne yaptığı yatırımlar
- Kenrj: Kamunun enerji sektörüne yaptığı yatırımlar
- Osenrj:Özel sektörün enerji sektörüne yaptığı yatırımlar
- Kulst: Kamunun ulaştırma sektörüne yaptığı yatırımlar
- Osulst: Özel sektörün ulaştırma sektörüne yaptığı yatırımlar
- Kegt: Kamunun eğitim sektörüne yaptığı yatırımlar
- Osegt: Özel sektörün eğitim sektörüne yaptığı yatırımlar

3. Çalışmamızda sektörler itibariyle kamu yatırımlarının özel sektör yatırımlarını etkileme biçimleri araştırılacağından kamu yatırımları bağımsız değişken, özel sektör yatırımları ise bağımlı değişken olarak değerlendirilecektir.

4. Yapılacak analizin çıktılarının kamu yatırımlarının özel sektör yatırımlarını etkileme düzeyinin tespit edilmesinde kamu yatırımlarında meydana gelecek % 1 artışın özel sektör yatırımlarında % kaç etki yapacağı şeklinde bir açıklama beklendiğinden EVIEWS'e yüklenen serilerin logaritmaları alınarak logaritmik serilere dönüştürülmüştür.

5. Logaritması alınan serilerle yapılacak regresyon analizinin sağlıklı bir sonuç verebilmesi için serilerin durağanlık kontrollerinin yapılması gerekmekte olup durağan olmayan seriler varsa serilerin 1. veya 2. farklarının alınarak durağanlıklarının sağlanması gerekmektedir. Aksi takdirde durağan olmayan serilerle yapılacak regresyon analizi doğru sonuçlar vermeyecektir. Çalışmamızda durağanlık testi için Augmented Dickey Fuller yöntemi kullanılarak durağanlık testleri yapılmıştır. Her bir veri seti için yapılan testlerde 1. dereceden durağanlık sağlandığı tespit edildiğinden serilerin 1. farkları alınarak analizler yapılacaktır.

6. Durağanlıkları sağlanan veriler için öncelikli olarak EKK(En Küçük Kareler) yöntemi uygulanarak analizler yapılmaya çalışılmış ancak bu yöntemin temel varsayımlarından(çoklu doğrusal bağıntı olmamak, normal dağılıma sahip olmak, ortokorelesyon ve değişen varyans olmaması, hata terimlerinin ortalamasının sıfır olması) her bir sektör için en az bir tanesi karşılanamadığından bu yöntemle doğru sonuçların elde edilmesi mümkün olamamaktadır. Bu sebeple parametrik olmayan bu verilerle daha doğru sonuçlar elde edebilmek için ROBUSTLS(Robust Least Squares) yöntemi kullanılarak regresyon analizleri yapılmıştır.

4.3 Sektörler İtibariyle Analiz ve Değerlendirmeler

Tablo 4.1: Sektörler İtibariyle Sabit Sermaye Yatırımları (Özel) (1963-2015)
(Cari Fiyatlarla, Yüzde Dağılım)

	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
TARIM	10,6	11,3	10,4	8,7	11,4	10,7	9,5	7,6	8,1	9,2	9,2	8,0	9,2	11,0
MADENCİLİK	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	0,9	0,7	0,6	0,7	0,7	0,6
İMALAT	50,7	42,1	34,3	35,1	37,0	38,4	37,3	38,8	40,9	41,2	39,5	43,5	43,3	39,8
ENERJİ	0,4	0,5	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,2
ULAŞTIRMA	2,9	4,8	6,1	8,0	7,0	7,3	8,1	7,5	7,9	8,4	9,3	11,7	11,1	11,5
TURİZM	0,3	0,3	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4
KONUT	26,9	31,6	39,4	37,9	35,2	34,3	36,0	37,3	34,0	33,1	34,6	28,8	28,7	30,3
EĞİTİM	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2
SAĞLIK DİĞER HİZMETLER	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
TARIM	9,7	6,8	5,2	7,4	10,8	11,2	11,4	10,1	7,7	5,7	5,7	4,4	3,0	3,6
MADENCİLİK	0,7	0,7	0,5	0,5	0,6	0,6	1,1	1,1	1,2	1,1	1,3	1,3	1,3	1,1
İMALAT	38,9	36,9	28,7	30,0	34,1	33,6	32,9	32,9	31,9	31,8	25,2	21,4	19,6	26,2
ENERJİ	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,8	0,7	1,5	1,9	1,3
ULAŞTIRMA	11,4	10,2	12,2	9,7	15,3	16,2	16,9	17,2	17,0	13,8	11,7	9,1	8,6	10,7
TURİZM	0,4	0,4	0,5	0,6	0,7	0,7	0,6	1,1	1,8	2,5	3,1	4,0	5,3	5,0
KONUT	32,1	37,5	45,4	44,7	30,1	29,5	29,2	30,0	32,3	37,0	45,7	52,6	54,1	46,0
EĞİTİM	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,5	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7
SAĞLIK DİĞER HİZMETLER	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,5	0,6	0,6	0,5	0,7	0,9
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
TARIM	3,2	3,1	3,3	2,6	4,1	4,7	4,3	4,8	3,0	3,2	2,1	1,9	2,4	3,9
MADENCİLİK	1,1	1,0	0,9	1,2	1,1	1,1	1,1	1,4	1,7	1,1	1,6	1,8	2,0	1,9
İMALAT	25,3	24,3	23,6	23,8	26,2	26,1	22,9	23,4	24,5	25,9	24,4	32,8	36,3	38,8
ENERJİ	1,9	1,0	0,8	0,9	0,8	2,9	6,4	5,3	4,6	3,7	9,5	4,1	2,8	1,6
ULAŞTIRMA	10,8	14,7	18,8	11,5	16,4	17,4	21,6	20,7	20,8	27,5	23,4	16,8	15,9	19,0
TURİZM	4,7	3,5	2,4	2,3	2,4	2,3	2,5	3,7	5,5	4,7	6,1	6,5	7,5	7,0
KONUT	46,4	45,9	44,5	51,5	43,0	38,7	33,4	32,0	30,0	23,9	20,9	23,3	21,7	17,9
EĞİTİM	0,8	0,8	0,8	0,8	0,7	1,1	1,1	0,9	1,8	1,9	1,9	1,5	1,5	1,2
SAĞLIK DİĞER HİZMETLER	1,4	1,4	1,3	1,5	1,2	1,8	2,9	3,6	3,2	3,6	3,8	3,8	3,5	3,7
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
TARIM	3,2	3,2	2,3	1,6	1,1	1,7	2,7	2,0	2,0	1,8	2,0
MADENCİLİK	1,8	1,6	1,5	1,5	1,7	2,0	2,4	3,0	3,2	3,3	3,3
İMALAT	41,0	41,8	41,1	39,9	36,4	36,0	40,6	40,2	39,4	38,2	38,5
ENERJİ	2,1	2,8	3,3	3,9	6,1	5,1	3,3	3,2	3,3	3,2	2,8
ULAŞTIRMA	18,5	16,7	16,2	17,5	19,7	18,4	17,3	15,2	16,3	14,8	17,4
TURİZM	7,4	6,7	5,1	5,8	6,7	8,2	7,3	8,5	8,4	8,0	6,0
KONUT	15,6	17,4	20,5	18,9	17,2	16,0	14,8	16,3	15,2	18,0	17,0
EĞİTİM	1,1	1,0	1,0	1,3	0,8	1,3	1,9	3,0	3,3	3,5	3,7
SAĞLIK DİĞER HİZMETLER	4,6	4,5	4,6	4,9	4,8	6,8	5,6	4,4	4,5	4,7	4,9
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

KAYNAK: <http://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler>

Tablo 4.2: Sektörler İtibarıyla Sabit Sermaye Yatırımları (Kamu) (1963-2015)
(Cari Fiyatlarla, Yüzde Dağılım)

	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
TARIM	16,2	19,1	20,7	18,2	17,8	17,7	15,2	13,5	11,4	9,6	9,3	9,9	9,2	10,4
MADENCİLİK	6,6	6,5	9,7	9,5	6,4	4,5	4,2	5,0	5,2	5,4	6,3	6,4	5,8	7,2
İMALAT	10,2	11,9	10,9	12,6	14,4	15,7	18,5	19,8	22,7	29,6	23,8	21,8	27,2	23,3
ENERJİ	8,9	11,2	11,3	11,4	12,4	13,8	15,2	17,2	13,9	12,8	13,1	13,5	12,3	14,6
ULAŞTIRMA	28,0	21,6	20,3	21,8	22,3	21,1	20,6	21,1	23,4	24,0	26,4	26,6	24,7	24,2
TURİZM	0,5	0,6	0,7	0,8	0,7	1,4	1,2	1,3	1,4	1,0	1,4	0,9	0,6	0,7
KONUT	3,3	3,5	3,0	3,7	4,1	3,6	4,2	4,5	3,7	2,4	1,6	1,6	2,6	2,2
EĞİTİM	12,8	14,8	12,3	11,1	11,1	11,5	9,2	8,1	8,4	6,4	7,2	7,2	6,5	6,3
SAĞLIK	2,3	3,2	3,5	3,3	3,2	3,0	2,9	2,5	2,5	2,5	2,0	2,3	2,1	2,3
DİĞER HİZMETLER	11,1	7,5	7,6	7,5	7,6	7,8	8,6	6,8	7,4	6,4	8,9	9,8	8,8	8,8
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
TARIM	11,4	10,6	8,1	7,9	10,2	10,3	9,8	9,6	7,0	6,8	8,7	9,1	10,3	9,6
MADENCİLİK	6,6	7,9	8,3	7,6	9,7	8,6	8,8	9,1	9,8	6,7	4,1	4,5	3,2	3,4
İMALAT	21,6	19,8	24,1	26,3	21,9	18,9	15,8	14,0	12,6	9,8	6,5	5,9	4,5	4,5
ENERJİ	14,4	17,2	22,2	21,3	22,1	24,7	25,4	24,0	22,0	24,3	22,9	26,9	29,8	21,7
ULAŞTIRMA	25,3	24,9	21,6	20,8	19,7	21,3	23,5	25,0	28,0	29,3	33,9	29,7	30,1	34,0
TURİZM	0,8	1,0	0,8	0,5	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1,8	1,7	1,5	1,1	1,2
KONUT	2,4	3,0	3,1	2,4	2,4	1,4	1,8	2,6	2,6	2,0	1,6	1,8	1,8	4,0
EĞİTİM	4,9	5,0	3,6	4,1	4,2	4,5	4,5	3,7	4,2	3,7	4,8	5,6	6,2	6,9
SAĞLIK	1,8	2,2	1,7	1,8	2,0	2,0	1,6	1,5	1,2	1,2	1,6	1,8	2,2	2,8
DİĞER HİZMETLER	10,6	8,4	6,5	7,2	7,2	7,9	8,1	9,6	11,6	14,2	14,3	13,2	10,8	11,9
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
TARIM	11,1	8,9	9,6	10,2	11,7	10,2	10,8	8,1	8,4	8,7	10,1	9,2	7,9	9,2
MADENCİLİK	3,5	3,4	2,5	2,6	2,1	1,5	1,6	1,5	1,5	1,2	1,4	0,7	1,0	1,5
İMALAT	5,0	5,4	3,2	3,1	5,7	4,1	2,5	2,7	2,6	2,9	4,0	3,2	2,6	2,7
ENERJİ	16,8	14,5	12,0	11,6	12,9	12,9	12,4	16,8	15,4	15,2	15,1	20,8	16,7	13,4
ULAŞTIRMA	36,6	36,5	42,6	38,4	30,2	34,7	34,8	34,1	36,9	35,2	30,1	27,4	27,2	33,7
TURİZM	1,5	1,6	1,7	1,9	2,4	1,3	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,8	0,8	0,7
KONUT	2,2	2,6	1,2	1,7	1,5	1,7	1,2	1,1	1,3	0,8	0,9	0,8	1,0	1,0
EĞİTİM	7,1	8,4	9,2	7,4	8,3	9,2	12,4	10,6	11,8	11,9	12,2	12,3	14,2	13,5
SAĞLIK DİĞER HİZMETLER	2,6	3,2	3,8	4,8	4,9	4,1	4,8	4,7	3,8	4,5	4,9	5,1	5,7	5,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
TARIM	8,0	7,0	8,9	8,6	12,8	9,8	9,8	10,7	9,6	8,8	9,0
MADENCİLİK	1,5	2,0	2,0	1,7	2,1	1,9	2,3	2,2	1,5	1,6	1,7
İMALAT	1,7	2,1	1,0	0,9	1,1	0,8	0,7	0,8	0,9	0,7	0,7
ENERJİ	12,3	10,2	10,3	9,2	9,5	6,5	5,7	6,0	4,7	5,6	4,6
ULAŞTIRMA	34,4	33,4	29,1	37,7	29,9	43,5	41,3	38,1	38,6	37,6	38,5
TURİZM	0,5	0,4	0,4	0,4	0,3	0,5	0,6	0,7	0,7	0,5	0,8
KONUT	1,7	1,4	1,6	1,5	1,5	1,5	1,7	1,3	1,2	1,0	0,8
EĞİTİM	11,5	11,4	12,2	9,9	12,4	10,4	12,2	14,2	14,4	16,0	13,0
SAĞLIK DİĞER HİZMETLER	5,8	5,9	6,7	5,6	6,9	4,8	4,9	5,3	5,0	5,6	5,8
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

KAYNAK: <http://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler>

Tablo 4.3: Sektörler İtibarıyla Sabit Sermaye Yatırımları (Toplam) (1963-2015)
(Cari Fiyatlarla, Yüzde Dağılım)

	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
TARIM	12,3	14,1	14,0	12,1	13,6	13,2	11,4	9,5	9,1	9,3	9,2	8,6	9,2	10,8
MADENCİLİK	2,6	2,9	3,9	4,0	2,7	2,1	2,0	2,2	2,2	2,1	2,2	2,5	2,2	2,5
İMALAT	38,5	31,5	26,2	27,1	29,4	30,5	31,1	32,7	35,3	37,9	35,0	36,7	38,6	35,1
ENERJİ	3,0	4,2	4,2	4,4	4,5	5,1	5,3	5,8	4,6	3,9	4,0	4,5	3,8	4,4
ULAŞTIRMA	10,5	10,7	11,0	12,9	12,2	12,1	12,3	11,8	12,6	12,9	14,1	16,4	15,0	15,1
TURİZM	0,4	0,4	0,5	0,5	0,4	0,7	0,6	0,6	0,6	0,5	0,6	0,5	0,4	0,4
KONUT	19,8	21,7	26,9	25,6	24,7	23,6	25,4	26,8	24,7	24,3	25,2	20,3	21,1	22,2
EĞİTİM	4,1	5,5	4,5	4,3	4,0	4,3	3,4	2,9	2,9	2,0	2,3	2,4	2,1	2,0
SAĞLIK	0,9	1,3	1,4	1,3	1,2	1,2	1,1	0,9	0,9	0,8	0,7	0,8	0,7	0,8
DİĞER HİZMETLER	8,1	7,6	7,4	7,7	7,3	7,3	7,4	6,7	7,1	6,2	6,6	7,3	6,8	6,6
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
TARIM	10,2	7,9	6,1	7,6	10,6	10,9	10,8	9,9	7,4	6,1	6,7	5,7	5,0	5,1
MADENCİLİK	2,5	2,8	2,9	2,8	3,8	3,3	3,7	3,7	4,3	3,1	2,2	2,2	1,8	1,7
İMALAT	33,7	32,0	27,3	28,8	29,8	28,6	27,1	26,6	25,0	24,1	19,1	17,2	15,6	20,9
ENERJİ	4,5	5,1	7,0	7,1	8,2	8,6	9,0	8,2	8,1	9,1	7,9	8,4	9,4	6,4
ULAŞTIRMA	15,6	14,4	15,0	13,3	16,9	18,0	19,2	19,7	20,9	19,3	18,9	14,7	14,4	16,5
TURİZM	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	1,0	1,5	2,2	2,6	3,3	4,2	4,0
KONUT	23,2	27,7	32,6	31,0	20,3	20,0	19,8	21,0	21,8	24,8	31,4	38,7	40,1	35,6
EĞİTİM	1,7	1,6	1,3	1,5	1,7	1,7	1,7	1,4	1,8	1,7	1,9	1,9	2,2	2,2
SAĞLIK	0,6	0,8	0,7	0,7	0,9	0,8	0,7	0,7	0,7	0,8	0,9	0,8	1,1	1,4
DİĞER HİZMETLER	7,6	7,1	6,6	6,6	7,4	7,4	7,4	7,7	8,4	8,9	8,3	7,1	6,4	6,2
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
TARIM	5,2	4,5	4,7	3,8	5,2	5,6	5,5	5,5	4,4	4,5	4,4	4,0	3,6	4,7
MADENCİLİK	1,7	1,6	1,3	1,4	1,3	1,1	1,2	1,4	1,6	1,1	1,5	1,4	1,8	1,8
İMALAT	20,2	19,5	19,1	20,4	23,4	22,6	19,2	19,1	18,9	20,2	18,5	24,3	28,9	33,2
ENERJİ	5,7	4,4	3,2	2,7	2,5	4,5	7,5	7,7	7,3	6,6	11,1	8,9	5,8	3,4
ULAŞTIRMA	17,4	20,2	24,0	15,8	18,3	20,2	24,0	23,5	24,9	29,4	25,3	19,8	18,3	21,3
TURİZM	3,9	3,0	2,2	2,2	2,4	2,1	2,2	3,0	4,2	3,6	4,5	4,9	6,1	6,0
KONUT	35,1	35,0	34,9	43,4	37,2	32,7	27,5	25,6	22,7	18,2	15,2	16,8	17,2	15,3
EĞİTİM	2,4	2,7	2,6	1,9	1,7	2,4	3,1	2,9	4,4	4,3	4,8	4,6	4,3	3,1
SAĞLIK DİĞER HİZMETLER	1,7	1,9	1,9	2,1	1,7	2,2	3,3	3,8	3,4	3,8	4,1	4,2	4,0	3,9
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
TARIM	4,0	3,8	3,5	3,0	3,9	3,5	4,0	3,8	3,9	3,4	3,7
MADENCİLİK	1,7	1,7	1,6	1,5	1,8	1,9	2,4	2,9	2,8	2,9	2,9
İMALAT	34,1	35,2	34,0	32,0	28,0	28,1	33,2	32,1	30,1	29,7	29,6
ENERJİ	3,9	4,0	4,5	5,0	6,9	5,4	3,7	3,7	3,7	3,8	3,2
ULAŞTIRMA	21,3	19,5	18,5	21,6	22,1	24,0	21,8	19,9	21,7	20,0	22,3
TURİZM	6,2	5,7	4,2	4,7	5,2	6,5	6,0	6,9	6,5	6,3	4,7
KONUT	13,1	14,7	17,2	15,4	13,5	12,8	12,4	13,2	11,8	14,2	13,2
EĞİTİM	2,9	2,7	3,0	3,0	3,6	3,4	3,8	5,3	6,0	6,3	5,9
SAĞLIK DİĞER HİZMETLER	4,8	4,7	5,0	5,0	5,3	6,3	5,5	4,6	4,6	4,9	5,1
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

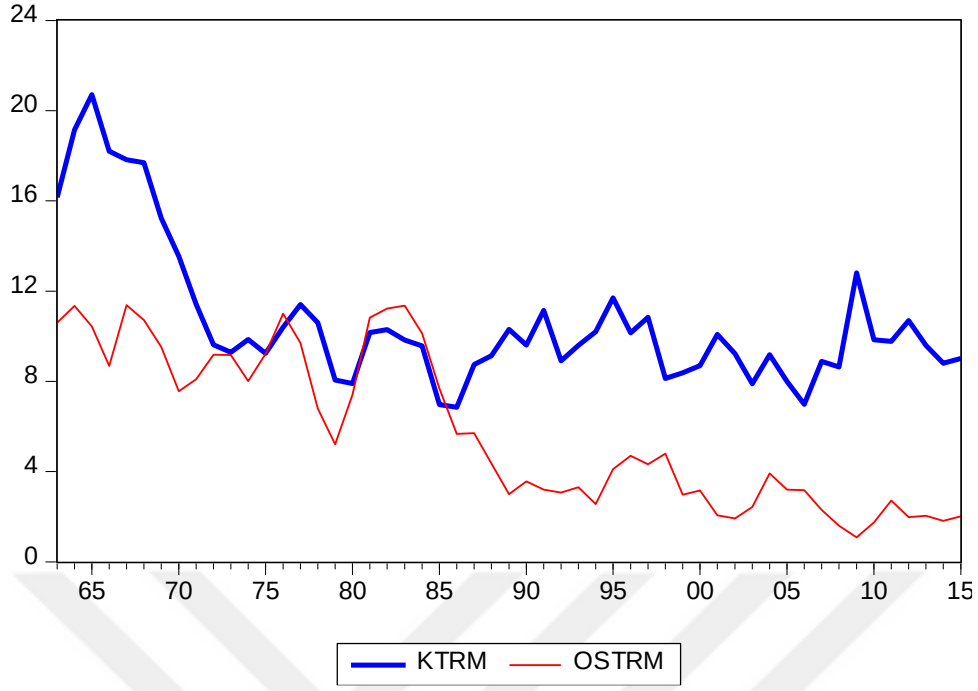
4.3.1 Tarım Sektörü Analizi

Türkiye’de tarım sektörü ekonomik sistem içerisinde her zaman önemli görülmüş ve kamu tarafından desteklenmiştir. Son yıllarda toplam ekonomi ve toplam istihdam içerisindeki payı azalmış olsa da hala en önemli sektörler arasında yer almaktadır. Sektörde artan makineleşme ile kullanılabilir tarım alanları ve verimlilikler arttırılmıştır.

Ancak arazilerin miras yoluyla bölünmesi ile çok küçük tarım arazileri oluşmuştur. Tarım arazilerinin çok fazla küçülmesi ile tarımla uğraşan kırsal kesimde geçim sorunu ortaya çıkmıştır. Elde edilen gelir ile geçinemeyen aileler ya şehirlere göç ederek köylerinden ayrılmışlar ya da ikinci bir iş bularak ücret karşılığı çalışmaya başlamışlardır. Bu durum tarım sektöründe uzmanlaşmayı engelleyerek hem üretim kalitesinde hem de elde edilen gelirden azalmalara sebep olmuştur. Kamunun uyguladığı destekleme politikalarının etkin olmayışı ve bazı kesimlerce suistimal edilmesi sonucunda sorunların çözümünde önemli bir katkı sunulamamıştır.

Tarımsal girdi maliyetlerinin çok yüksek olması ve yeterli bir pazarlama etkinliğinin olmayışı ürün fiyatlarında aşırı dalgalanmalara sebep olmakta ve bu durumdan araçlar faydalanmaktayken hem üreticiler hem de tüketiciler olumsuz yönde etkilenmektedirler. Yüksek nakliye masrafları ve yüksek fire oranları da fiyatlar üzerinde önemli artışlara sebep olmaktadır. Tüm bu sorunlar göz önüne alındığında sektörde üretim miktarı ve çeşitliliği, teknoloji kullanımı, dağıtım, stoklama, pazarlama, maliyet ve fiyatlama gibi üreticiden tüketiciye kadar tüm aşamalarda etkin bir planlama yapılması sektörün gelişimi açısından elzemdir.

Sektöre yönelik yapılan analizde grafik incelendiğinde kamunun sektöre ayırdığı payın % 20'lerden % 10'lara kadar gerilediği ve bu seviyedeki seyrini devam ettirdiği görülmektedir. Kamunun tarım sektöründeki payının düşmesi ve bu düşüşün özel sektör yatırımları ile telafi edilmesi beklenen bir durum iken, grafikte özel sektör yatırımlarının da kamuda olduğu gibi yarı yarıya düştüğü (% 10'lardan % 4'lere gerilemiştir.) gözlemlenmektedir. Bu durum tarım sektörünün veri seti itibarıyla yaklaşık % 50 küçüldüğünü göstermektedir. Sektörde meydana gelen olumsuz gelişmeler göz önüne alındığında yatırım seviyelerindeki bu düşüşün önemli bir etken olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

Şekil 4.1: Kamunun ve Özel sektörün Tarım Sektörüne Yaptıkları Yatırımlar

Hipotez0: ktrm ile ostrm yatırımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Hipotez1: ktrm ile ostrm yatırımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Dependent Variable: FARKLOGOSTRM

Method: Robust Least Squares

Date: 08/30/19 Time: 19:43

Sample (adjusted): 1964 2015

Included observations: 52 after adjustments

Method: M-estimation

M settings: weight=Bisquare, tuning=4.685, scale=MAD (median centered)

Huber Type I Standard Errors & Covariance

Variable	Coefficient	Std. Error	z-Statistic	Prob.
FARKLOGKTRM	-0.180324	0.247171	-0.729552	0.4657
C	-0.044188	0.036678	-1.204762	0.2283
Robust Statistics				
R-squared	0.009050	Adjusted R-squared	-0.010769	
Rw-squared	0.013108	Adjust Rw-squared	0.013108	
Akaike info criterion	46.75864	Schwarz criterion	51.51287	
Deviance	2.814811	Scale	0.254056	
Rn-squared statistic	0.532246	Prob(Rn-squared stat.)	0.465664	
Non-robust Statistics				
Mean dependent var	-0.031927	S.D. dependent var	0.249072	
S.E. of regression	0.250955	Sum squared resid	3.148920	

Şekil 4.2: Tarım Sektörü ROBUSTLS Yöntemi İle İlişki Analizi

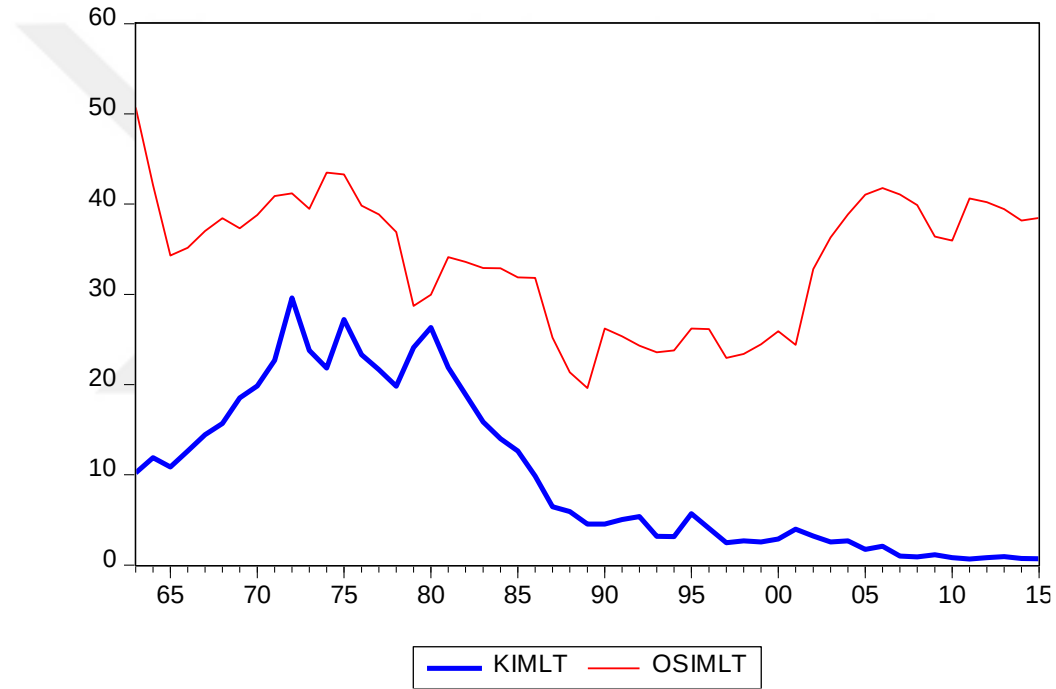
Uygulanan yöntemde % 95 güven düzeyinde hipotezimizin reddedilebilmesi için tüm modelin istatistiğini ifade eden Prob(Rn-squared stat.), bağımsız değişken (FARKLOGKTRM) ile sabit sayı (C)' nin prob değerlerinin 0.05' in üzerinde olması gerekmektedir. Uygulanan yöntemde prob değerleri 0.05 in üzerinde olduğu için hipotez kabul edilir. Yani kamunun tarım sektörüne yaptığı yatırımların özel sektör yatırımları üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur. Sonucuna ulaşabiliriz.

4.3.2 İmalat Sektörü Analizi

Türkiye'de imalat sektörünün istihdam üzerindeki payı göz önüne alındığında sektörün stratejik önemi ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de imalat sektöründe üretilen mamuller incelendiğinde büyük bölümünün tüketime yönelik ürünler olduğunu görmekteyiz. Oysa Türkiye gibi ihracata dayalı büyümeyi hedefleyen ülkelerin nihai ürün imalatından çok bu üretimleri gerçekleştirecek makine ve ekipman gibi daha

stratejik ürünlerin üretilmesine yönelmesi gerekmektedir. Bu yönde yapılacak hamleler hem ihracatımızı artırarak cari açığımızı kapatacak hem de teknolojik dünya ölçeğinde bir üst lige yükselmiş olacağız.

Sektöre yönelik yapılan analizde grafik incelendiğinde kamunun yapması gerekeni yaparak sektördeki ağırlığını azalttığını görüyoruz. Kaynakların etkin bir şekilde kullanımı adına kamunun sektörden çekilerek yerine özel sektör yatırımlarının geçmesinin çok önemli bir husus olduğunu söyleyebiliriz. Ancak grafik incelendiğinde 1980’li yıllardan itibaren kamunun çok hızlı bir şekilde sektörden çekilmesine karşın özel sektör yatırımlarının bu boşluğu dolduramadığını görmekteyiz.

Şekil 4.3: Kamunun ve Özel sektörün İmalat Sektörüne Yaptıkları Yatırımlar

Hipotez0: kimlt ile osimlt yatırımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Hipotez1: kimlt ile osimlt yatırımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Dependent Variable: FARKLOGOSIMLT
Method: Robust Least Squares
Date: 08/30/19 Time: 19:24
Sample (adjusted): 1964 2015
Included observations: 52 after adjustments
Method: M-estimation
M settings: weight=Bisquare, tuning=4.685, scale=MAD (median centered)
Huber Type I Standard Errors & Covariance

Variable	Coefficient	Std. Error	z-Statistic	Prob.
FARKLOGKIMLT	0.051004	0.041128	1.240142	0.2149
C	-0.000667	0.010184	-0.065466	0.9478
Robust Statistics				
R-squared	0.017593	Adjusted R-squared	-0.002055	
Rw-squared	0.045935	Adjust Rw-squared	0.045935	
Akaike info criterion	87.23138	Schwarz criterion	91.68825	
Deviance	0.278256	Scale	0.057629	
Rn-squared statistic	1.537953	Prob(Rn-squared stat.)	0.214923	
Non-robust Statistics				
Mean dependent var	-0.005305	S.D. dependent var	0.102337	
S.E. of regression	0.103320	Sum squared resid	0.533756	

Şekil 4.4: İmalat Sektörü ROBUSTLS Yöntemi İle İlişki Analizi

Uygulanan yöntemde % 95 güven düzeyinde hipotezimizin reddedilebilmesi için tüm modelin istatistiğini ifade eden Prob(Rn-squared stat.), bağımsız değişken (FARKLOGKIMLT) ile sabit sayı (C)' nin prob değerlerinin 0.05' in üzerinde olması gerekmektedir. Uygulanan yöntemde prob değerleri 0.05 in üzerinde olduğu için hipotez kabul edilir. Yani kamunun imalat sektörüne yaptığı yatırımların özel sektör yatırımları üzerinde bir etkisi yoktur. Sonucuna ulaşabiliriz.

4.3.3 Enerji Sektörü Analizi

Enerjinin, yaşam kalitesinin artırılmasında ve ulusların gelişmesinde hayati öneme sahip olması nedeniyle ve bugün geldiğimiz nokta itibarıyla enerji güvenliği, dünyada ve Türkiye'de birinci öncelikli gündem maddesi haline gelmiştir. Bu bağlamda, yeterli, güvenilir ve çevreye karşı sorumlu olarak enerjinin sağlanması ve

fiyat istikrarının sağlanabileceği bir piyasa ortamının oluşturulması gerekmektedir. Dünyada nüfus artışı, sanayileşme ve şehirleşme ile birlikte, küreselleşme sonucu artan ticaret ve üretim imkanlarına bağlı olarak, doğal kaynaklara ve enerjiye olan talep giderek artmaktadır. Dünyada en çok enerji tüketen ülkelere ait tüketim verileri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

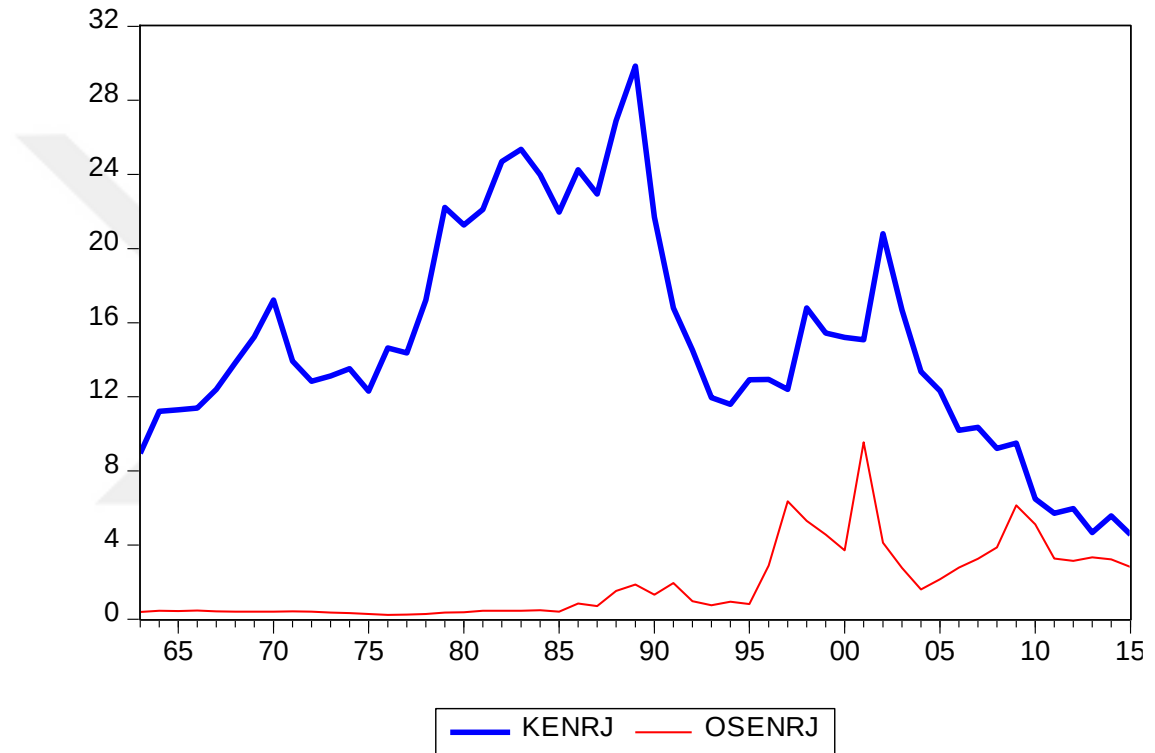

Tablo 4.4: Dünya Birincil Enerji Tüketimi (Milyon TEP)

Ülke	2013	2014	2015	Dünya Toplamında ki Payı (%)	Sıra
<i>Çin</i>	2.903,9	2.970,3	3.014,0	22,9%	1
<i>ABD</i>	2.271,7	2.300,5	2.280,6	17,3%	2
<i>Hindistan</i>	626,0	666,2	700,5	5,3%	3
<i>Rusya</i>	688,0	689,8	666,8	5,1%	4
<i>Japonya</i>	465,8	453,9	448,5	3,4%	5
<i>Kanada</i>	335,0	335,5	329,9	2,5%	6
<i>Almanya</i>	325,8	311,9	320,6	2,4%	7
<i>Brezilya</i>	290,0	297,6	292,8	2,2%	8
<i>Güney Kore</i>	270,9	273,1	276,9	2,1%	9
<i>İran</i>	247,6	260,8	267,2	2,0%	10
<i>Suudi Arabistan</i>	237,4	252,4	264,0	2,0%	11
<i>Fransa</i>	247,4	237,5	239,0	1,8%	12
<i>Endonezya</i>	175,0	188,3	195,6	1,5%	13
<i>Birleşik Krallık</i>	201,4	188,9	191,2	1,5%	14
<i>Meksika</i>	188,9	190,0	185,0	1,4%	15
<i>İtalya</i>	155,7	146,8	151,7	1,2%	16
<i>İspanya</i>	134,2	132,1	134,4	1,0%	17
<i>Avustralya</i>	130,7	129,9	131,4	1,0%	18
Türkiye	120,3	123,9	126,9	1,0%	19
<i>Tayland</i>	120,3	123,4	124,9	0,9%	20
<i>Güney Afrika</i>	124,6	128,0	124,2	0,9%	21
<i>Tayvan</i>	109,9	111,4	110,7	0,8%	22
<i>BAE</i>	97,2	99,0	103,9	0,8%	23
<i>Polonya</i>	96,0	92,4	95,0	0,7%	24
<i>Ukrayna</i>	114,7	101,0	85,1	0,6%	25
TOPLAM	12.873,1	13.020,6	13.147,3	100,%	

Kaynak: T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü Raporu 1 Ocak 2017 Tarihi İtibariyle

Sektöre yönelik yapılan analizde grafik incelendiğinde ve sektörün stratejik önemi göz önüne alındığında kamunun sektördeki büyüklüğünün anlaşılmayacak bir durum olmadığı söylenebilir. Son yıllarda sektöre yönelik verilen teşvikler kapsamında ve yapılan önemli özelleştirme hamleleriyle özel sektöründe bir atılım içerisine girdiğini söyleyebiliriz. Tabi hedeflenen gelişmişlik düzeylerine ulaşabilmemiz için daha çok gidilecek yolun olduğunu özel sektörün de bu durumu algıladığını söylemek mümkündür.

Şekil 4.5: Kamunun ve Özel sektörün Enerji Sektörüne Yaptıkları Yatırımlar

Hipotez0: kenrj ile osenrj yatırımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Hipotez1: kenrj ile osenrj yatırımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Dependent Variable: FARKLOGOSENJR

Method: Robust Least Squares

Date: 08/30/19 Time: 19:29

Sample (adjusted): 1964 2015

Included observations: 52 after adjustments

Method: M-estimation

M settings: weight=Bisquare, tuning=4.685, scale=MAD (median centered)

Huber Type I Standard Errors & Covariance

Variable	Coefficient	Std. Error	z-Statistic	Prob.
FARKLOGKENRJ	0.471289	0.254561	1.851381	0.0641
C	-0.004653	0.039552	-0.117645	0.9063
Robust Statistics				
R-squared	0.035041	Adjusted R-squared	0.015742	
Rw-squared	0.085056	Adjust Rw-squared	0.085056	
Akaike info criterion	75.52359	Schwarz criterion	80.26120	
Deviance	4.346279	Scale	0.245083	
Rn-squared statistic	3.427613	Prob(Rn-squared stat.)	0.064115	
Non-robust Statistics				
Mean dependent var	0.038059	S.D. dependent var	0.381391	
S.E. of regression	0.385352	Sum squared resid	7.424813	

Şekil 4.6: Enerji Sektörü ROBUSTLS Yöntemi İle İlişki Analizi

Uygulanan yöntemde % 95 güven düzeyinde hipotezimizin reddedilebilmesi için tüm modelin istatistiğini ifade eden Prob(Rn-squared stat.), bağımsız değişken (FARKLOGKENRJ) ile sabit sayı (C)' nin prob değerlerinin 0.05' in üzerinde olması gerekmektedir. Uygulanan yöntemde prob değerleri 0.05 in üzerinde olduğu için hipotez kabul edilir. Yani kamunun enerji sektörüne yaptığı yatırımların özel sektör yatırımları üzerinde bir etkisi yoktur. Sonucuna ulaşabiliriz. Fakat prob değerleri dikkate alındığında Prob(Rn-squared stat.), bağımsız değişken (FARKLOGKENRJ) prob değerlerinin 0.05' e çok yakın olduğu görülmektedir. Güven düzeyimiz % 90 olarak alınmış olsaydı H0 hipotezi reddedilecek ve kamu yatırımları ile özel sektör yatırımları arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu kabul edilecekti.

Bu durumda ilişkinin yönü, ilişkinin boyutu ve modelin açıklanma düzeyi ile ilgili analizler;

$$\text{FARKLOGOSEN RJ} = C + \text{Coefficient} * \text{FARKLOGKEN RJ}$$

ROBUSTLS ile yapılan analiz sonuçlarını denklemde yerine yazdığımızda

$$\text{FARKLOGOSEN RJ} = -0.004653 + 0.471289 * \text{FARKLOGKEN RJ} \text{ elde edilir.}$$

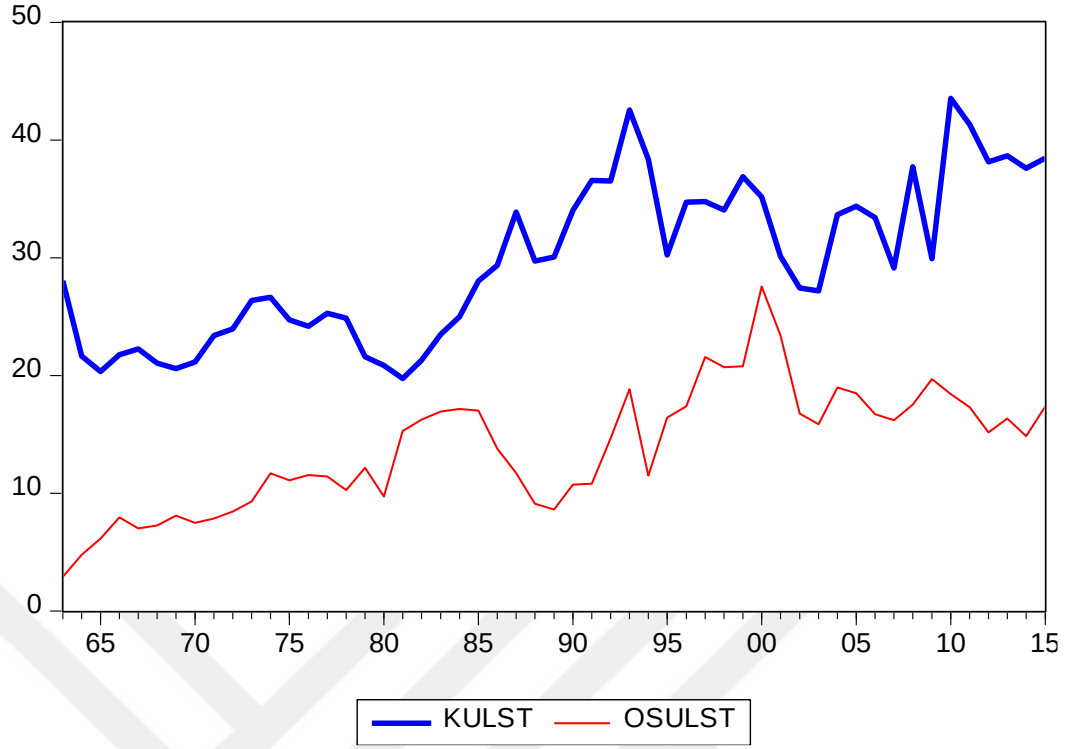
Bu denklem kamunun enerji sektörü yatırımlarında % 1 lik bir artış olduğunda özel sektör enerji yatırımlarında % 0.471289'lik bir artış olacağını ifade etmektedir.

r-squared değeri ise özel sektör yatırımlarının kamu yatırımları ile açıklanma düzeyini göstermektedir. Analizde r-squared= 0.035041 çıkmıştır. Yani kamu yatırımları özel sektör yatırımlarındaki değişimi % 0.35041 düzeyinde açıklamaktadır. Bu açıklama düzeyi de çok düşük olduğundan hipotezimizi % 90 güven düzeyinde kabul edilse bile bir anlam ifade etmeyecektir.

4.3.4 Ulaştırma Sektörü Analizi

Hızlı, güvenli, rahat ve huzur içerisinde yapılan ulaşırma gelişmişliğin ve ekonomik gücün önemli bir göstergesi olduğunu söylemek mümkündür. Ulaşım altyapısının yeterli olduğu yerlerin yatırımları çektiği reel bir durumdur. Ulaşım altyapısının yatırımları çekmesinin yanı sıra ekonomik canlanmayı, nüfus artışını ve turizmi de olumlu yönde etkilediği bilinmektedir. Türkiye’de son yıllarda özellikle havayolu taşımacılığında önemli yatırımlar yapılarak Türkiye’nin ulaşırma merkezi konuma yükseltilmesi hedeflenmiştir.

Sektöre yönelik yapılan analizde grafik incelendiğinde sektöre yapılan yatırımlarda hem kamu hem de özel sektör bazında bir artış görölmektedir. Ulaşım sektörünün bir çok sektörü etkileme gücü göz önüne alındığında yatırımların artarak devam etmesinin akılcı bir strateji olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye’nin ulaşırma yatırımlarında geldiği nokta gelişmiş ölkelerle rekabet edebilecek seviyelerdedir. Ancak demiryolu ağlarının yeterli olmadığına daha gidilecek çok yolun olduğunu söyleyebiliriz.

Şekil 4.7: Kamunun ve Özel sektörün Ulaştırma Sektörüne Yaptıkları Yatırımlar

Hipotez0: kulst ile osulst yatırımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Hipotez1: kulst ile osulst yatırımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Dependent Variable: FARKLOGOSULST

Method: Robust Least Squares

Date: 08/30/19 Time: 19:34

Sample (adjusted): 1964 2015

Included observations: 52 after adjustments

Method: M-estimation

M settings: weight=Bisquare, tuning=4.685, scale=MAD (median centered)

Huber Type I Standard Errors & Covariance

Variable	Coefficient	Std. Error	z-Statistic	Prob.
FARKLOGKULST	0.000776	0.226547	0.003426	0.9973
C	0.032475	0.026589	1.221374	0.2219

Robust Statistics

R-squared	0.000000	Adjusted R-squared	-0.020000
Rw-squared	0.000000	Adjust Rw-squared	0.000000
Akaike info criterion	58.54620	Schwarz criterion	62.90892
Deviance	1.510947	Scale	0.165736
Rn-squared statistic	1.17E-05	Prob(Rn-squared stat.)	0.997267

Non-robust Statistics

Mean dependent var	0.034534	S.D. dependent var	0.190446
S.E. of regression	0.192355	Sum squared resid	1.850029

Şekil 4.8: Ulaştırma Sektörü ROBUSTLS Yöntemi İle İlişki Analizi

Uygulanan yöntemde % 95 güven düzeyinde hipotezimizin reddedilebilmesi için tüm modelin istatistiğini ifade eden Prob(Rn-squared stat.), bağımsız değişken (FARKLOGKULST) ile sabit sayı (C)' nin prob değerlerinin 0.05' in üzerinde olması gerekmektedir. Uygulanan yöntemde prob değerleri 0.05 in üzerinde olduğu için hipotez kabul edilir. Yani kamunun ulaştırma sektörüne yaptığı yatırımların özel sektör yatırımları üzerinde bir etkisi yoktur. Sonucuna ulaşabiliriz.

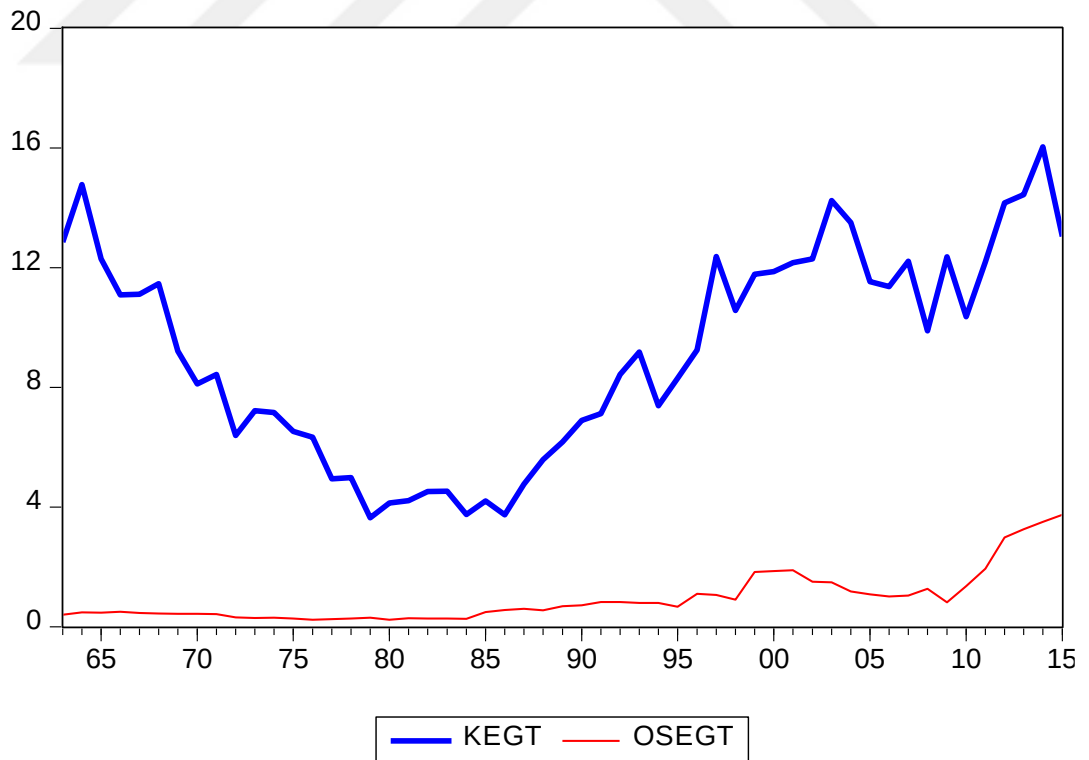
4.3.5 Eğitim Sektörü Analizi

Bir toplumun gelişmişlik düzeyini belirlemek için kullanılacak en basit yöntem eğitim seviyesini ölçmekten geçtiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. İyi bir eğitim almış iş gücünün ekonomik açıdan ülkeleri hangi düzeylere çıkartabileceği tahminlerin çok ötesinde olacağını ifade edebiliriz. Bir tek insanın bile bütün dünyayı etkileyebilecek bir

potansiyeli bulunmaktadır. Kendine inan, hedefleri olan, hedefleri uğruna azimle çalışan bir insana fırsatlar verildiğinde başaramayacağı hiçbir şey olamaz.

Eğitim süreci çok uzun ve meşakkatli bir süreçtir. Bu süreçler iyi bir şekilde yürütüldüğünde toplumların ve devletlerin geleceği güven altına alınmış olacaktır. Kaliteli bir eğitim, kaliteli bir nesil ve kaliteli bir gelecek demektir.

Sektöre yönelik yapılan analizde grafik incelendiğinde 1980' li yıllara kadar kamu yatırımlarında çok ciddi düşüşlerin olduğunu görüyoruz. Bunun sebebinin ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar ve iç siyasi çekişmelerden kaynaklanan siyasi belirsizlikler olduğunu söylemek mümkündür. Ancak sebebi her ne olursa olsun eğitime sektörüne yapılan yatırımların böyle dramatik bir düşüş göstermesi kabul edilebilir bir durum değildir. Sektörün öneminin farkına varılmadığı rahatlıkla söylenebilir. 1985 sonrası dönemde durumun iyileşmeye başladığını görüyoruz. Kamuda daha hızlı olmak üzere özel sektör yatırımlarında da artışlar görülmektedir. Eğitimde devlet okulları yerine dershanelerin ve özel okulların yaygınlaşması ile birlikte özellikle 2010 yılından itibaren özel sektör yatırımlarının ciddi bir ivme kazandığı görülmektedir.

Şekil 4.9:Kamunun ve Özel sektörün Eğitim Sektörüne Yaptıkları Yatırımlar

Hipotez0: kegt ile osegt yatırımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Hipotez1: kegt ile osegt yatırımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Dependent Variable: FARKLOGOSEGT

Method: Robust Least Squares

Date: 08/30/19 Time: 19:38

Sample (adjusted): 1964 2015

Included observations: 52 after adjustments

Method: M-estimation

M settings: weight=Bisquare, tuning=4.685, scale=MAD (median centered)

Huber Type I Standard Errors & Covariance

Variable	Coefficient	Std. Error	z-Statistic	Prob.
FARKLOGKEGT	0.032362	0.148720	0.217601	0.8277
C	0.000408	0.021595	0.018899	0.9849
Robust Statistics				
R-squared	0.000468	Adjusted R-squared	-0.019522	
Rw-squared	0.001453	Adjust Rw-squared	0.001453	
Akaike info criterion	89.63651	Schwarz criterion	94.00346	
Deviance	1.279145	Scale	0.121887	
Rn-squared statistic	0.047350	Prob(Rn-squared stat.)	0.827740	
Non-robust Statistics				
Mean dependent var	0.043176	S.D. dependent var	0.219857	
S.E. of regression	0.225872	Sum squared resid	2.550912	

Şekil 4.10: Eğitim Sektörü ROBUSTLS Yöntemi İle İlişki Analizi

Uygulanan yöntemde % 95 güven düzeyinde hipotezimizin reddedilebilmesi için tüm modelin istatistiğini ifade eden Prob(Rn-squared stat.), bağımsız değişken (FARKLOGKEGT) ile sabit sayı (C)' nin prob değerlerinin 0.05' in üzerinde olması gerekmektedir. Uygulanan yöntemde prob değerleri 0.05 in üzerinde olduğu için hipotez kabul edilir. Yani kamunun eğitim sektörüne yaptığı yatırımların özel sektör yatırımları üzerinde bir etkisi yoktur. Sonucuna ulaşabiliriz.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de tasarrufların yetersizliği ve yatırıma yönlendirilecek tasarrufların genellikle kısa vadeli likiditesi yüksek yatırım araçlarına yönlendirilmesi sebebiyle sabit sermaye yatırımlarına yeterince kaynak ayrılamamıştır. Oysa bir ülkenin ekonomik büyümesinin temelinde sabit sermaye stokunda meydana gelen artışlar önemli bir yer tutmakta ve uzun vadeli yatırımlar olması sebebiyle ekonomik büyümeye etkisi gelecek yıllarda da devam etmektedir. Sabit sermaye yatırımları yetersiz olan ülkeler ani şoklara dayanıklı değildir. Yatırımcılar ekonomik kriz dönemlerinde yatırımlarını nakde dönüştürerek veya dövizle yönlendirerek bilerek veya bilmeyerek ekonomik krizin derinleşmesine katkıda bulunmaktadır. Ancak sabit sermaye yatırımları uzun vadeli yatırımlar olduğundan hemen nakde dönüşmesi mümkün değildir. Dolayısıyla ekonominin sıkıntılı olduğu dönemlerde bir sigorta görevi görürler. Krizlerin derinleşmesini önlerler.

Kamunun yatırım yapması veya yapmaması gerekliliği üzerinde bir tartışma içerisine girmeyerek birçok gelişmiş ülkede kamu yatırım düzeylerinin yüksekliği de göz önüne alınarak kamu yatırımlarının ekonomik bir gerçeklik olduğu kabul edilmiştir. Bu ön kabul ile birlikte kamunun nerede ne kadar yatırım yapması gerektiği, yapılan bu yatırımlardan özel sektör yatırımları ne yönde etkilendiği, bir olumsuzluk tespit edildiyse düzeltme yoluna gidilip gidilmediği hususlarının araştırılması önem arz etmektedir.

Yapılan bu çalışma ile 5 farklı sektör üzerinde durum tespiti yapılarak çeşitli çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır. ROBUSTLS M-estimation yöntemi ile yapılan analizde kamu kesiminin incelenen 5 farklı sektörde özel sektör yatırımları üzerinde herhangi bir olumsuz etkisi bulunmadığına dair bir netice bulunamamıştır. Hatta analizlerde anlamlı bir ilişki çıkmamış olsa da ilişkinin yönüne bakıldığında tarım sektörü hariç diğer 4 sektörde pozitif yönlü bir ilişki ortaya çıkmıştır. Sektörlere yönelik kısaca bir değerlendirme yapılacak olursa;

Tarım sektöründe hem kamu kesimi hem özel kesim yatırımlarında ciddi bir düşüş gözlenmektedir. Kamu yatırımlarındaki düşüş özel sektör tarafından doldurulmadığı için sektörde çok ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Kamu kesiminin bu durumu göz önüne alarak sektöre teşvikler verilmesi yerine daha kalıcı çözümler üzerinde planlamalar yapması gerekmektedir. Örneğin pazarlama odaklı üretici birliklerinin

kurulması ve üreticilerin ürünlerini uzun süre muhafaza edebilecekleri soğuk hava depoları ve ürünlerini stoklayabilecekleri tesislerin kurulması ile düzenli bir şekilde ürün arzı yapılarak fiyat dalgalanmalarının ve spekülâtörlerin haksız kazanç sağlamasının önüne geçilebilir.

İmalat sektörü verimlilik ve etkin yönetim gerektiren bir sektör olduğu için kamu kesiminin stratejik gördüğü alanlar dışında yatırım yoluna gitmeyerek denetim görevini etkin bir şekilde yerine getirmesi, özel sektör yatırımlarının önünün açılması yönünde alt yapı yatırımlarını gerçekleştirmesi, etkin bir teşvik politikası geliştirerek önemli gördüğü sektörlerin gelişmesinin yolunu açması ve yatırımlara yönlendirilmek üzere düşük maliyetli kaynak sağlanarak yatırımcıya ulaşmasının sağlanması önerilmektedir. Analizde kamunun imalat sektöründe küçülmeye gittiği açıkça görülmektedir. Uygulanan bu politikanın devam ettirilmesi kaynakların etkin yönetimi açısından önem arz etmektedir.

Enerji sektöründe ihtiyaçların büyüklüğü göz önüne alındığında ve yapılan analiz sonucunda iki kesim arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edildiğinden hem kamu kesiminin hem de özel kesimin yatırımlarına devam etmesi önerilmektedir. Ancak kamu kesiminin bunu yaparken birinci önceliği her zaman özel sektör tarafından bu yatırımların gerçekleştirilmesi için planlamalar yapmak olmalıdır. Çünkü kamunun asli görevi işletmecilik yapmak değil denetim görevini yerine getirmek ve özel sektör yatırımlarının önünü açmaktır. Yapılan analizde kamu kesimi yatırımları ile özel kesim yatırımları arasındaki farkın kapandığı görülmektedir.

Ulaştırma sektörü bir ülkenin sosyal ve ekonomik gelişimi için en kritik sektörlerden biridir. Türkiye bu alanda çok önemli atılımlar gerçekleştirmiş ve birçok gelişmiş ülke ile rekabet edecek noktaya gelmiştir. Bu durumda kamu kesiminin çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Analizde kamu kesiminin sektördeki ağırlığı açık bir şekilde görülmektedir. Son yıllarda uygulanan yap - işlet - devret modeli özel kesimin de bu alanda büyük yatırımlar yapmasının önünü açmıştır. Dolayısı ile özel kesimin sektördeki payını artıran bu modelin devam ettirilmesi önerilmektedir.

Eğitim sektörü gelecek nesiller açısından stratejik bir sektör olduğundan ve yapılan analizde kamu yatırımlarının özel sektör yatırımları üzerinde olumsuz bir etkisi tespit edilmediğinden kamu kesiminin bu sektörde her zaman güçlü bir pozisyonda kalması önerilmektedir. Özel kesimce yapılan yatırımlar kar amacı güttüğünden, bu

alanda söz sahibi olmak ve işini en iyi şekilde yaparak gelir elde etmek isteyen müteşebbisler kaliteyi çok iyi seviyelere çıkartabilirken bazı girişimciler sektörü sadece ekmek kapısı olarak gördüklerinden kalite ikinci planda kalmaktadır. Bu nedenle kamu kesimi bu sektörde yatırımlarını sürdürerek kalite açısından özel sektörle rekabet halinde olmalıdır.

KAYNAKÇA

Akbank Kültür Yayınları, (1980), Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi, Apa Ofset Basımevi, İstanbul.

Akgüç, .,(1998), Finansal Yönetim, (9. Baskı), Avcıol Basın Yayın, İstanbul.

Akyüz, Y., (1977), Sermaye, Bölüşüm, Büyüme, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Andrew, B. A., B.S. Bernanke, (1992), "Macroeconomics", Addison-Wesley Publishing Company

Apergis, N., "Public and Private Investments in Greece: Complementary or Substitute Goods", *Bulletin of Economic Research*, 2000, (3): 225-234.

Atukeren, E., "Interactions Between Public and Private Investment: Evidence from Developing Countries", *KYKLOS*, 2005 (3): 307-330

Badawi, Ahmed, Private Capital Formation and Public Investment in Sudan: Testing The Substitutability and Complementarity Hypotheses in a Growth Framework" *Journal of International Development*, 2003, (6): 783-799

Bairam, I. E.; "Externality Effect of the USA Total, Federal and State Government Expenditures on Private Investment 1960-1991", *Applied Economics Letters*, 1995 (2): 23-25.

Balcerowicz, Leszek, "Toward a Limited State", *Cato Journal*, 2004, (3): 185-204.

Başar, S., M.S. Temurlenk, "Investigating Crowding-Out Effect of Government Spending for Turkey: A Structural VAR Approach", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2007 (2): 95-104.

Başol, K., (1995), Türkiye Ekonomisi, (6. baskı), Anadolu Yayınları, İzmir.

Castro, F. D.; "Non-Keynesian Effects of Public Expenditure in Spain", *Applied Economics Letters*, 2003 (10): 651-655.

Ceylan, A., T. Korkmaz, (2006), İşletmelerde Finansal Yönetim, (9. baskı), Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.

Cruz, B.O., J.R., Teixeira, "The Impact of Public Investment on Private Investment in Brazil 1947-1990", *Cepal Review*, 1999, (67): 75-84.

Çimen, S.,(1994), Projelerde Başarıyı Belirleyen Faktörler ve Kamu Kuruluşlarında Bu Faktörlere Yaklaşımın Belirlenmesi, DPT Yayınları, Ankara.

Davies, A., “Human Development and the Optimal Size of Government”, Journal of Socioeconomics, 2009, (2): 326-330.

De Gregorio, J., (1992). “Economic Growth in Latin America”, Journal of Development Economics, 1992 (1) : 59-84.

Dinler, Z., (2003), İktisada Giriş, (9. baskı), Ekin Yayınları, Bursa.

Doğan, M., (1982), İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, İstiklal Matbaası, İzmir.

Erenburg, S.J.; “The Real Effects of Public Investment on Private Investment”, Applied Economics, 1993 (25): 831-837.

Felderer,B., S. Homburg, (1999), Makro İktisat ve Yeni Makro İktisat, Gazi Yayınları. Ankara.

Günaydın, İ., “Türkiye’de Kamu ve Özel Yatırımlar Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Analiz”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2006 (1): 177-195.

Güvemli, Oktay (2001), Yatırım Projelerinin Düzenlenmesi, İzlenmesi ve Değerlendirilmesi, (7. baskı),Atlas Yayın Dağıtım, İstanbul.

Heitger, B., “The Scope of Government and Its Impact on Economic Growth in OECD Countries”, Kiel Working Paper, 2001, (1034): 1-32.

<http://sbd.dergi.anadolu.edu.tr> (13.05.2019)

<http://setav.org> (19.05.2019)

<http://www.ekolar.com>

<http://www.sbb.gov.tr> (06.05.2019)

<https://dergi.sayistay.gov.tr> (14.05.2019)

<https://dergipark.org.tr> (13.05.2019)

<https://library.cu.edu.tr> (02.05.2019)

<https://www.enerji.gov.tr> (15.05.2019)

Kazgan, G., (1993),İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, (6. baskı) Remzi Yayınevi, İstanbul.

Khan, M.S., M.S. Kumar, “Public and Private Investment and The Growth Process in Developing Countries”, Oxford Bulletin of Economics & Statistics, 1997 (1): 69-88.

Kuştepelı, Y., “Effectiveness of Fiscal Spending: Crowding out and/or Crowding in”, *Yönetim ve Ekonomi*, 2005 (1): 185-192.

Looney, R. E., P.C. Frederiken, “Government Investment and Follow-on Private Sector Investment in Pakistan, 1972–1995”, *Journal of Economic Development*, 1997 (1): 91–100.

Lopçu, K.; Ö. Oğuz, “Public and Private Investment and Growth: A Panel Approach”, *ODTÜ İktisat Kongresi Tebliği.*, 2001: 1-16.

Majeed, M.T., S. Khan, “The Determinants of Private Investment and the Relationship between Public and Private Investment in Pakistan”, *NUST Journal of Business and Economics*, 2008 (1): 41-48.

Mamatzakı, E. Z.; “The Effect of Public Expenditure on Private Investment: An Empirical Application”, http://www.apfpress.com/book3/pdf_files/9.pdf, E. T: 13.02.2006.

Monadjemi, M. S., H. Huh, “Private and Government Investment: A Study of Three OECD Countries”, *International Economic Journal*, 1998 (2): 93105.

Nabende, A. B.; J. Slater, “Private Capital Formation: Short and Long-run Crowding-in (out) Effects in ASEAN, 1971-1999”, *Economics Bulletin*, 2003 (3): 1-16.

Narayan, P.K.; “Do Public Investment Crowd out Private Investment: Fresh Evidence from Fiji”, *Journal of Policy Modeling*, 2004 (26): 747-753.

Nazmi, N., M.D. Ramirez, (1997). “Public and Private Investment and Economic Growth in Mexico”, *Contemporary Economic Policy*, 1997 (15): 65-75.

Odedokun, M.O., “Relative Effects Of Public Versus Private Investment Spending On Economic Efficiency And Growth In Developing Countries”, *Applied Economics*, 1997, (10): 1325-1336.

Özgüven, A.,(1984), *İktisadi Düşünceler-Doktrinler ve Teoriler*, Filiz Yayınları, İstanbul.

Özker, N.; “Dışlama (Crowding-out) Etkisi Açısından Kamu Harcamaları Politikası ve Türkiye Örneğinde Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *Balıkesir Üniversitesi İİBF Dergisi*, 17/2003 (3): 95-114.

Paya, M. M., (1998), Para Teorisi ve Para Politikası, (2. baskı), Filiz Yayınevi, İstanbul.

Pehlivan, O., (2004), *Kamu Maliyesi*, Derya Kitabevi, Trabzon.

Pereira, A. M., “On the Effects of Public Investment on Private Investment: What Crowds in What”, *Public Finance Review*, 2001 (1), 3-25.

Ramirez, M.D., “Public and Private investment in Mexico, 1950-90: An Empirical Analysis”, *Southern Economic Journal*, 1994, (1):1-17.

Rossiter, R.; “Structural Cointegration Analysis of Private and Public Investment”, *International Journal of Business and Economics*, 2002 (1): 59-67.

Sakal, M., “Kamu Kesiminin Yeniden Yapılanması: Son Yıllara İlişkin Bir Değerlendirme”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 14/1999, (1): 161-184.

Savaş, V. F., (1999), *İktisadın Tarihi*, (3. baskı), Siyasal Kitabevi, Ankara.

Savaş, V., (1978), *Piyasa Ekonomisi ve Devlet*, Beta Yayınları, İstanbul.

Savaş, V., (1982), *İktisat Politikasına Giriş*, (2. baskı), İstanbul: Ar Yayın Dağıtım, İstanbul.

Savaş, V., (1984), *Keynesyen İktisat Yıkılırken*, Fatih Yayınevi, İstanbul.

Serven, L.; “Does Public Capital Crowd Out Private Capital?” *World Bank Policy Research Working Paper*, 1996 (1613): 1-36.

Şener, O., (2008), *Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi*, (10. Baskı), Beta Yayınevi, İstanbul

Şimşek, M.; “Kamu Harcamalarının Özel Yatırımlara Etkileri, 1970-2001”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4/2003 (4): 1-20.

Takım, A., “Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları”, *Maliye Dergisi*, 2011 (160): 154-176.

Tanzi, V., L. Schuknecht, (2000), *Public Spending in the 20th Century*, Cambridge University Press, United Kingdom.

Tuncer, N., (1985), “Tasarruf Sorunu”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. IV, 1. Baskı., İletişim Yayınları, İstanbul

Ulusoy, A. (2004), *Devlet Borçlanması*, Celepler Matbaacılık, Trabzon

Uslu, Z., Y.B. Önal, (2007), *Yatırım Projeleri*, Karahan Kitabevi, Adana.

Voss, G. M., (2002). “Public and private investment in the United States and Canada”, *Economic Modelling*, 2002 (4): 641-664.

Yavuz, N.Ç., “Türkiye’de Kamu Yatırım Harcamalarının Özel Sektör Yatırım Harcamalarını Dışlama Etkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1990-I / 2000-IV)”, *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 2001 (2), 1-18.

Yılmaz, C., (1997), *Dünyada ve Türkiye’de Sabit Sermaye Yatırım Kavramı ve Türkiye Uygulaması*, DPT Yayınları, Ankara.

